

บทที่ 8

ลักษณะภาษาร้อยแก้วในพระราชหัตถเลขา : การใช้คำ สำนวน ภาพพจน์

ลีลาภาษาและวรรณศิลป์เป็นการศึกษาลีลาการใช้ภาษาที่แจ่มชัดในการสื่อสารเพื่อจุดมุ่งหมายบางประการ ลีลาภาษานั้นมีลักษณะเป็นวรรณศิลป์เนื่องด้วยมีความสละสลวยในการเลือกใช้ภาษาให้สอดคล้องกับบริบทการสื่อสาร อีกทั้งลีลาภาษาที่ใช้ยังสะท้อนทัศนคติของผู้สื่อสารในบริบทนั้น ๆ ลีลาภาษาวรรณศิลป์ช่วยสร้างความคิดเห็นให้แก่งานประพันธ์

พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีลักษณะของร้อยแก้วซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการประพันธ์วรรณกรรม อย่างไรก็ตามพระราชหัตถเลขาไม่ใช่เรื่องที่ตั้งขึ้นเพื่อจุดมุ่งหมายทางวรรณกรรม เช่น ร้อยแก้วเพื่อสุนทรียะแต่เป็นรูปแบบของร้อยแก้วในการสื่อสารในชีวิตประจำวันอย่างเป็นธรรมชาติซึ่งอาจจะมีลักษณะทางวรรณกรรมอยู่บ้างแต่ไม่ได้เกิดจากการตั้งใจให้เป็นวรรณกรรม ลักษณะภาษาร้อยแก้วในพระราชหัตถเลขาแสดงออกถึงลักษณะเด่นของผู้เขียนโดยเฉพาะ การศึกษาภาษาร้อยแก้วในลักษณะนี้จะทำให้เห็นลีลาการใช้ภาษาในการสื่อสารอย่างเป็นธรรมชาติของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีไปยังบุคคลต่าง ๆ ในแต่ละบริบทการสื่อสารและแต่ละจุดมุ่งหมายอันจะสะท้อนลีลาภาษาและวรรณศิลป์ของพระองค์

พระราชหัตถเลขาเป็นรูปแบบหนึ่งของการสื่อสารที่มุ่งส่งสารที่มีประสิทธิภาพเพื่อผลทางความหมายของสารเพื่อให้ผู้รับสารเข้าใจสารนั้นได้อย่างแจ่มชัด เข้าใจความหมายและจุดประสงค์ของการสื่อสารได้อย่างถูกต้อง ดังนั้นการศึกษาลักษณะภาษาร้อยแก้วในบทนี้จึงจะศึกษาเพื่อให้เห็นประสิทธิภาพของภาษาในการสื่อสารของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้วิจัยแบ่งหัวข้อการศึกษาลักษณะภาษาร้อยแก้วในบทนี้ ในระดับ คำ สำนวน และภาพพจน์ ศึกษาลักษณะภาษาอันเป็นลีลาเด่นของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และผลที่เกิดขึ้นจากการใช้คำ สำนวน ภาพพจน์ ในการสร้างความชัดเจนให้แก่สารนั้น

การใช้คำ

กาญจนา นาคสกุล (2524:21) กล่าวถึงคำว่า “คำ คือ เสียงที่เป็นเครื่องมือและแสดงออกเป็นความหมายต่าง ๆ คำยังเป็นเครื่องใช้ติดต่อกำความเข้าใจกันเป็นเครื่องมือของการดำการคิด การสังเกต การพิจารณา การแสดงความคิดเห็นและการแสดงความรู้สึก”

โดยลักษณะเรื่องของพระราชหัตถเลขา นั้นเป็นการเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ไม่ว่าจะป็นเหตุการณ์หรือเป็นการเล่าเพื่อแสดงความคิดเห็น ความรู้สึก ความต้องการของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นสำคัญ การเลือกศึกษาคำในพระราชหัตถเลขาจึงมุ่งศึกษาคำที่สามารถทำให้สารนั้นมีความแจ่มชัดเพื่อผลทางการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการใช้คำในการสื่อความหมายที่ช่วยทำให้สารที่สื่อั้นมีความชัดเจนซึ่งทำให้ผู้รับสารเข้าใจสารนั้นอย่างถูกต้องว่าทรงมีความคิดเห็น ความรู้สึกหรือเจตนาอย่างไร เพราะคำที่ใช้ันั้นมีความหมายตรงไปตรงมา สื่อความชัดเจน ซึ่งเป็นดีลาภาษาในการสื่อสารที่สำคัญประการหนึ่งที่ปรากฏในพระราชหัตถเลขา ซึ่งผู้วิจัยแบ่งการใช้คำในการสื่อความหมายเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. การใช้คำแสดงความคิดเห็น

พระราชหัตถเลขาเป็นรูปแบบหนึ่งของการสื่อสารที่ผู้ส่งสารมีจุดมุ่งหมายบางประการที่จะสื่อสารถึงผู้รับ ในสารนั้นนอกจากข้อความบอกเล่าข้อเท็จจริงของเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ แล้วยังประกอบด้วยข้อความที่เป็นการแสดงความคิดเห็นด้วย “คำบอกความเห็นแสดงความเห็นของผู้พูดเกี่ยวกับความเป็นไปได้ของกริยา และความจำเป็นของผู้ทำในการทำกริยา” (นววรรณ พันธุเมธา, 2527:46) ซึ่งคำเหล่านี้จะช่วยบอกเนื้อความให้แจ่มแจ้งชัดเจน

คำแสดงความคิดเห็นในพระราชหัตถเลขาพบว่าเป็นคำที่มุ่งหมายแสดงความคิดเห็นโดยตรงและบอกอย่างชัดเจน ซึ่งลักษณะการใช้ภาษาแสดงความคิดเห็นอย่างตรงไปตรงมามีสอดคล้องกับรูปแบบของการสื่อสารที่ต้องการส่งสารที่แจ่มชัดเพื่อให้ผู้รับเข้าใจความหมายของสารอย่างถูกต้อง คำแสดงความคิดเห็นช่วยแยกส่วนที่เป็นการให้ข้อมูลและส่วนที่เป็นความคิดเห็นออกจากกัน คำที่สื่อถึงการแสดงความคิดเห็นซึ่งมีความหมายแสดง

การคิดใคร่ครวญ การใคร่ครองทำความเข้าใจกับเหตุการณ์นั้น ๆ คำเหล่านี้สามารถบ่งชี้ถึง
การแสดงความคิดเห็นได้อย่างชัดเจน คำแสดงความคิดเห็นเมื่ออยู่ในประโยคในพระราช
หัตถเลขาแล้วมักจะมีข้อความที่แสดงเหตุผลอยู่ด้วย ซึ่งทำให้เห็นว่าสิ่งที่พระบาทสมเด็จพระ
พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแสดงความคิดเห็นไม่ว่าจะในเรื่องใดก็ตามพระองค์จะทรงแสดง
เหตุผลไว้ด้วยเสมอ สะท้อนให้เห็นลักษณะของผู้ที่มีการคิดอ่านอย่างรอบคอบ มีเหตุมีผล
ในการใคร่ครวญพิจารณาเรื่องราวต่าง ๆ อย่างค้ำยำ สามารถแบ่งลักษณะคำแสดงความคิดเห็น
ได้ 3 ลักษณะตามความหมาย ได้แก่

1.1 คำแสดงความคิดเห็นโดยเฉพาะ เป็นลักษณะของคำที่สื่อให้เห็นการ
แสดงความคิดเห็นของพระองค์ในเชิงบอกเล่าความคิดเห็นของพระองค์ ซึ่งเป็นการแสดง
ออกอย่างชัดเจนว่าทรงคิดอย่างไรต่อสถานการณ์นั้น ๆ การใช้คำแสดงการคิดเห็นนั้นมีความ
หมายถึงการแสดงกิริยาและการแสดงถึงความตั้งใจจะกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด คำแสดงความ
คิดเห็นโดยเฉพาะ ได้แก่ คำว่า คิด , คิดว่า , คิดจะ , คิดว่าจะ , เห็น , คิดเห็นว่า , เห็นว่า ,
คิดเห็น , คิดเห็นว่าเป็น , พิจารณา

จึงคิดจัดแจงมหาดเล็กบุตรสกุลที่จะมีพาหนะพอไปได้ ๔ คน คือนายจ่าง...
เพื่อจะให้ผลัดเปลี่ยนกันขึ้นมาฟังราชการ

(เล่ม 1, หน้า 3)

อนึ่งว่าด้วยเรื่องข้างพวกเชียงรุ่งสิบสองพันนานั้น ฉันคิดว่าแต่ก่อนเราก็ได้ว่า
แก่มหาอุปราชมาหาไชว่า เราไม่ใตภอยากได้บ้านเมืองสิบสองพันนา

(เล่ม 1, หน้า 12)

แต่คิดจะให้พระศรีเสนาภกับมีนราชามาตั้งตระเตรียมตัวแสดแต่งห้องตราไว้
จะให้ออกมาฟังราชการที่เมืองอุคงมีไช

(เล่ม 1, หน้า 29)

ฉันคิดว่าพระยาอภัยเป็นผู้กว้างขวาง เคยสืบราชการรู้จักที่ตีที่ร้าย

(เล่ม 1, หน้า 59)

ก็การในห้องสนามหลวงแต่ก่อนเคยทำในหน้าร้อนเดือน ๔ เดือน ๕
เดือน ๖ แต่ครั้งนี้ข้าพเจ้าคิดว่าจะให้ทำเสียในเดือนนี้

(เล่ม 1, หน้า 74)

ข้าพระพุทธเจ้าคิดว่าถ้าท่านผู้จะบูชาวัตถุมิ พระพุทธเจ้าเป็นต้นจะได้ตั้งอยู่
ตามวิธีที่จะว่าไปนี้แล้ว

(เล่ม 1, หน้า 128)

พระอรุณนั้นฉันคิดว่าจะเชิญลงมาให้ในพระวิหารวัดอรุณ เพราะชื่อวัดกับ
ชื่อพระต้องกัน... ยังพระไม่มีชื่ออีกหลายองค์ องค์หนึ่งหน้าตัก ๒ ศอกหย่อน... พระองค์นี้
ฉันคิดว่าจะเชิญไปไว้ในพระวิหารหลวงที่พระพุทธบาท พระชัคสมาธิเพชรใหญ่องค์หนึ่ง
ฐานมีรูปสัตว์ต่าง ๆ ฉันคิดว่าจะเชิญมาไว้ในอุโบสถวัดเขมาภิรตาราม ยังอีกองค์หนึ่งหน้าตัก
ศอกเศษคล้ายพระแสนแต่ไม่สู้ซัดนักนั้น ฉันคิดว่าจะเชิญไปไว้ในพระอุโบสถวัดชัยพฤกษ์
มาลา

(เล่ม 1, หน้า 141-142)

ข้าพเจ้าได้นึกแล้วว่าทำอะไรดี จึงคิดว่าที่พัลลภพลาแก่นั้นเป็นโรงทอง
ก่ออิฐหลังคามุงกระเบื้อง แล้วจะรื้อทำพัลลภพลาที่จะยกไป

(เล่ม 1, หน้า 157)

ข้าพเจ้าจึงคิดว่าในงานก่อนนั้นถ้าวังหน้าเสด็จลงมา ก็จะเชิญเสด็จขึ้นไป
ประทับบนอาภรณ์ทิโมกข์ปราสาทแห่งเดียวกับข้าพเจ้า

(เล่ม 1, หน้า 158)

ข้าพเจ้าคิดว่าแม่โสมนัสแลแม่เพยเป็นแต่เจ้าเด็กน้อยแปลงมาเป็นพระองค์เจ้า
แต่เมื่อตายลงได้ทำศพที่ห้องสนามหลวงเพราะเป็นเมียข้าพเจ้า

(เล่ม 1, หน้า 161)

การครั้งนี้ก็คิดจะทำแต่น้อย ๆ ดอก เมื่อหันสามวัน ตั้งแต่วัน ๒ ๆ ๖ คำ ไป
แล้วข้าจะยกศพไปเสียบรูข้างหลัง

(เล่ม 1, หน้า 171)

ข้าพเจ้าคิดว่าจะได้ทำการศพที่ห้องสนามหลวงต่อระดูปลายปีเดือน๓ เดือน๔

(เล่ม 1, หน้า 218)

กระหม่อมฉันคิดว่าถ้าพระโรคท่านไม่เป็นเช่นอาการท่านบอกเป็นเช่นเขาถือ
จริง หมอจีนถวายเห็นจะชอบพระโรค

(เล่ม 1, หน้า 270)

กระหม่อมฉันคิดด้วยเกล้า ๆ ว่าเสด็จประจวบครั้งนี้ประจวบพระโรคใหญ่
พระโรคมาก

(เล่ม 1, หน้า 284)

ข้าคิดจะให้เอาปืนยิงตามกฎหมาย ก็กลัวจะถูกคนตาย

(เล่ม 2, หน้า 3)

พระยาสิงหราชฤทธิไกรป่วยเป็นไข้ป่าอาการมากอยู่ดูเหมือนจะไม่หาย
พระกัมพูชภักดีก็ป่วยพระศรีเสนาว่าอาการอยู่ผู้เดียว คิดว่าถ้าพระยาสิงหราชฤทธิไกรจะไม่ได้
ราชการแล้ว ข้าพเจ้าคิดว่าจะให้พระยามนตรีออกไปฟังราชการอยู่แทนพระยาสิงหราช
ฤทธิไกร

(เล่ม 2, หน้า 56)

จึ่งไรกินพอไม่ได้ก็กินตัวลูกเองก็มีบ้างไม่ตายก็กางเหลือง ฉันคิด ๆ ไป
ก็ต้องทอใจเป็นอุเบกขา

(เล่ม 2, หน้า 137)

แต่ใจกระหม่อมฉันคิดว่าเรื่องหมากเสวยสำหรับนั้น ควรจะถวายในกรม

(เล่ม 2, หน้า 149)

และข้าคิดว่าท้าวอินทรสุริยาที่อยู่ในวัง ลูกสรรเพชรภักดีที่อยู่ในวัง ก็ถ้าจะฝาก
หนังสือถึงสรรเพชรภักดี ก็ควรจะฝากกับตัวข้า

(เล่ม 2, หน้า 220)

พระพระหมบบริรักษ์เป็นผีในท้องตายแล้วแต่วัน ๕ ๆ ๑๐ คำ ที่พระพรหม
บริรักษ์ว่างลง ข้าคิดว่าจะเลื่อนงมื่นทิพเสนาเป็นพระพรหมบริรักษ์

(เล่ม 2, หน้า 238)

ว่าดังนี้ ข้าคิดว่าพ่อเพ็งจะชอบใจด้วยยินดีด้วยจึงบอกมา ถึงการนั้นมีใช้พระ
การงานของพ่อเพ็งก็ดี ว่ามาให้รู้จะให้พ่อเพ็งสบายใจ

(เล่ม 2, หน้า 239)

ข้าพเจ้าคิดว่าเมื่อท่านหายแล้ว ก็จะทำให้ท่านเป็นจางวางกรมมหาดไทย

(เล่ม 3, หน้า 22)

ข้าพเจ้าคิดจะตอบไปคล้ายกับความที่ตอบมิสเตอร์ยอนฮวาเวไปก่อนนั้น

(เล่ม 3, หน้า 93)

กรุงสยามยังคิดเห็นว่ากรุงบริตาเนียจะทรงส่งเวรพระราชหฤทัยมากในความ
สิ้นพระชนม์ของพระราชชนนีนั้น

(เล่ม 3, หน้า 114)

กรุงสยามคิดว่าตัวกรุงสยามอยู่ใกล้กรุงบริตาเนียด้วยเหตุสามสถาน...

(เล่ม 3, หน้า 121)

ฉันเห็นว่าต่อเมื่อมีเหตุแล้วจึงจะให้คนถือท้องตราขึ้นไปแจ้งราชการนั้นระ
ก็ห่างนัก

(เล่ม 1, หน้า 2)

ครั้นภายหลังฟังดูก็ เห็นว่าไฟรพหลพม่าแลแม่ทัพนายกองข้างพม่าทั้งปวงไม่
เต็มใจสู้

(เล่ม 1, หน้า 8)

สังฆราชมิสคนนี ได้เข้ามาอยู่ที่กรุงเทพฯ ฯ นี้แต่ปีหลังหลายเดือน ได้เข้ามา
หาฉันแต่พูดอังกฤษด้วยไม่ได้ต้องมีถ่ามแปล แต่ฉันเห็นว่าเป็นคนคิดได้การทำงานอยู่

(เล่ม 1, หน้า 20)

การได้ฟังมาแต่ใบบอกของเธอทั้ง ๒ แลคำบอกเล่าต่าง ๆ ฟังการแต่เดิมคิด
ดูเห็นว่าจะน้อยออก

(เล่ม 1, หน้า 27)

แลพระยาพระเขมรพวกนี้ ก็คงจะต้องเห็นว่าจะทำอย่างนั้นไม่ได้เหมือนกัน

(เล่ม 1, หน้า 34)

ใน ๖ อย่างนี้เห็นว่า อย่างที่ ๕/๖ นั้นจะเป็นถูก

(เล่ม 1, หน้า 47)

ฝ่ายสมุหบาญชีของจุฬาลงกรณ์ซึ่งไปต่อว่าห้าทนายพระยาอัษฎาว่าให้
ทอดโฉนดบาดหมายมานั้น ฉันเห็นว่าไม่ชอบ เพราะเหตุที่พระยาอัษฎาเป็นตราการศากรับ
คำสั่งของฉัน

(เล่ม 1, หน้า 62)

ฉันเห็นดังนี้ จึงได้สั่งพระพรหมบริรักษ์ให้ไปถอนความมาให้

(เล่ม 1, หน้า 64)

ความเรื่องนี้ฉันเห็นว่าถ้าย้ายเสีเข้าไปเป็นตำราลงในพระบรมราชวัง ได้รับพระราชทานเบี้ยหวัดก็ดี ไม่ได้รับพระราชทานเบี้ยหวัดก็ดี... ก็ควรเห็นว่าป็นตำราลงในพระบรมราชวัง

(เล่ม 1, หน้า 67)

ข้าพเจ้าเห็นว่าเวลาถ้าแล้วของคอบแทนบรรณาการจะข้ามปีไปผิดธรรมเนียม

(เล่ม 1, หน้า 71)

ก็ถ้าพวกนั้นจะทรยศแก่เธอไป จะพาของไปสาบสูญเสียเธอไม่ได้ ข้าพเจ้าจะใช้ให้เธอใหม่ก็ได้ แต่เห็นว่าพวกนั้นถ้าพาของไปสาบสูญเสียก็มีความคิด

(เล่ม 1, หน้า 72)

แต่ความคิดข้าพเจ้าเห็นว่าจะยื่นชื่อนั้นอยู่น่าเป็นดี

(เล่ม 1, หน้า 76)

ข้าพเจ้าก็ไม่ได้ใส่ลงในท้องตราเป็นบังคับบัญชาของข้าพเจ้า เพราะเห็นว่าเป็นการจะบังคับลงเป็นแน่ไม่ได้

(เล่ม 1, หน้า 79)

เมื่อทำมาแล้วข้าพเจ้าได้ตรวจดูเห็นว่าถูกต้องตามที่เคยมาแล้ว

(เล่ม 1, หน้า 83)

อาการที่คนเป็นวิงเวียนมีคหน้ามืดตึงสววยเรียกว่าลมนั้น ข้าพเจ้าเห็นว่าป็นเพราะเสมหะแลโลหิตคั้นขึ้นเข้า

(เล่ม 1, หน้า 102)

แต่ตัวข้าพเจ้าใช้เองกินเองมากกว่า ๒๐ ปี เห็นว่ากำลังกายก็ดี อาหารก็เจริญ

(เล่ม 1, หน้า 112-113)

แต่ว่าคงต้องปิด ๆ ไว้ดีกว่าปิดถ้าไม่ปิดกลัวจะพาเอาอุจจาระแถมธาตุให้เสียเร็ว ตามปัญญาข้าพเจ้าเห็นอย่างนี้

(เล่ม 1, หน้า 114)

จะว่าอะไรสั่งอะไรมาด้วยราชการก็เห็นว่าหนังสือนี้จะไปถึงยุโรปก็ต่อเดือน ๘ กลางเดือน ท่านก็จะกลับเสียแล้ว

(เล่ม 1, หน้า 119)

แต่เมื่อคูตีทองแลชั้นเชิงละเอียดไปคูตีเห็นว่าพระแสนเมืองเชียงแตงจะเป็นของเก่ากว่า

(เล่ม 1, หน้า 140)

เมื่อท่านจะเสด็จทอดพระเนตรบนอาคารพิพิธภัณฑ์ปราสาทคันนาก็ เห็นว่า
สมควรมักด้วยพร้อมกับข้าพเจ้า

(เล่ม 1, หน้า 159)

...ก็ยังเห็นว่าแก่งสำราญมุขมาตยา ด้านเหนือกรงนก...ก็ควรเป็นที่ประทับแทน
พลับพลาทอดพระเนตรแทนได้

(เล่ม 1, หน้า 159)

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นว่าหน้าที่ซึ่งทรงกะเกณฑ์ให้
ช่วยทำวิหารนั้นเป็นของเด็ก เหมือนเรือน้อยห้อยท้ายเรือใหญ่

(เล่ม 1, หน้า 166)

เจ้านายฝ่ายหน้าฝ่ายในทั้งปวงนั้นตามประสงค์ของ ข้าฯ เห็นว่าควรจะมุ่ง
ชาวห่มขาวเปล่าจนแล้วงาน

(เล่ม 1, หน้า 168)

เมื่อเป็นดังนี้ผู้ที่มายุก็ควรเห็นว่าเป็นผู้เสียจริตเอง หูเบาเอง

(เล่ม 1, หน้า 209)

ข้าฯ เห็นว่าถ้าว่าจะไรด้วยเรื่องฮ้ายจีนผู้ร้ายปล้นถือศาสนาแอมแปรอก็ควร
ตอบแต่ว่าการก็คงสุดแต่ความในหนังสือสัญญา

(เล่ม 1, หน้า 219)

ในความไข้ครั้งนี้คนตายแต่ไพร่มาก เมื่อเปรียบกับความไข้ครั้งก่อน
ก็เห็นว่าคนตายไม่มากนัก

(เล่ม 1, หน้า 232)

ครั้งนี้จะมอบให้พวกถือหนังสือรับสั่งเข้ามานั้นก็เห็นว่าไม่สู้สมควรมัก เพราะ
กระหม่อมฉันไม่รู้จักเขาถนัด

(เล่ม 1, หน้า 259)

แต่ข่าวไข้ข่าวตายบรรยายไม่ใคร่จะทัน ครั้นจะไม่กราบทูลออกไปก็เห็นว่า
ไม่ควรด้วยท่านผู้ตายต่างท่านก็เป็นที่น่าถือของเสด็จ

(เล่ม 1, หน้า 264)

ครั้งนี้จะยกขึ้นไปไว้บนพระมหาปราสาท เห็นว่าจะกีดขวางการพระราชพิธีไม่
พอที่

(เล่ม 1, หน้า 266)

แม่เพชดาตงครั้งนี้ เมื่อดูอาการก็ควรจะตายอยู่แล้ว ด้วยป่วยโรคนีมาตั้งแต่
เตาะเตาะมาถึงห้าปีตั้งแต่ปีมะเส็งมา รักษาก็หลายหมอลหลายยาแล้วไม่หาย จึงเห็นว่าถึงคราวที่
จะสิ้นอายุตายอยู่แล้ว

(เล่ม 1, หน้า 266-267)

กระหม่อมฉันเห็นว่า การอาบน้ำศพแลจัดการไว้ศพเป็นหน้าที่ของท่านแต่
เห็นว่าท่านจะไม่เสด็จไปได้ กระหม่อมฉันจึงไปแทน

(เล่ม 1, หน้า 269)

แต่บัดนี้อาการก็ว่าค่อยคลายแล้ว แต่กระหม่อมฉันเห็นว่าไม่ดีกว่าเจ้าพระยา
นกรมมากนัก

(เล่ม 1, หน้า 271)

ข้าพเจ้าจึงได้ยกพระยาตากเกิดนั้นมาเป็นพระยากำแพงเพชรเสียด้วยเห็นว่า
เมืองตากเป็นเมืองสำคัญต่อเขตแดนลาว และเมืองมาเมาะสาเชิงราชการสำคัญ ๆ มากอยู่จะให้
พระพลสงครามลาวเป็นพระยาตาก ก็เห็นว่าความปรารถนาท่านจะเกิน ๆ ดังว่ามาแล้ว

(เล่ม 2, หน้า 47)

ถ้าพระศรีเสนาได้มีหนังสือ ไปถึงแต่ท่านทั้งสองที่ออกชื่อนั้นก็ไม่สู้ชอบกล
ข้าพเจ้าเห็นว่าควรจะต้องมีไปถึงพระนโรดมด้วยจึงจะชอบ

(เล่ม 2, หน้า 57)

ข้าพเจ้าเห็นว่า ถ้าพระยาราชวรานุกุลยังตั้งอยู่ที่เมืองเขมรตราบโด ก็เห็นว่า
เรียบร้อยไปได้ตราบนั้น

(เล่ม 2, หน้า 61)

ฉันได้ดูแผนที่เข้าครั้งหนึ่งก็คิด เห็นว่ากอลอนเนตพิศเข้ามาว่าครั้งนี้ก็เพื่อจะให้
เค็ดขาด

(เล่ม 2, หน้า 85)

ที่อาการกรรมมเหศวรนั้น ฉันลงเห็นว่ารากโรคอย่างเค็ดชวกับกับวังหน้า

(เล่ม 2, หน้า 134)

ฉันเองก็ตีแพทย์หมอลทั้งปวงก็ตี เห็นว่าโรคนีถ้าได้ปิดได้ถ่ายบ้างถึงจะไม่หาย
ก็จะชักยาวไปให้มีช่องได้แก้ไข

(เล่ม 2, หน้า 135)

ผ้าไตรในการพระศพนั้น ถึงจะไม่สู้ดีด้วยมากกว่ามาก ก็เห็นว่ายังดีกว่าใครที่
เรียกว่าไตรตกรน้ำแต่ก่อน

(เล่ม 2, หน้า 153)

พระพุทธรูปกานี้เห็นว่าเป็นจริงว่าแท้ทีเดียว

(เล่ม 2, หน้า 157)

เงินส่วยแต่ตัวเลขเป็นส่วนหลวงก็ เห็นว่าไม่ควรเอามาส่งแก่กระหม่อมฉัน

(เล่ม 2, หน้า 160)

กระหม่อมฉันก็คิดพระเดชพระคุณเป็นอันมากแล้ว แต่เห็นด้วยเกล้าๆว่า ตัว
กระหม่อมฉันก็ไม่อยากจนกันแค่นักคนนักคอก ... ถ้าเสด็จจะเอาไว้ทรงใช้สอยเองก็ดี เห็นว่า
จะควรกว่าประทานกระหม่อมฉัน

(เล่ม 2, หน้า 161)

จนบัดนี้น้ำที่กรุงเก่าก็ยังทรงอยู่ไม่ลด ครั้นจะให้รีบเดินมาก็เห็นว่าทางยังจะ
เป็นน้ำเป็นโคลน เพราะฉะนั้นเห็นว่าจะรับมาถึงกรุงได้โดยสะดวกต่อปลายเดือนสามหรือต้น
เดือนสี่

(เล่ม 2, หน้า 163)

กระหม่อมฉันเห็นว่าเสด็จจะทรงรู้จักเขาอยู่จึงถวายข่าวมาให้

(เล่ม 2, หน้า 164)

ของใช้และของกินแทบทุกสิ่งมีราคาสูงขึ้นกว่าแต่ก่อน ก็ยังเห็นว่าไพร่บ้าน
พลเมืองจะมีอุตสาหกรรมหาทำไรในที่ว่างให้มีไรนามากขึ้น

(เล่ม 2, หน้า 187)

แต่ข้าหาได้เท่าให้ฟังไม่ เพราะเห็นว่าการไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องทูตที่ไป

(เล่ม 2, หน้า 216)

ครั้นจะให้ผู้อื่นไปส่งแก่ผู้หญิงที่เป็นเมียเขานั้น เห็นว่าไม่ชอบกล

(เล่ม 2, หน้า 254)

แต่ส่วนข้าพเจ้าได้ดูหนังสืออธิบายสัญญาที่มีสเตอร์ปากส์ท่านั้นแต่เมื่อจะ
เสร็จกันก็ไม่ได้แล้ว เห็นว่าการอันนี้ไม่มีว่าได้

(เล่ม 3, หน้า 53)

แต่ครั้นมาคิดดูเห็นว่าของบรรณาการก็ยังมาไม่ถึงพร้อม ได้มาถึงแล้วแต่ของ
ที่ออกชื่อแล้วข้างคั้นนั้น ครั้นจะรับไปในพระราชสาส์นว่าได้รับแล้วหมคก็จะไป

(เล่ม 3, หน้า 59)

กงสุลอิตาลีเห็นเป็นต้นคานเจ้าทุกข์เจ้าร้อน

(เล่ม 3, หน้า 60)

ถ้าข้าพเจ้าจะฝากหนังสือขึ้นไป เห็นว่าทางก็ไกลนัก

(เล่ม 3, หน้า 63)

การพระในมรคณัน ข้าพเจ้าได้มอบให้ฤทธิศรีสุริยวงศ์เป็นผู้ใหญ่จัดแจง
แบ่งปันในบุตรและหลานของท่าน เพราะเห็นว่าพระยาศรีพิพัฒน์ พระยาวรพงศ์พิพัฒน์...
จะไม่พร้อมเพรียงกันบังคับกันลงได้

(เล่ม 3, หน้า 71)

คำที่เขียนมาอย่างนี้ก็เห็นเป็นตะเมียด ไม่เห็นเป็นเกินเลยอะไร

(เล่ม 3, หน้า 82)

ผู้ครองฝ่ายไทยจะยอมตามไม่ได้ ยังเห็นอยู่ว่าไม่ควร

(เล่ม 3, หน้า 88)

มิสเตอร์ออลตะแบคเสมียนกงสุลนั้น เป็นบิดเกือบจะถึงอดิสารอยู่แล้ว เห็นว่า
อยู่ที่กรุงนี้คงจะตายลง กำป็นหนีไปว่าจะไปเองแกลนแต่เห็นว่าจะไปตายกลางทางคอกกระมัง

(เล่ม 3, หน้า 95)

การซึ่งพูดไปประพฤติ ข้าพเจ้าไม่ติเตียนอะไรหามิได้ เห็นว่าชอบอยู่หมด

(เล่ม 3, หน้า 105)

ฝ่ายกรุงสยามกับผู้ใหญ่ในราชการทั้งปวงถึงไม่เคยพบกับพวกฝรั่งเศสที่มีช
บาดหลวงมานานแล้วก็ดี และไม่เคยเห็นด้วยตราพระราชลัญจกรสำหรับกรุงฝรั่งเศสแต่ก่อน
ก็ดี ก็ลงใจเห็นว่าควรจะซื้อถือได้เป็นแน่ ไม่มีความสงสัย

(เล่ม 3, หน้า 130)

ที่หลวงสวัสดิโกษาปลัดกรมพระคลังสินค้านั้นว่างอยู่ ข้าพเจ้าเห็นว่านาย
ปานบุตรพระรัตนโกษาคล่องคืออยู่ในการทำบัญชี

(เล่ม 3, หน้า 158)

การที่ข้าพเจ้าไม่ได้หนังสือฝากนี้จะเป็นเหตุไฉน ข้าพเจ้าคิดก็เห็นว่าซึ่งท่าน
ทั้งปวงจะละเลยเสียไม่เขียนบอกข้าพเจ้านั้น ก็ไรที่ไรฐาน

(เล่ม 3, หน้า 183)

กฎหมายอย่างธรรมเนียมดังนี้ กรุงสยามเห็นว่าเป็นกฎหมายอันดี

(เล่ม 3, หน้า 189)

ท่านผู้บริสุทธิ์มีน้ำใจเมตตาอารีแก่ชนทั้งปวงในโลกไม่ว่าใครจะเชื่อถือ ศาสนาคริสต์ทางก็ดีไม่เชื่อก็ดี ท่านมีเมตตาอารีแผ่ไปหมดดังนั้น กรุงเทพมหานครเห็นว่าเป็น ความชอบความดี

(เล่ม 3, หน้า 194)

กรุงเทพมหานครเห็นว่าคอมแมนตัน ออบาเรศผู้นี้เป็นผู้ฉลาดมากในกฎหมาย เอนเตอร์นาชันนาลทอและขนบธรรมเนียมกระบวนราชการบ้านเมืองต่าง ๆ มาก

(เล่ม 3, หน้า 210)

และชื่อสมุควาด้วยราชการในยุในดิสเคตคังในบัญชีที่ฝากมาด้วยนั้น กรุงเทพมหานครเห็นว่าเป็นประโยชน์แบบแผนมีคุณแก่ผู้ครองแผ่นดินมาก

(เล่ม 3, หน้า 232)

ก็ได้ให้มีตราออกไปให้ชำนางกับเธอให้จับสนองโต จางวางมีมโนแก้วทำ โทษ ด้วยคิดเห็นว่าชำนางพวกเมืองอุคงมีไชยคงจะปราบปรามพวกนั้นให้สงบได้

(เล่ม 1, หน้า 26)

การได้ฟังมาแต่ใบบอกของเธอทั้ง ๒ แล คำบอกเล่าต่าง ๆ ฟังการแต่เดิม คิดดูเห็นว่าจะน้อยดอก

(เล่ม 1, หน้า 27)

ข้าฯ เขียนลงดังนี้ให้ท่านเสนาบดีอ่าน ท่านเสนาบดีเห็นว่าชอบแล้วจึงได้ คิดเห็นพร้อมกันว่าถ้าจะไม่ยอมให้เรือรบขึ้นมา... ก็จะเป็นที่ก่อเหตุให้เกิดวิวาทนอกเรื่องขึ้น

(เล่ม 1, หน้า 49)

ฉันคิดเห็นดังนี้จึงได้สั่งไว้แก่พระยาธัญญาเป็นคำขาดว่าอย่าคิดว่าเป็นข้า วังหลวงฉวางหน้าเลย ทั้งบ้านทั้งเมืองนั้นแล

(เล่ม 1, หน้า 59)

ก็เมื่อชายสี่ร้องฎีกาครั้งนี้ ฉันได้ทราบความแล้ว ฉันจะได้คิดเห็นไปว่าท่าน รับสั่งให้พระยาธัญญาเกาะครองเอามารดาชายสี่ไปจงจำเร่งเอาตัวชายสี่

(เล่ม 1, หน้า 61)

ได้ความตามคำพระองค์เจ้าละม่อมดังนี้ ฉันจึงคิดเห็นว่าสั่งกักชายสี่เป็นลูก หมูพระยาราชสุภาวดี (ปาน)

(เล่ม 1, หน้า 63)

ความจริงของข้าพเจ้าคิดเห็นว่าตัวเธอไม่เหมือนผู้อื่นข้าพเจ้านับถือเหมือน
ลูกหลานของข้าพเจ้ามานาน

(เล่ม 1, หน้า 97)

กระหม่อมฉันคิดเห็นว่า ครั้งนี้เป็นครั้งเป็นคราวที่ควรอยู่แล้วที่จะเชิญเสด็จ
ออกไปให้พบกับป้านุ้ย

(เล่ม 1, หน้า 254)

แต่ข้าพเจ้าพิเคราะห์ ดูตามการที่จริงนั้นความต่าง ๆ ในเมืองตากพระพล
สงครามลาวฟ้องพระยาตากเกิดนั้นเป็นความจริงโดยมาก

(เล่ม 2, หน้า 46)

ก็ความเรื่องนี้ในหลวงคิดว่าจะต่อว่าเจ้าพระยาภูธราภัยอยู่ แต่คิดเห็นว่าถ้าจะ
ต่อว่าท่าน ๆ ก็จะถูกไปต่าง ๆ เช่นท่านพุดมาแต่หลัง

(เล่ม 2, หน้า 93)

ก็ความพระราชวงศานุวงศ์ชำระไม่ได้ คำนี้พิเคราะห์ไปเป็นอันทำลายล้าง
ยศศักดิ์แผ่นดินนี้

(เล่ม 2, หน้า 95)

ข้าพเจ้าพิเคราะห์ คนที่ไปกรุงปารีสจากกรุงเทพ ฯ ครั้งนี้และคนที่ปารีสซึ่ง
เป็นฝักฝ่ายข้างสยาม ลูกก็เป็นพวกเป็นเหล่าไปไม่ใคร่กลมเกลียวกัน

(เล่ม 2, หน้า 129)

แต่เมื่อพิเคราะห์ ไปกั้วจะมีผู้ครองเบื่องบนที่คนไม่ได้เห็นด้วยตา ไม่ได้ยิน
ด้วยหูจะเป็นผู้บันดาลอีกชั้นหนึ่ง

(เล่ม 2, หน้า 136)

ครั้นข้าพเจ้าพิเคราะห์ ดูในงานรองขวคนนั้นก็เห็นถายมือหม่อมต่ายเขียนมาว่าถึง
มิสแอนเบสเตอร์เป็นเสมียนกงสุล ไม่ได้ให้เข้าออก

(เล่ม 2, หน้า 223)

ได้พิเคราะห์ ดูฝีมือท่าถากนั้น โดยละเอียดก็เห็นว่าเป็นของซึ่งผู้นั้นทำด้วย
อุตสาหกรรมพิทยาอย่างอื่น

(เล่ม 3, หน้า 191)

คำแสดงความคิดเห็นโดยเฉพาะนี้เป็นคำที่มีความหมายสื่อถึงการแสดงกริยา และการแสดงความหมายถึงความตั้งใจที่จะกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นการแสดงความคิดเห็นซึ่งได้ผ่านการใคร่ครวญ พิจารณาเรื่องราวต่าง ๆ มาแล้วเป็นอย่างดี

1.1.2 คำแสดงความคิดเห็นแสดงการคาดคะเน เป็นลักษณะคำแสดงความคิดเห็นที่สื่อให้เห็นความหมายในการคาดคะเน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงคิดวิเคราะห์สถานการณ์เรื่องราวต่าง ๆ อย่างดีถ้วน ทยอยยังไม่ทรงแน่พระทัยก็จะใช้คำสื่อถึงการคาดการณ์ คำแสดงความคิดเห็นแสดงการคาดคะเนได้แก่คำว่า เห็น , เห็นจะ , คง , คงจะ , จะรอย , คาด , คะเน , อนุมาน ซึ่งมักจะมีคำว่า “จะ” ต่อท้ายกริยา และท้ายประโยคอาจมีคำลงท้าย กระมัง เพื่อช่วยสื่อความหมายในการคาดคะเนได้แก่

แต่ซึ่งใครจะเห็นไปคังนี้มันผิคนัก เห็นจะมีแต่ความคิดลาวเชียงตุงเชียงรุ่ง
ลาวพวนบ้างกระมัง

(เล่ม 1, หน้า ๘)

ถ้าทัพอังกฤษจวนใกล้เข้าไปที่จะมีใครมากเกลี้ยกล่อมยินยอมทำสัญญา
เหมือนครั้งก่อนเห็นจะไม่มี เจ้าอังวะเมื่อเต็มทีเข้าก็เห็นจะเป็นน้ำคร่ำยไม่ได้เรื่องจนเขาจับฆ่า
เสีย... เมื่อเป็นคังนี้ผู้ที่จะรับเป็นเจ้าแผ่นดินพม่าต่อไปเห็นจะไม่มี

(เล่ม 1, หน้า 9)

ถ้าพวกเชียงตุงคั้น ๆ หน้อยหนึ่งก็เห็นจะเข้ามาหาเรากระมัง

(เล่ม 1, หน้า 14)

แต่ซึ่งเจ้าเมืองเขมรถวายของไปเมืองฝรั่งเศสนั้นก็ เห็นจะเป็นความคิด
ถึงฆราวาสฝรั่งเศสคือกเตอร์มิตจะจัดแจงไป

(เล่ม 1, หน้า 20)

เจ้าเมืองเขมรก็ เห็นจะมีความยินดีรับแต่เรือรบแจกเมืองที่เป็นตึกสะอาด
สมควรแก่แจกเมืองผู้ดีเห็นจะไม่มี

(เล่ม 1, หน้า 20)

เมื่อผู้ครองข้างญวนยอมแล้วก็เห็นจะไปได้สบาย

(เล่ม 1, หน้า 21)

เมื่อกองทัพออกไปเห็นมันก็จะเข้าหาหาเมื่อมันไม่เข้าหา เจ้าพระยามุขมนตรี
เป็นผู้มีอำนาจออกไปแล้ว ให้นำหนังสือไปเรียกร้อมมัน เห็นมันก็จะเข้ามาตอกระมัง

(เล่ม 1, หน้า 30)

บ่าวไพร่พวกฟ้องของใครเป็นผู้คิดแก้ก็เห็นจะไม่กล้ามาร้องกล่าวโทษ
พระยาอภัยต่อจันนั้นนักคอก

(เล่ม 1, หน้า 60)

ฉันไม่มีความสงสัยว่าท่านทราบความเรื่องนี้มีเลย เป็นแต่เข้าใจว่าผู้ไปฟ้อง
พระยาอภัยกล่าวโทษอ้ายเสียอย่างไรจนพระยาอภัยออกเที่ยวสืบตามจับอ้ายสินั้น เห็นจะเป็น
พวกฟ้องอ้ายสินี่เป็นคนสุบผืนที่อ้ายสินี่จับมาจะมีอาณาเขตแดนแก่อ้ายสินี่จึงไปฟ้องกล่าวโทษ
อ้ายสินี่แก้แค้น

(เล่ม 1, หน้า 62)

แต่พระยาราชวรานุกตเมื่อจะไปในเดือน ๑๑ นั้น เห็นจะไม่รู้ว่าจะมีการใหญ่
ในเดือนนี้จะสำคัญเสียว่า เห็นจะมีต่อเดือน ๔ เดือน ๕

(เล่ม 1, หน้า 75)

จึงได้คิดว่ากรรมมหะศวร ๆ เห็นจะมีปัญญาละเอียด โรคภัยในตัวที่เป็นที่
น่ากลัวบังเกิดขึ้นก็เห็นจะรีบร้อนระวังสืบสวนแพทย์หมอหูกยา

(เล่ม 1, หน้า 99)

ดูที่ความคิดเดิมของมินิสเตอร์จะทำตามกงสุตโอบาเรตต์ขยงว่าอย่าให้รับพูด
สยาม เพราะไปผิดธรรมเนียม... เห็นจะถูกนิทานมากเขาจึงกตัญญูรับ

(เล่ม 1, หน้า 118)

แต่ข้าพระพุทธเจ้าบัดนี้เห็นจะเป็นผู้กำจัดอันตรายตัวไปเสียได้ด้วยผลบุญที่
สำเร็จด้วยไหว้พระรัตนไตรชนั้นแล้ว

(เล่ม 1, หน้า 127)

พระทันตราชานั้นก็ไม่เป็นของต้องการของอังกฤษคอก เห็นจะอยากได้เงิน
มากกว่าจะหวงพระทันตราชูไว้กระมัง

(เล่ม 1, หน้า 138)

คุณลักษณะ เล็งเสาร์ เป็นศรีวัน ไม่สู้ชอบกตัญญูแต่ตัวประหัต ตกราณิ ๘ ไป
ตั้งว่าโมง ๓ บาทนั้นเห็นเขาจะคิดให้ไค้มหาฤค ตรงลักษณะกระมัง

(เล่ม 1, หน้า 149-150)

ถึงกระนั้นจะทำพลับพลายาวอย่างเท่าก็ไม่ต้องการด้วยเจ้านายทั้งปวงเธอเคย
ดูอยู่ข้างในแล้วก็เห็นจะมาอยู่ตามเดิม ถ้าเสด็จประทับทอดพระเนตรชั้นนอกก็เห็นจะมี
เจ้านายเล็ก ๆ ที่ตามเสด็จมา พลับพลาก็จะทอดออก

(เล่ม 1, หน้า 160)

แต่กรรมเหศวรหาได้ปฤกษาคด้วยไม่ ก็เห็นจะยังหลงเชื่อเมียอยู่ เขาจะว่า
ในหลวงพูดไม่ถูกกรรมวิเศษนารถก็ เห็นจะไม่ได้ถ้าให้ฟังเพราะนิทานกรรมเหศวรอยู่ข้าง

(เล่ม 1, หน้า 185)

พระพิเทศพานิชเห็นจะกลับมาไม่ทันเรือไฟเข้ามาดอกกระมัง

(เล่ม 1, หน้า 202)

แต่คำยืนยันนั้นเห็นจะเท็จบ้างจริงบ้าง อย่างคำยืนยันของจีนคั้นกิมจิว

(เล่ม 1, หน้า 206)

ถึงหมอลูเคนตราเคนจะไปรักษาหายก็ เห็นจะไม่ให้เงินมาก...ซึ่งกราบทูล
เข้ามาครั้งนี้ทรงเห็นว่าชอบแล้วเห็นจะถูกที่จริงแล้ว

(เล่ม 1, หน้า 207)

ครั้งนี้ทรงตั้งไปตามที่ขอไปนั้น พระพิเทศกับมิสเตอร์ริดเห็นจะตกใจ

(เล่ม 1, หน้า 213)

กระหม่อมฉันคิดว่าถ้าพระโรคท่านไม่เป็นเช่นอาการที่ท่านบอกเป็นเช่นเขา
ถือจริง หมอลูเคนถวายเห็นจะชอบพระโรค

(เล่ม 1, หน้า 270)

อรไทยเทพกัญญาป่วยเป็นวรรณโรคเนื่อง ๆ หายไปคราวหนึ่งแล้วก็กลับ
เป็นอีก แต่ไม่ขึ้นที่สำคัญดอก เห็นจะเป็นโทษโลหิตน้ำเหลืองเสียจะต้องรูดายใหญ่ ๆ เสียสัก
คราว เห็นจะปรกติดีไปดอก

(เล่ม 1, หน้า 272)

มีแต่เหตุพานทองหายใบหนึ่งเห็นจะตกน้ำ

(เล่ม 2, หน้า 6)

พระภามีสมบัติบริบูรณ์จัดแจงบรรทุกอยู่ถึงห้าวัน จะได้ออกวัน ๔ ๑ ๘ ฉั
คิดว่าคงจะไม่ทันคุณศรีสุริยวงศ์ที่เมืองสิงคโปร์

(เล่ม 2, หน้า 40)

ก็แผ่นดินเป็นดินพูดไม่ได้ก็เห็นจะว่าเจ้าแผ่นดินสุสิทธิ์ขาดในแผ่นดินกระมัง

(เล่ม 2, หน้า 49)

ตัวท่านได้มาพบข้าพเจ้าน้อยวันนัก เห็นจะสังเกตเอาเป็นแน่ไม่ได้

(เล่ม 2, หน้า 51)

ถึงท่านว่าจะได้ว่าจริงก็ไม่ถือโทษเพราะท่านว่าจริงก็เห็นจะว่าไปตามที่ได้ฟัง
คนถือผิด ๆ

(เล่ม 2, หน้า 52)

ครอบครัวที่ตามสนอง โสไปเหล่านั้นจึงค่อยคิดไปเกลี้ยกล่อมให้กลับคืนมา
เมืองเขมร ก็เห็นจะได้มาออก

(เล่ม 2, หน้า 61)

ก็แต่ที่นี้ถ้าเราจะไปว่ากล่าวเอาฝั่งแม่น้ำปากจั้นนั้นเป็นฝ่ายข้างเราให้เขตแดน
อังกฤษหยุดอยู่เพียงแนวเขาเห็นการจะไม่ตลอดไป

(เล่ม 2, หน้า 84)

เมื่อถามเข้าราษฎรก็เห็นจะสมควรข้างอังกฤษจะไม่สมควรเปลี่ยนกอแวน
แมนต์มาเป็นของไทย ด้วยเหตุนี้และถึงจะได้ด้านไปก็เห็นจะไม่ตลอด

(เล่ม 2, หน้า 85)

หม่อมสวัสดิ์บุตรหม่อมเจ้าเทศไนกรมหลวงเสนีบริรักษ์วังหลัง คนนี้เป็นที่
สงสัยว่าจะเป็นเจ้าของชื่อเพราะคนเรียกว่าคุณสวัสดิ์ ตัวก็ยังอยู่เป็นคนหนึ่งอายุ ๓๐ ลงมาแล้ว
เห็นจะเป็นคนเก่งกำอยู่บ้างจึงถูกพินถูกตีทีหนึ่ง

(เล่ม 2, หน้า 99)

แต่ซึ่งกงสุลว่าท่านขุนนาง โกรธแค้นชิงชังเธอว่าไปกับฝรั่งเศสจึงไม่พาเข้า
มาลาข้าพเจ้า แล้วไปกับฝรั่งเศสนั้นก็ เห็นจะไม่เป็น

(เล่ม 2, หน้า 112)

ถ้าเธอตกอยู่ในฝ่ายที่ข้าพเจ้าถือท้ายถือหางแล้วก็เห็นจะมีแต่เป็นพิษเป็นสง
มากไป

(เล่ม 2, หน้า 115)

ก็ความคิดนี้เป็นการสุโกง ๆ นอกเรื่อง เห็นจะถูกนิทนามากเข้าจึงกตัญใจรับ

(เล่ม 2, หน้า 132)

แต่สงบในราช ๑๕๐ นั้นจะมีพระสงฆ์ได้นุ่งเข้ามาบ้างสักสององค์ตามองค์
หรือจะไม่ได้นุ่งแทบทั้งแควไม่แน่ แต่เห็นจะไม่ได้นุ่งเข้ามาโดยมาก

(เล่ม 2, หน้า 155)

คอก

แต่ชายโครงยังเจ็บเสียดอยู่เล็กน้อย เห็นจะเป็นแค่เส้นเคล็ดไม่ซ้ำถึงกระดูก

(เล่ม 2, หน้า 238)

เพราะว่าเป็นเงินตราไทยนำเงินอย่างไทยแล้ว เห็นราษฎรจะเชื่อถือใช้สอย

(เล่ม 3, หน้า 2)

การทำครานั้นเห็นจะทำด้วยใช้เครื่องช่างเครื่องไฟฟ้า ซึ่งไม่มีในไทย

(เล่ม 3, หน้า ๑)

ซึ่งบอกข่าวมาทั้งนี้ท่านราชทูตและมีนราขามาตย์เห็นจะเข้าใจว่าบอกข่าวหม่อมเจ้าในกรมหมื่นสุรินทรรักษ์ซึ่งเป็นญาติของท่านกระมัง หรือเห็นท่านทั้งสองจะคิดสงสารแต่หม่อมเจ้าพวกนั้นกระมัง

(เล่ม 3, หน้า 18)

บัดนี้อาการก็คลายแล้วแต่เห็นจะไม่เป็นปรกติได้

(เล่ม 3, หน้า 21)

หนังสือข้าได้ว่ามาด้วยความลำบากนี้ก็ส่งมาหลายฉบับแล้ว แต่เห็นจะไม่ถึงมือพ่อเพ็งที่กลางทาง

(เล่ม 3, หน้า 34)

หนังสือได้ไปแล้วแต่เมืองสิงคโปร์ในวันนั้น ๆ ทุกครั้งแต่เห็นหนังสือจะถ่วงไปคอกขอยในเมืองลอนดอนเสียหมด

(เล่ม 3, หน้า 48)

หม่อมเจ้ากตัญญูในกรมหมื่นสุรินทรรักษ์หนึ่งหม่อมว่าเป็นโรคฝีในท้อง สามไข้มีเห็นจะไม่หาย

(เล่ม 3, หน้า ๑๘)

สมเด็จพระองค์น้อยอย่างไรมิรู้ได้เห็นจะเป็นไข้มาเป็นคราว ๆ ตามฤดูมิใช่ตาม

(เล่ม 3, หน้า 96)

ท่านทั้งปวงไปพูดที่โน้นดังบอกมานี้ ถึงจริงเห็นเขาจะว่าปดว่าเท็จ

(เล่ม 3, หน้า 107)

พระราชสาส์นที่จะไปถึงกรีนวิตอเรียก็ได้ตกแต่งใส่หีบส่งตามไปแล้วแต่หนังสือทั้งปวงนั้นเห็นจะไปกับเรือเมล์

(เล่ม 3, หน้า 157)

ถ้าท่านทั้งปวงได้อยู่ในกรุงลอนดอนนานวัน ก็เห็นจะไม่เสียเวลา

(เล่ม 3, หน้า 166)

ราชการที่กรุงปักกิ่งก็มีแต่เรื่องทางเมืองเขมรจะเขียนบอกมาก็ยืดยาวเห็นท่าน
ทั้งปวงก็จะได้ฟังไปแต่ท่านอื่นที่เขียนฝากไปแต่กรุงเทพฯ ฯ นี่บ้างแล้ว

(เล่ม 3, หน้า 184)

เกษรบุตรสมเด็จพระองค์ใหญ่ป่วยไอเป็นโลหิต เห็นจะไม่หายเป็นแน่

(เล่ม 3, หน้า 186)

เธอคงจะคิดถึงตัวฉันมากกว่าคิดถึงครอบครัวบุตรภรรยา

(เล่ม 1, หน้า 2)

ถึงลาวผู้ดีที่ไหนดมันจะรอบรู้การงานเอง ไกลมันก็จะยังงมถือพม่าว่าเป็นใหญ่
คงจะไล่อังกฤษไปเสียเร็ว ๆ

(เล่ม 1, หน้า 5)

เพราะไม่มีกำลังจะต่อสู้กับอังกฤษแลทูรอนจะใกล้เกลี้ยเกลี้ยกล่อมให้
ความแล้ว ก็คงจะจุ่นกันไม่ช้าวันในปีนี้เป็นแน่

(เล่ม 1, หน้า 9)

เมื่อไทยมีกับเชียงตุงเขาก็คงให้กองทัพมาช่วย

(เล่ม 1, หน้า 10)

สังฆราชมิสคงจะเป็นตาม ได้ดีทีเดียว

(เล่ม 1, หน้า 20)

ก็ได้มีตราออกไปให้ฮ่านางกับเธอให้จับสนองโศจางวางมิมโนแก้วท่าโทษ
ด้วยคิดเห็นว่าฮ่านางพวกเมืองอุคงมีไชยคงจะปราบปรามพวกนั้นให้สงบได้

(เล่ม 1, หน้า 28)

อนึ่งเห็นว่าพระยาอภัยข้าราชการความไปนั้นก็คงจะมีความคิดบ้างถูกบ้างเป็น
ธรรมดา

(เล่ม 1, หน้า 61)

ก็เมื่อไม่เอาไปตั้งจำหน่ายต่อสุรัสวดีก็คงไปหาคนที่มิศฐานตำบลบ้าน
กถ่ายคถึง แล้วซ่อมชื่อคนตำบลบ้านให้ด้องกับหนังสือคุ้มสัก

(เล่ม 1, หน้า 67)

ถ้าจะชำระไปคงได้ทุกหมู่ทุกกรมทั้งวังหน้าวังหลวง

(เล่ม 1, หน้า 68)

ข้าพเจ้าออกไปถึงเมืองบันไทยมาศฉนวนก็จะออกมารับ ฝ่ายเธอกับพระยา
พระเขมรดำทราบก็นั่งจะออกมารับที่เมืองกำปอด

(เล่ม 1, หน้า 74)

ถึงจะไปกำหนดนัดหมายการอภิเสกก็คงจะกำหนดต่อเดือน ๔

(เล่ม 1, หน้า 75)

ถึงไม่เล่าไม่ใช้ ใช้แต่อย่างเก่า ก็คงได้ผ้าผืนแฉกระจาดเหมือนกัน

(เล่ม 1, หน้า 93)

ถึงกระนั้นคนเช่นนั้นก็คงตายโดยโรคลมแทบทุกคน

(เล่ม 1, หน้า 106)

เพราะว่าโทษที่มีเป็นพิษอยู่แล้วสะสมหลายวันเข้า ถึงปิดก็ไม่ไหวถึงไม่ปิด
ก็คงให้เกิดอุจจาระสีม่วงกลิ่นก่ำ... ถ้าปิด ๆ ไว้ก็คงจะมีช่องที่จะได้แก๊สไปต่อไป

(เล่ม 1, หน้า 112)

ถ้ากำลังโรคคนใจให้คิดอย่างอื่นแล้วถึงจะได้ฟังก็คงไม่เชื่อ

(เล่ม 1, หน้า 115)

ถ้ามีการโสกันต์ที่บนเมือโค ถ้าข้าพเจ้าไม่ป่วยใช้จริง ๆ แล้วคงจะขึ้นไปโดย
สุจริต ถ้าไปก็จะไม่ต้องการพลับพลาเลย

(เล่ม 1, หน้า 160)

ก็ผู้ชายใจอ่อน ๆ มักทำตามใจผู้หญิงแล้วคงไม่พ้นผู้หญิงวิงวอนสาออยฮ้อน
ให้ทาไปพระบาทแต่สักคนหนึ่งเลย มิเมียก็ถูกหลานคงถูกฮ้อนวอนแทบทุกแห่ง...ใครไปเป็น
เจ้าของคงไม่พ้นถูกนิททา

(เล่ม 1, หน้า 178)

ถาอึ่งเล่าคงจะมีเทวดามนุษย์ปรนนิบัติอยู่เสมอ

(เล่ม 1, หน้า 179)

เพราะเมียใคร ๆ ก็คงคั่นกันรื้อนรณะไปพระบาทอยู่หมด

(เล่ม 1, หน้า 183)

อ้อมแม่หม้ายเมียกรมวิศขุนารตก็คงอยากไปพระบาทขึ้นมามากด้วยกัน

(เล่ม 1, หน้า 185)

แต่ถ้าผู้หญิงคั่นกันขึ้นพระบาทคงจะไปเดือนยี่เดือนสาม

(เล่ม 1, หน้า 186)

ก็คงจะต้องเสียเงินปูนปาหนึ่งแต่แก่อ้ายคนที่กำกับกงตุตไปนั้น

(เล่ม 1, หน้า 197)

จำศาลไม่รับแล้วก็ต้องมาร้องแก่พระเจ้าแผ่นดินตามธรรมเนียมนั้นเกิดฯ
ข้าพเจ้าเป็นพระเจ้าแผ่นดินก็คงจะรับฟ้องนั้น

(เล่ม 2, หน้า 32)

พระองค์เจ้าสว่างในวังหน้าพระนั่งเกล้าก็ป่วยหนักเป็นลมอัมพาตไม่พินเห็น
คงจะตาย

(เล่ม 2, หน้า 55)

ถ้าข้างมีตัวอยู่จริง ก็คงจะมีผู้พบอีกก็คงจะได้ข่าวอีก

(เล่ม 2, หน้า 67)

แต่ในใจว่าที่เชิงเขาที่สังเกตุคนเป็นอันมากเช่นนั้นก็คงจะมีอยู่ทุกทาง

(เล่ม 2, หน้า 76)

ซึ่งว่าด้วยประโยชน์อย่างนี้จะไปเลียงเขาให้ได้ดังว่าจะไม่ได้ คงอยู่ตามที่เป็น
เมื่อคราวพม่ากับไทยต่อแดนกันที่เท่าไรคนทั้งปวงเป็นอันมากรู้ว่าป็นข้างไหนก็คงตามอย่าง
นั้น

(เล่ม 2, หน้า 80)

โทษทัณฑ์ก็คงจะต้อง และจะอับอายขายหน้ามันไปไม่รู้หาย

(เล่ม 2, หน้า 101)

การที่พูดด้วยแบ่งเขตแดนนั้น คงจะต้องรักษงตามการที่เคยมาก่อน

(เล่ม 2, หน้า 106)

เขาคงจะ ไปเกลี้ยกล่อมเธอให้ตาข้าพเจ้าจงได้เพื่อไม่ให้ข้าพเจ้าเสียเกียรติยศ

(เล่ม 2, หน้า 112)

ถ้ากตัญญูกตเวทิตาหาง่ายก็ คงจะมีผู้คิดชวนและผู้ทำตาม ถ้าว่ากตัญญู
กตเวทิตาหายากแล้ว การพระราชประสงค์นี้คงจะไม่สำเร็จ

(เล่ม 2, หน้า 159)

ถ้าเกิดที่เมืองกาดกัตกตาเองแล้ว อังกฤษคงตายหมดไม่ทันหนีออกทะเลเลย

(เล่ม 2, หน้า 216)

แต่ว่าถ้าเคลื่อนไม้ไปก็คงจะมีบุพโพลจะต้องลำบากเป็นหลายวัน

(เล่ม 3, หน้า 9)

ได้ว่ามาดั่งนี้ ท่านทั้งปวงเหล่านั้นก็คงจะมีความยินดีเมื่อพูดานพูดได้ฟัง
ข้าพเจ้าสั่งมาดั่งนี้

(เล่ม 3, หน้า 85)

ความสำคัญในสัญญาทั้งสามนั้นคงจะเป็นโครงก็คิกี้ต้องพูดกันทำอีกแบบ
หนึ่ง ๆ ไป ผู้ที่มาทำสัญญาด้วยนั้นก็คงจะมีความคิดไปต่าง ๆ

(เล่ม 3, หน้า 89)

ถ้าเขาจะทำจริง สองคนนั้นคงตาย ที่ไหนจะมาได้

(เล่ม 3, หน้า 155)

โดยความเสื่อมใสในท่านผู้บริสุทธิก็คงจะอนุเคราะห์ให้ราชสาสน์และเครื่อง
บรรณาการถึงท่านผู้บริสุทธิด้วยความยินดี

(เล่ม 3, หน้า 193)

ถ้าคนที่เมืองไกล ๆ ไม่รู้กำลังอังกฤษว่าเจริญขึ้นกว่าแต่ก่อน...ก็จะคิดเห็นไป
บ้างว่าชะรอยพม่าเดี๋ยวนี้จะมีกำลังเจริญขึ้นกว่าครั้งแผ่นดินพระเจ้าจ๊กโก... ชะรอยพม่าจะรู้
เป็นแน่ว่าอังกฤษจะมีกำลังถอยน้อยกว่าตัวลง

(เล่ม 1, หน้า 6)

ถ้าจะเข้ามาด้วยเรื่องเมืองตรังگانูคงจะว่าการห้าอย่างแต่อย่างหนึ่งๆสอง
อย่างเป็นแน่เห็นว่าชะรอยสุดต่านมะหะหมัดดาตัวพระยาตรังگانูเมื่อเมืองตรังگانูถูกอังกฤษ
ชิงแล้ว จะพากันหนีขึ้นไปปลายน้ำแล้วจะไปเข้ามือกันกับหัวนอหมัด

(เล่ม 1, หน้า 46)

แต่บ่าวไพร่ของตัวก็ไม่ได้หมายความว่าจะได้เป็นโตเป็นใหญ่ ก็ชะรอยเทวดาจะ
ช่วยคดใจผู้หลักผู้ใหญ่ให้ไปจุดไปสู่ยเอามาตั้งขึ้นเป็นเจ้าแผ่นดิน

(เล่ม 1, หน้า 189)

เพราะฉะนั้นจึงทรงพระดำริห์ว่า ชะรอยจะเป็นไปด้วยอำนาจอนุภาพ
เทพคาท่านคงขึ้นไปจนได้ทุกที

(เล่ม 1, หน้า 191)

ชะรอยท่านผู้หลักผู้ใหญ่เห็นท่านจะสงสัยว่าในหลวงจะขัดไว้ไม่ให้ไป จึง
ไม่ให้ตา จึงไม่ได้ตั้งบาญชีให้รู้

(เล่ม 1, หน้า 196)

คำนั้นชะรอยจะมีผู้พูดให้นายชู้ได้ยิน แต่ผู้พูดนั้นจะเป็นพระยาตากพูด หรือจะเป็นคนอื่นพูดก็ไม่รู้เป็นแน่เลย

(เล่ม 2, หน้า 43)

ซึ่งว่านั้นชะรอยจะเป็นคำของคนที่ได้ฟังไปแต่คำนิทานใครซึ่งเป็นเช่นนั้นแล้วก็เอามาใส่ให้ข้าพเจ้าเสียดอกกระมัง

(เล่ม 2, หน้า 50)

ชะรอยนายชู้ใจทักจะเอาคำที่ได้ฟังแต่ผู้อื่นมาใส่ความเอาว่าท่านว่าดอกกระมัง

(เล่ม 2, หน้า 52)

ฉันจึงคิดว่าชะรอยกรมมหศวรจะสงสัยฉันแล้วว่าถ้าตัวเธอไม่มีลงก่อนฉันเห็นจะตัดสินใจว่าบ้านโตใหญ่จะไม่ให้ได้แก่ลูกเธอเห็นฉันจะให้ลูกฉันไปอยู่

(เล่ม 2, หน้า 138)

ข้าคิดว่าชะรอยเทวดาจะบันดาลพอให้เป็นเหตุให้ได้เห็นใจคนต่าง ๆ

(เล่ม 2, หน้า 234)

ตั้งแต่นั้นมาจะไม่ได้เขียนฝากเลขนั้นก็เห็นผิดที่นัก ชะรอยจะไปไว้ใจผิดฝากแก่ใครที่เขาถักหนังสือไว้เสียหมด ไม่ฝากดอกกระมัง

(เล่ม 2, หน้า 183)

ฉันคาดคะเนการว่าในเมืองอังวะครั้งนี้ ถ้าทัพองกฤษจวนใกล้เข้าไป ที่จะมีใครมาเกลี้ยกล่อมยินยอมทำสัญญาเหมือนครั้งก่อนเห็นจะไม่มี

(เล่ม 1, หน้า 9)

ว่ามาทั้งนี้ก็ด้วยเป็นการคะเนโดยใจหวังที่จะทำแผ่นดินเมืองเขมรให้ราบคาบเป็นปรกติโดยไม่ใช่ศัตราราวุรบพุ่งกัน

(เล่ม 1, หน้า 30-31)

ข้าพเจ้าก็คาดเห็นการว่าสมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสคงจะว่าอย่างนี้

(เล่ม 1, หน้า 46)

แต่ฉันคาดดูก็เห็นจะฝืดในความที่เป็นหน้าที่ของพระยาอัมฤชาที่ฉันได้สั่งไว้ให้ชำระถักอย่างหนึ่ง ท่านก็จะหาได้ทรงฟังด้วยไม่

(เล่ม 1, หน้า 69)

ถึงการก่อนนี้ไปข้าพเจ้าก็คาดเห็นการว่าสมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสคงจะว่า
อย่างนี้ ก็การที่เมืองเขมรปดิพัทธติดพันกับไทยอยู่อย่างไรแต่ก่อนมานั้นเป็นแต่รู้ผู้ด้วยกัน
ตามการที่เคย

(เล่ม 1, หน้า 83)

แต่ข้างนี้ฟังชอบกลอยู่ ด้วยปลายงาเล็กแต่ต้นงาใหญ่ คณะเห็นว่างจะงอก
ออกมาอีกไม่ได้ กุฉักอยู่จึงจะเป็นข้างนิยมแท้

(เล่ม 1, หน้า 88)

ถ้าเถรคณาเรนคอนคิดอ่านให้สำเร็จ พระเจ้าแผ่นดินกรุงสยามเห็นจะทรง
ขอบคุณมากแถมเห็นว่าชาวสิงหนพที่จะหวงแหนพระทันตธาตุนั้นก็เข้าศาสนาพระเยซูเสียมมาก

(เล่ม 1, หน้า 138)

อนุมาณการคิดดูเห็นว่าในกรุงเทพ ฯ พื้นดินขึ้น หน้าแดงดินไผ่ใบไม้ร่วง
หน้าฝน ๆ ชุกก็เป็นโคลนตมหล่มเลน...ซึ่งการเป็นดังนี้คนเห็นว่าที่แผ่นดินเป็นดินเหนียวดิน
ขึ้นเช่นนั้น เมื่อฝนตกชุกก็เหมือนกะทะตั้งไฟ

(เล่ม 1, หน้า 175)

เรื่องพระยาตรังกานูและอาเกษสุดต่านมะหะหมัดนั้น ฉันทะเนเห็นเข้า
เมืองถึงคไปร์เมื่อเขาพบคุณศรีสุริยวงศ์ เห็นเขาจะถามแล้วคำที่ฉันทให้ตอบไปที่นี้ก็เห็นว่าไม่สู้
ผิดกันนัก

(เล่ม 2, หน้า 39)

จึงได้แต่อนุมาณตัดใจว่าซึ่งราษฎรว่าได้ฟ้องพระยาเพชรชฎาแล้วก็ไม่รับ
ฟ้องเจ้าพระยาภูธราภัยแล้วก็ไม่รับนั้นก็เห็นจะจริง

(เล่ม 2, หน้า 93)

อนึ่งได้อนุมาณเห็นว่าจีนเกิดเป็นผู้หาศิมมิได้ และต้องจับด้วยอาการอัน
ฉกรรจ์ประหลาดกว่าที่เคยจับจีนมาแต่ก่อน

(เล่ม 2, หน้า 94)

ถ้าคำที่ว่าในหนังสือพิมพ์โหมนิวนั้นว่าจริงข้าพเจ้าจะเห็นว่าการนั้นเห็นผู้ครอง
ข้างอังกฤษจะให้ทำตามคำของมิสเตอร์ปากส์ตั้งไปก่อน

(เล่ม 3, หน้า ๑)

ข้าก็คะเนว่าหนังสือของทูตานุทูตที่จะบอกมาโดยชนบราชการก่อนฉบับนี้
และที่หถึงฉบับที่ส่งมาแต่อาคนนั้นเห็นจะไม่มี

(เล่ม 3, หน้า 35)

ข้าได้รู้ก่อนนี่จริง ๆ จึงคาดคะเนว่าเห็นหนังสือ ๆ ที ๆ ลี ๆ ลับ ๆ
นอกขนบราชการ เป็นแต่ลอบส่งมาแต่เจ้าจีนลูกค้าที่กว้างขวางค้าขายในกรุงนั้นจะมี
(เล่ม 3, หน้า 36)

ครั้นข้าพเจ้าจะฝากหนังสือไปในแรมเดือนนี้ก็จะถึงกรุงลอนดอนคะเน
กาลเห็นว่าจะไปถึงเมื่อทูตกลับมาแล้วคอกกระมัง
(เล่ม 3, หน้า 64)

แต่ข้าคะเนเห็นจะมีหนังสือฝากด้วย แต่ยังไม่หาได้ไม่... ซ่องหัวล้าน ๑ หัวรุ่ง
๑ ไม่มีจดหมายว่าให้ใคร ข้าคะเนเห็นพ่อเพ็งจะส่งมาให้ใส่ถ้ำอวดละครของข้ากระมัง
(เล่ม 3, หน้า 74)

แหวนอยู่ที่นอกทึบกระดามสองวงวงหนึ่งว่าพระองค์เจ้าประสูติใหม่..
ข้าคะเนว่าในหนังสือที่ข้าบอกมาก่อนก็ได้บอกข่าววันเกิดมาแต่ชายเด็กน้องทักษิณชาติเดีวนี้
ชื่อเกษมศรีสุกโยค...จึงคะเนว่าเห็นจะให้มาเป็นของขวัญแก่เกษมศรีสุกโยคกระมัง
(เล่ม 3, หน้า 75)

พวกทูตไม่มีช่องที่จะแต่งหนังสือฝากบ่นอุ้ออกตัวอยู่ว่าเต็มที บ่นอยู่อย่างไร
ก็เข้าหูคนอังกฤษ บอกถึงพระพิเทศพามาแล้วถึงข้าพเจ้าอนุমানลูกก็เห็นด้วยว่าจริง ไม่น้อยใจ
คอก

(เล่ม 3, หน้า 84)

ครั้งนี้ต่อว่ามาก็คะเนเห็นว่าจะแกล้วเสียไม่พบจึงต้องเขียนหนังสือเป็นสอง
ฉบับ

(เล่ม 3, หน้า 184)

คำแสดงความคิดเห็นแสดงการคาดคะเนนั้น เป็นลักษณะของการใช้คำสื่อ
ความคิดที่สะท้อนให้เห็นลักษณะการแสดงความคิดเห็นอีกแบบหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงคากการณในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งพระองค์ยังไม่ชี้ชัดหรือสรุปความเห็นที่
แน่นอนลงไป เพราะอาจเป็นเหตุการณ์ในอนาคตหรือยังได้ทรงรับข้อมูลไม่เพียงพอ ช่วยทำ
ให้ผู้รับสารได้เข้าใจความหมายจากการสื่อความด้วยคำประเภทนี้ได้เป็นอย่างดี

1.1.8 คำแสดงความคิดเห็นแนะนำ หมายถึงคำที่ช่วยสื่อความหมาย
ที่เป็นการแนะนำความคิดและการกระทำแก่ผู้รับสาร เป็นลักษณะเรื่องประการหนึ่งของ
พระราชหัตถเลขาที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะทรงเสนอแนะสิ่งที่พระองค์เห็น

ว่าเหมาะสมให้แก่ผู้รับสารทราบ คำแสดงความคิดเห็นได้แก่คำว่า **ควร** , **ควรจะ** , **จึงควร** , **จึงจะควร** รวมถึงคำแสดงความคิดเห็นในเชิงปฏิเสธซึ่งจะมีคำว่า **"ไม่"** ประกอบอยู่ ได้แก่

เมื่อเป็นดังนี้การก็ควรที่กรุงเทพฯจะแต่งกองทัพให้แม่ทัพมีกำลังเป็นที่ยำเียงเกรงกลัวของพวกเขมรที่วุ่นวาย

(เล่ม 1, หน้า 28)

เมื่อเป็นดังนี้ควรจะต้องพิจารณาใจท้อฮายสินั่นก่อนว่าสู้บิ่นดาไม่

(เล่ม 1, หน้า 64)

เมื่อจะต้องตัดสินใจควรตัดสินใจเอาตามหมูปิดาเดิม

(เล่ม 1, หน้า 68)

การเกิดขบถครั้งนี้ข้าพเจ้าก็ควรจะร้อนใจเร่งช่วยเรอหนักหนา

(เล่ม 1, หน้า 72)

หนังสือสัญญาที่ผูกขาดตกลงกันแล้ว ข้าพเจ้าก็ได้ประทับตราให้ **ควร**จะไปถึงเธอเสียก่อนจึง ได้มอบให้พระยาราชวราวุฒตุมหนังสือสัญญาออกไปส่งเสียก่อน

(เล่ม 1, หน้า 77)

โรคมีพิการภายในมากต้องปิดหอนไว้จึงจะ**ควร**

(เล่ม 1, หน้า 110)

แม่โสมนัสแม่เพยเป็นผู้หญิงสาวมีฝีมือข้าพเจ้าเป็นเจ้าภาพผู้เดียวจึง**ควร**...
ถึงท่ามากก็เป็นการของข้าพเจ้าฝ่ายเดียวจึง**ควร**จะงาม

(เล่ม 1, หน้า 161)

การเป็นแต่การศพเมื่อยข้าพเจ้าวังหน้า**ควร**แต่จะเสด็จสมทบช่วยบังสกุลแลประทานเพลิง ถ้าการเป็นศพเจ้านายใหญ่ ๆ เป็นกลาง ๆ เป็นที่นับถือเสมอกันเท่ากันแล้วเป็นตองตนามก็**ควร**.

(เล่ม 1, หน้า 162)

แลเจ้าชายเจ้าหญิงในพระบวรราชวังบัดนี้ **ควร**จะนุ่งแต่ขาวถาย ฤาเห็นว่าจะให้ดีกว่านั้นไป **ควร**จะนุ่งขาวเปล่าแต่ในวันจุดเพลิง

(เล่ม 1, หน้า 169)

ป้านุ้ยแก่อายุถึง ๘๐ เศษแล้ว **ควร**จะกินของเหล่านี้มาถวายเสด็จให้สิ้น...
ด้วยแต่ตัวเลขเหล่านี้ที่เหลือจากจำนวนหลวง**ควร**จะเป็นของเสด็จทั้งสิ้น

(เล่ม 1, หน้า 256)

เมื่อสำนึกถึงไปถึงพระโรคของท่านก็เป็นพระโรคอย่างใหญ่ ควรจะเรียกว่า
กมอัมพาต

(เล่ม 1, หน้า 279)

ตั้งแต่ท่านเสด็จไปจากกรุงเทพ ฯ ก็ได้ ๒๑ วันมา ฉันทควรจะมีหนังสือมา
ถวายเยี่ยมเขียนถามข่าวมานานหลายวันแล้ว ตั้งใจจะเขียนถวายมาก็หาได้เวลาจะเขียนไม่

(เล่ม 2, หน้า 26)

พระยาตากก็แพ้แก่คดีหลายข้อ ควรที่จะถอดจากพระยาตากเกิดออกเสีย

(เล่ม 2, หน้า 46)

ทางเมืองตากบ้านระแหงคงจะมีที่แบ่งเช่นนั้นรู้กันมาแต่ก่อนตามทางเดิม
ควรจะต้องออกชื่อให้หมดเป็นกรุย ๆ

(เล่ม 2, หน้า 76)

การที่ว่าช่วยแนวเขาคงจะต้องชี้ให้ชัดเจนได้ จึงจะควร

(เล่ม 2, หน้า 77)

เมื่อในหลวงได้ฟังเรื่องราวอย่างนี้ก็ตามทางตรงที่ควร ควรจะต่อว่าพระยา
เพชรชฎา ควรจะต่อว่าเจ้าพระยาภูธราภัย

(เล่ม 2, หน้า 93)

การตีรันฟันแทงกันเป็นความใหญ่กรมพระนครบาลเป็นเจ้ากระทรวงควรจะ
นำความขึ้นทูลฉลอง ไม่ควรจะต้องเลือกใต้อำมาตย์ให้ไปเสียให้พ้น

(เล่ม 2, หน้า 95)

ก็บ้านช่องเล็กก็ดี ใหญ่ก็ดี บุตรที่รักบิดาก็ดี ไม่รักก็ดี ควรจะได้รักษาต่อ
ไป...ใครเหลือหลามนักถึงพ่อรักก็ไม่ควรจะให้อยู่เป็นเจ้าของบ้าน

(เล่ม 2, หน้า 137)

เพราะเป็นเจ้าแผ่นดินต้องเสียดำท้าววิญ...เป็นเงิน ๑๑ ชั่ง เสื้อผ้าเป็นอันมาก
ราคาประมาณ ๔-๕ ชั่งอีก เพราะฉะนั้นควรจะส่งสารข้าพเจ้าให้มาก

(เล่ม 3, หน้า 19)

ด้วยพ่อเพิ่งเป็นเค็มต้นเรือนของข้า ควรพูดกับเจ้าตัวตรง ๆ ไม่ควรอ้อมค้อม
ไปหาคนห่าง ๆ ให้ข้าได้ความสาบมาก

(เล่ม 3, หน้า 34)

ท่านพูดานพูดควรจะพูดกับเลอรคถาเรนคอนให้เนือความตองกันจึงจะชอบ
จะงามสมควร

(เล่ม 3, หน้า 93)

ก็ความไขความตวยของเจ้านายถางองศ์...ควรจะให้ท่านทั้งปวงที่ไปอยู่ที่ห่าง
หูห่างตานั้นทราบ

(เล่ม 3, หน้า 167)

ถ้าได้หนังสือนี้ที่เรือหรือที่บกควรจะยกทรงเป็นกิ่งเสาเป็นค่านับสามวันหรือ
เจ็ดวัน

(เล่ม 3, หน้า 176)

เป็นขนบธรรมเนียมที่ควรจะสรรเสริญอยู่แล้ว

(เล่ม 3, หน้า 239)

คำแสดงความคิดเห็นแนะนำเป็นการสื่อความหมายที่พระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีความมุ่งหมายที่จะเสนอแนะสิ่งที่พระองค์เห็นว่าเหมาะสม ถูกต้อง
ซึ่งเป็นผลมาจากการผ่านการคิดใคร่ครวญแล้วด้วยความรอบคอบ

จากตัวอย่างคำที่สื่อถึงการแสดงความคิดเห็นใน 3 ลักษณะ ได้แก่ คำแสดงความคิดเห็นโดยเฉพาะ คำแสดงความคิดเห็นภาคคะเน และการแสดงความคิดเห็นแนะนำดังกล่าว จะเห็นได้ว่าคำเหล่านี้ช่วยบ่งชี้และสื่อสารให้เห็นว่าข้อความนั้นเป็นการแสดงความคิดเห็นในลักษณะต่าง ๆ การแสดงความคิดเห็นโดยเฉพาะ การภาคคะเน หรือการแนะนำ เป็นคำที่มีความหมายแสดงถึงการคิดใคร่ครวญอย่างดี การทำความเข้าใจในเรื่องราวต่าง ๆ พระองค์ทรงแสดงกริยาความคิดเห็นโดยตรงและยังหมายรวมไปถึงการแสดงความคิดเห็นที่จะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง ทรงแสดงออกอย่างเปิดเผยและแสดงความคิดเห็นอย่างเป็นระบบโดยการใช้วิจารณ์อย่างรอบคอบ คำเหล่านี้ทำให้สารชัดเจนว่าเป็นส่วนของการแสดงความคิดเห็น ผู้รับสารย่อมสามารถเข้าใจความคิดเห็นของพระองค์ได้ดียิ่งขึ้นเพราะแยกความคิดออกจากการเสนอข้อมูล นอกจากนี้ในประโยคที่มีคำแสดงความคิดเห็นเหล่านี้มักจะมีการให้เหตุผลประกอบอยู่ด้วยเสมอ ถิลาภาษาในการใช้คำแสดงความคิดเห็นสะท้อนให้เห็นความเป็นผู้มีการแสดงออกทางความคิดที่ชัดเจน ตรงไปตรงมา การแสดงความคิดเห็นด้วยความรอบคอบ ทำความเข้าใจกับเรื่องราวต่าง ๆ คิดพิจารณาใคร่ครวญอย่างมีเหตุมีผล สารที่สื่อออกไปแก่ผู้รับจึงแจ่มชัด ทำให้ผู้รับรับสารนั้นได้อย่างถูกต้อง

2. การใช้คำแสดงความรู้สึก

คำแสดงความรู้สึกในที่นี้หมายถึง คำที่สามารถสื่อให้เห็นถึงความรู้สึกของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งพระองค์ทรงใช้คำสื่อความรู้สึกที่ชัดเจน เปิดเผยถึงความรู้สึกของพระองค์อย่างชัดเจน ตรงไปตรงมา ผู้รับสารสามารถรับรู้ความรู้สึกของพระองค์ได้อย่างถูกต้อง คำที่สื่อถึงการแสดงความรู้สึก แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือคำที่แสดงความรู้สึกในทางที่ไม่ดี และคำที่แสดงความรู้สึกในทางที่ดี

2.1 คำที่แสดงความรู้สึกในทางไม่ดี หมายถึงคำที่สื่อให้เห็นความไม่สบายพระทัยของพระองค์ในสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งแสดงออกในคำที่สื่อความรู้สึกนี้ คำเหล่านี้เป็นคำที่มีความหมายถึงการเป็นทุกข์ ลังเล กังวลใจ ไม่แน่ใจ ไม่อยากให้เกิดขึ้น หรือไม่สามารถวางใจในเรื่องใดลงไปได้ สะท้อนให้เห็นความเอาพระทัยใส่ ความห่วงใยในเรื่องต่าง ๆ ทั้งเรื่องราชการสำคัญและเรื่องทั่วไป คำว่า วิตก, ความวิตก, วิตกกังวล, เกรง, กังวล, เกลือก, สงสัย, แคลง, สงสัยแคลง, เสียใจ อีกทั้งคำแสดงความรู้สึกในความหมายเชิงปฏิเสธ ไม่เข้าใจ, ไม่รู้, ไม่ทราบ, ไม่พอใจ, ไม่ชอบใจ, ไม่เห็นจริง, ไม่ยอม, ไม่เชื่อ

บัดนี้ฉันวิตกนักด้วยเรื่องเสียบงอาหารด้วยการปีนที่ฟ้าฝนดูฤกษ์ฤกษ์เกดน้ำท่าผืดเคือง... เพราะฉะนั้นฉันวิตกว่าเมื่อกองทัพเรายกขึ้นมาในปีที่ฟ้าฝนเป็นวิปริตมากถาวาก็พาโลร้องว่าขัดสนเสียบงอาหาร

(เล่ม 1, หน้า 3)

ฉันวิตกว่าเมื่อกองทัพเรายกขึ้นมาในปีที่ฟ้าฝนเป็นวิปริตมาก ถาวาก็พาโลร้องว่าขัดสนเสียบงอาหาร

(เล่ม 1, หน้า 4)

เมื่อการเป็นดังนี้ข้าพเจ้ามี ความวิตกนักเพราะเห็นใบบอกของเธอนั้นก็ห่างไป

(เล่ม 1, หน้า 28)

ว่าจะให้กองทัพออกไปนั้นด้วยความประสงค์ดังว่านี้ก็วิตกไปว่าถ้ารีบให้กองทัพออกไปเมืองพระตะบอง โดยเร็ว เกลือกพวกเธอจะเห็นไปว่ากรุงเทพฯก็เข้าด้วยวิตถา

(เล่ม 1, หน้า 29)

ข้าพเจ้ามีความวิตกอยู่ว่าเมื่อเมืองเขมรเมืองคอนกระดังกระเดื่องแก่เธอทั้งสองดังนี้ เกรงจะมีโจรผู้ร้ายใจกำเริบเข้าปล้นสะดมแย่งชิงถูกค้ำวานิชที่เข้ามาจอดเรือค้าขาย... เพราะวิตกอยู่ดังนี้จึงได้จัดให้พระยาอุทริโกกรเกรียงหาญยุทธการภักดี อภัยพิริยบรากรมพาหุ เจ้ากรมอาสาใหญ่ซ้าย กุมเรีอรบกันโบ๊ต ๒ ลำมาช่วยรักษาเมืองท่าปอด

(เล่ม 1, หน้า 31)

ข้าพเจ้าวิตกหนัก เป็นเหตุอย่างไรจึงพากันกำเริบโตใหญ่ได้นักหนา

(เล่ม 1, หน้า 33)

ของอย่างนี้เอาไปมากนักในเรือก็กลัวจะพาเรือเป็นอันตราย

(เล่ม 1, หน้า 35)

กรั้นจะเขียนหนังสือไปทูลโดยตรงก็กลัวท่านจะขัดเคืองว่าอาความไม่ดีบอกไป

(เล่ม 1, หน้า 40)

ก็มีความวิตกหนัก กลัวว่าพวกขบถจะกักลู่กักทางเสียไม่ให้หนังสือมาได้... ข้าพเจ้าได้มีความวิตกอยู่แล้ว กลัวจะมีอันตรายเพราะพวกขบถจะขัดขวางทางเสียจนหนังสือบอกก็มาไม่ได้

(เล่ม 1, หน้า 70-71)

ข้าพเจ้าได้มีความวิตกอยู่แล้วกลัวจะมีอันตรายเพราะพวกขบถเข้าขัดขวางทางเสียจนหนังสือบอกก็มาไม่ได้

(เล่ม 1, หน้า 72)

แถมจะตั้งชื่อขึ้นอยู่ว่าองค์พระนโรดมเปลี่ยนแต่สร้อยชื่อ กลัวเธอจะไม่ชอบใจ

(เล่ม 1, หน้า 76)

แต่ว่าจะใช้มาเองไม่หาหรือก่อนก็ยังอ้างนางอยู่ ด้วยผิคนการที่เคยมาแต่ก่อน เกลือกเธอจะสำคัญไปว่าข้าพเจ้าละวางการที่คุ้นเคยกับเธอเสีย... ก็ยังวิตกไปว่าเกลือกเธอจะคิดเห็นว่าข้าพเจ้าไม่นับไม่ถือ จึงพูดขึ้นอยู่อย่างก่อน

(เล่ม 1, หน้า 96-97)

แต่เดี๋ยวนี้ข้าพเจ้ากลัวกงสุล โอบาเรต์จะอยู่ที่นี้ที่เดียวจะไม่ได้ไป... ข้าพเจ้ากลัวการจะเป็นอย่างนี้

(เล่ม 1, หน้า 119)

ฉันวิตกก้าวจะเกิดไข้เจ็บ แต่เคราะห์บุญครั้นมาถึงที่นี้แล้วฉันยังตกปรอยไปตื่น
หนึ่ง พอรุ่งก็สว่างกระจ่างแจ้ง

(เล่ม 1, หน้า 147)

ฉันได้ยินว่าเวลาวานนี้ท่านรับสั่งว่า โคนจุกฉันนี้กว่ายังไม่ถึงฤกษ์ฉันเป็นผู้ตัด
สภาพณ์ท์ ก็ วิตกไปกั้วท่านจะขัดเคือง

(เล่ม 1, หน้า 149)

ข้าฯ จะใคร่รับประทานมาตั้งให้พร้อมพระเจ้าอยู่หัวทั้งสามพระองค์ แต่ยัง
เกรงใจท่านทั้งปวงอยู่ กั้วจะว่าเชิญมาทำบุญกับพ่อเด็กสุประคิษฐุ์ไม่สมควร

(เล่ม 1, หน้า 172)

แต่คงคับใจอยู่เรื่องหนึ่งด้วยพระองค์เจ้าแลหม่อมเจ้าเป็นลูกเป็นหลานของ
ตัวเอง วิตกอยู่อย่างหนึ่งมากนัก วิตกนั้นคือเมืองสระบุรี

(เล่ม 1, หน้า 180)

แต่ประการสามที่ว่าจะมีผู้คิดงไสยไปว่าไปตามสืบสวนสอดตลอดแนม
อะไร ๆ นั้นวิตกอยู่ว่าจะไม่พ้นไปได้

(เล่ม 1, หน้า 184)

ด้วยไม่มีสิ่งใดประสงค์จะช่วงชิงฤชยาอะไรท่านดอกแต่คิดกั้วไปตามภาษา
กนทูด ๆ ว่าคงพระยาไฟเป็นที่ร้าย หน้าฝนมักมิใช่ กั้วท่านแลผู้ที่ไปตามเสด็จจะป่วยไข้ไป
จึงได้ว่าทักทานขึ้นไปว่าวิตกอยู่กั้วความไข้ความเจ็บ

(เล่ม 1, หน้า 191)

แลการพระเมรุพระศพกรมสมเด็จพระเจชาดิศรนั้น กระหม่อมฉันก็ได้ให้ทำ
มาแต่เดือนยี่เดือนสามเดือนสี่ รีบเร่งทำให้ทันแล้ง กั้วจะจวนฤกษ์ฝน

(เล่ม 1, หน้า 234)

กระหม่อมฉันจะแจกเขาเต่าก็เกรงจะเกินวิสัยไป

(เล่ม 1, หน้า 236)

กระหม่อมฉันคิดงสารเสด็จด้วยคิดไปตามสามัญวิตกว่าบุตรเดียวกับมารดา
เมื่อบ้านเมืองเป็นปรกติไม่มีศึกเสื่อเหนื่อได้... ไม่ควรจะแพลงพลัดพรากจากกันดังนี้เลย

(เล่ม 1, หน้า 254)

เรือที่มาใหญ่เล็กอย่างไรใจจะไว้ใจได้ฤาได้ก็วิตกอยู่

(เล่ม 1, หน้า 259)

พระอาการจะเป็นอย่างไร ให้วิตกนัก

(เล่ม 1, หน้า 279)

แต่พระองค์เจ้าคารานั้นกระหม่อมฉันวิตกอยู่ด้วยท่านซุดโซมซุมพอมมานาน

(เล่ม 1, หน้า 271)

อนึ่งฉันก็สงสารป้ายิ่งนัก กั้วว่าป้าจะต้องเสียใจเมื่อปถายมือ

(เล่ม 1, หน้า 280)

แต่ข้าราชการฝ่ายในเตรียมออกมารับเสด็จตามธรรมเนียมตามรับตั้งแต่ยัง
วิตกนัก

(เล่ม 1, หน้า 281)

เมื่อเสด็จมากทางข้างนอกถนน้ำร้อนรับร้อนเร็ว ถ้าพระอาการแปรผันเป็น
อย่างไร ไปจะกลับก็ไปก็ผิดยากทีเดียว ฉันวิตกครั้งนี้จะจัดหม้อออกไปรับเสด็จที่คิดไป
กว่าขุนรัตนแพทย์ หมั้นวาโยนารถก็ไม่มี

(เล่ม 1, หน้า 282)

เสด็จประจวบครั้งนี้ประจวบพระโรคใหญ่พระโรคนาน พระชนมพรรษา
มากแล้วจะเสด็จไป ๆ มา ๆ ในกลางทะเล กระหม่อมฉันก็วิตกมาก

(เล่ม 1, หน้า 284)

กระหม่อมฉันวิตกนัก เพราะป้านี้ก็ชราแล้ว

(เล่ม 1, หน้า 285)

ข้าพเจ้าเห็นพระองค์เจ้าปัทมราชก็เจริญพระชนมายุมากแล้วก็ประจวบอยู่ด้วย
จะเสด็จมาในทะเลสาบมากนัก ข้าพเจ้าวิตกอยู่

(เล่ม 1, หน้า 288)

ข้าพเจ้าก็วิตกอยู่กั้วป้านี้จะไม่สบาย

(เล่ม 1, หน้า 292)

ข้าก็เสียคายเป็นลูกชายแล้วสงสารเต้านักหนา กั้วจะเสียใจนัก

(เล่ม 2, หน้า 1)

ตัวหม่อมเจ้าเรไรข้าพเจ้าขอไต่เสียดจากพระบรมมหาราชวังนี้ ไม่ให้เข้ามา
เพราะกั้วจะมาทำการหลอกดวงข้างโน้นข้างนี้ต่อไป

(เล่ม 2, หน้า 31)

หนึ่งเมื่อเขาจะใส่ในท้องตราว่ามีพระบรมราชโองการก็กลัวเลือกกว่าท่านจะ
สำคัญเข้าใจผิดตัวข้าพเจ้าไป

(เล่ม 2, หน้า 52)

แต่ข้าพเจ้ายังวิตกอยู่ว่าพวกที่ไม่ชอบใจองค์พระนโรดมก็น่าจะมีความ
ปรารถนาแข็งแรงอยู่ในใจอยู่ แล้วก็จะไปเป็นเช่นงูมาลอบขบในที่มีค

(เล่ม 2, หน้า 62)

ฉันเองวิตกอยู่ว่าข้างเช่นนี้จะใกล้ ๆ กับพวกข้างตีคอกำกวม

(เล่ม 2, หน้า 70)

ถ้าแม้ข้างสำคัญไม่พบในใจลง ก็กลัวจะพากันเสียใจไกลเสียหมดไม่ค้น
ต่อไป

(เล่ม 2, หน้า 71)

คอแวนแมนต์ไทยจะว่าเป็นอันยอมแล้วก็ยังไม่ได้ ก็กลัวจะเป็นที่สงสัยถึง
กันสืบไปภายหลัง

(เล่ม 2, หน้า 74)

ซึ่งคอแวนแมนต์ฝ่ายไทยจะยอม ไครม ไครมฝ่ายเดียวตามแผนที่อังกฤษทำมา
นั้นยังวิตกอยู่ก็กลัวจะเป็นที่วิวาททุ่มเถียงกัน

(เล่ม 2, หน้า 75)

การหากินในป่ามากเจริญขึ้นทุกที ก็กลัวจะมีที่สงสัยต่อไปภายหลังว่าด้วยแนว
เขาที่ไขว้เขวกันอยู่นั้น

(เล่ม 2, หน้า 76)

แต่นี้จะว่าด้วยความวิตกและความเห็นของฉันทเองมาให้รำพึงการที่ควร

(เล่ม 2, หน้า 78)

เขาจะมาคิดขุดเขาในภายหลังด้วยการถ่อไล่หนีให้เรากลั่นวาจาเสียง่าย ๆ ใน
คราวนี้ ก็กลัวการจะเป็นเช่นนั้น

(เล่ม 2, หน้า 79)

ในหลวงวิตกอยู่ที่ตรงย้ายจรมันมาก เพราะย้ายวรที่ชายย้ายจรมันไปสมคบกับ
พวกกรมวงษา ปีนกำแพงวังเข้าไปทำชู้กับอิมโหริกรมวงษา

(เล่ม 2, หน้า 102)

ให้มารับนิมิตมาจดบันทึกพร้อมกันที่พระเมรุเป็นการฉลองผ้าไตร ก็ กัณโฑจะว่ามา
เหนือบ่ด่ากลับไปมือเปล่า จึงได้พระราชทานผ้าขาวไปรูปละพับด้วย

(เล่ม 2, หน้า 158)

พระศรีสุนทรโวหารท่าเถื่อนนัก เข้าใจผิดไปเขียนเสียที่อื่นต่างหาก... วิตกอยู่
กัณโฑจะไม่ถูก

(เล่ม 2, หน้า 203)

ข้ามีความวิตกกว่าพูดไปครั้งนี้ จะตื่นทะเลเหมือนตาฟักไปลังกา

(เล่ม 2, หน้า 223)

อนึ่งการพูดครั้งนี้ข้าวิตกนัก ถ้าเป็นอย่างนี้แล้วข้าจะรู้งานรู้การที่นี้ยากนัก
ด้วยหนังสือที่บอกไม่ได้ออกชื่อข้า

(เล่ม 2, หน้า 225)

ข้าวิตกอยู่ว่าการครั้งนี้มาถึงขนบธรรมเนียมอย่างนี้ตัวข้าก็ลำบากยากนักหนา

(เล่ม 2, หน้า 226)

ม้าก็กระโหลกวิ่งหนักเข้า ข้าเห็นกระโหลกนักกัณโฑนั่งบนรถจะคะมาลง จึงรั้ง
สายถือพร้อมกันทั้งสองสาย

(เล่ม 2, หน้า 231)

ตัวข้ากัณโฑจะทับตายเอามือขวาคันไว้ รดจึงทับได้ที่ตะคากข้างขวา

(เล่ม 2, หน้า 232)

คุณศรีสุริยวงศ์คิดจะให้กินยาถ่ายแรง ๆ ปิดโลหิตภายใน แต่ข้ากัณโฑอยู่ จะถูก
ยาร้อนในกำลังพิมพ์ใช้เจืออยู่ ข้ายังไม่ยอมกิน

(เล่ม 2, หน้า 237)

ข้านี้วิตกไปว่าหม่อมเจ้าเล็กในกรมหมื่นสุนทรสาขินดี เธออยากจะให้ท่าน
กับท่านผู้หญิงตี๋มสองคนตายนี้ตายเถื่อนแล้ว

(เล่ม 3, หน้า 9)

ข้ากัณโฑคนพันนี้มันจะขู่งคนบ้า ๆ ใจ ๆ ให้ฮักปิ่นรื้อปิ่นวัง... ข้าก็ วิตกอยู่อีก
ว่าตัวข้าก็มีถูกมารากด... กัณโฑคนพันนี้มันจะเทียวอวดว่ามันถ่องหนหายตัวเข้ารี้วเข้าวังได้

(เล่ม 3, หน้า 32)

ครั้นข้าพเจ้าจะให้ข่าวขาดระยะห่างไป ก็ กัณโฑว่าท่านทั้งปวงจะวิตกไปว่าเหตุ
อย่างไรมิ จึงไม่มีหนังสือไปถึงหายไป... กัณโฑท่านทั้งปวงจะวิตกถึงบ้านเรือนว่าไฟจะไหม้

(เล่ม 3, หน้า 48)

ข้าพเจ้าก็ได้วิตกว่า วิตอังกฤษวันอาทิตย์แล้วก็เที่ยวจนกลับเป็นปกติ

(เล่ม 3, หน้า 53)

ผู้ครองฝ่ายไทยจะยอมตามไม่ได้ ยังเห็นอยู่ว่าไม่ควรเพราะผู้ครองข้างไทยยัง
วิตกอยู่ว่าเมืองไทยยังเป็นเมืองเล็กน้อย มีเรือค้าขายน้อยสำ

(เล่ม 3, หน้า 88)

ข้าพเจ้ากลัวท่านจะขัดเคืองมากไป ข้าพเจ้าก็ตื่นเรื่องราวไปเสียว่าไปดังก่อน

(เล่ม 3, หน้า 99)

แต่ฉนวนข้างวังหน้านั้น เขาว่าที่อยากอยู่นั้นน้อย อยากจะไปแทบหมด เคี้ยวนี้
ก็ต้องวิตกระวังอยู่ ด้วยข้าฉนวนเป็นคนใจเบาหุเบาถูกลูกธนูจะคิดผิด ๆ ไป

(เล่ม 3, หน้า 100)

ข้าไปพูดตลกร้ายอาหารวังหน้าที่แข็งแรงมากมายกว่าอาหารวังหลวง ข้าพเจ้า
มีความวิตกกลัวเขาจะว่าพูดไทยปดนัก... อนึ่งที่ใช้เงินนั้นซื้อข้าวของเข้ามามากมายนัก ถ้าจะ
ปรากฏว่าหาเอาเข้ามาค้าขายไปนั้น วิตกกลัวอังกฤษเขาจะลงหนังสือพิมพ์นิทา

(เล่ม 3, หน้า 108)

ฝ่ายชาวประเทศไกลที่มีอย่างธรรมเนียมดี ๆ เมื่อมาพบคบหากับชาวสยาม ที่
มีปกติธรรมดาตัวเป็นคังว่ามาแล้วนั้น เกลือกจะมีความเข้าใจ เห็นชอบไม่ต้องกันต่าง ๆ ไป
บ้าง

(เล่ม 3, หน้า 135)

จะทำเป็นภาษาฝรั่งเศส หรือภาษาอังกฤษไปด้วยที่เดียวก็ไม่ทันในคราวนี้
จะรอเข้าไปก็กลัวจะเสียเวลา จึงให้มาแต่ฉบับไทยก่อน

(เล่ม 3, หน้า 165)

วิตกอยู่ว่าถ้าหนังสือบอกข่าวนี้จะให้ไปแต่ฉบับเดียว โดยเรือกลไฟรับส่ง
หนังสือก็กลัวจะแกล้วกับท่านเสีย... ด้วยกลัวจะคลาดแกล้วกัน

(เล่ม 3, หน้า 177)

สงสัย แคลง

อนึ่งข้าพเจ้าก็ยังสงสัย ไม่สู้เข้าใจด้วยการรับส่งที่เรียกว่าพระกรุณาพิเศษแล
อื่น ๆ ด้วยเห็นในพงษาวดารเป็นการเปลี่ยน ๆ ไป

(เล่ม 1, หน้า 76)

ถ้ามีไส้เงาเห็นออกมาก็เป็นที่สงสัยว่าข้างงาถ้าจัดมีผู้ตัดแต่ให้งามเป็นข้าง
นิยมไป

(เล่ม 1, หน้า 87)

เจ้าเวียงจันทน์แกสั่งแต่งงาให้เป็นข้างนิยมมากภายในหลวงก็ทรงสงสัยอยู่

(เล่ม 1, หน้า 88)

ข้าพเจ้าได้ลี้ภัยกรรมวิฆเนศวรต่อกรมเสวย ๗ แสดงความคิดว่า สงสัย
แกลงว่ากรรมวิฆเนศวรจะเป็นโรคภายในรักษายาก

(เล่ม 1, หน้า 99)

เพราะว่าอย่างนี้เข้ามาจึงทรงแกลงว่าเห็นจะรู้จักกันกับหมอกระมัง

(เล่ม 1, หน้า 207)

ก็ความหยาบช้านั้นมีธรรมเนียมให้เสียไม่ให้ชำระเพราะหาต้องการจะฟังไม่
ก็เป็นอันยกความเสียแล้ว แต่ยังสงสัยอยู่บ้างเล็กน้อย จึงว่าหาหรือมา

(เล่ม 2, หน้า 43)

แต่ข้าพเจ้าแกลงยิ่งนักกว่าเห็นท่านจะไม่ได้ว่า

(เล่ม 2, หน้า 52)

การที่เป็นดังนี้ก็เป็นสงสัยไปว่าเป็นด้วยวาสนานายจร จึงเกียดคร้านเพื่อจะ
ต่อว่าไต่ถาม

(เล่ม 2, หน้า 95)

อ้ายโมรากนหนุ่นคนนี่ เป็นที่ สงสัยว่าชื่อจะไหลเข้ามาอยู่ในวัง...ใครเอาชื่อนี้
มาเป็นชื่อฉายาก็เหมือนอ้ายมาหมอโกลไป เป็นที่สงสัยอยู่

(เล่ม 2, หน้า 100)

พระศรีสุธรรมมุณีได้เอาพระพุทธรูปและพระนารายณ์มาส่งแล้วในเดือน ๑๑
ขึ้น ๑๒ ค่ำ แต่เงิน ๑๔ ซังยังสงสัยอยู่ยังไม่เข้าใจ ถ้าเป็นเงินสวยแต่ตัวเลขเป็นส่วนหลวงก็
เห็นว่าไม่ควรเอามาส่งแก่กระหม่อมฉัน...แต่เพราะสงสัยอยู่บัดนี้ก็รับประทานฝากคลังไว้ก่อน

(เล่ม 2, หน้า 160-161)

ข้าแกลงใจไปดังนี้ เพราะทราบที่ ๕ ปีมาแล้วขอให้คนเดินเห็นลอบไปมา
อยู่ในบ้านนั้น...เพราะเหตุนี้ข้าพเจ้าแกลงไปว่า หม่อมเจ้าเล็กเธอจะแต่คนไปติดสินบนแก่เมีย
เล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เจ้าพระยานิกรบดินทรท่านใช้สอยนาคพื้นปฏิบัติ

(เล่ม 3, หน้า 11-10)

ข้าพเจ้าบอกข่าวนี้มาตามภาคอันควร แต่สงสัยอยู่ว่าท่านจะกลับจากลอนดอน
เสียแล้วกระมัง

(เล่ม 3, หน้า 71)

ในวัน ^{๑๒} ๔ ๗ ๔ คำ ข้าพเจ้าได้เปิดหีบนั้นดู ก็หาพบหนังสือไม่ พบแต่สิ่งของ
จึงได้สงสัยว่าหนังสือฝากเห็นจะมี

(เล่ม 3, หน้า 79)

ใครในกรุงนี้เขียนหนังสือฝากขุขงออกไปว่ากระไรหรือ หรือได้ข่าวคนไป
พูดไปบอกผิด ๆ อย่างไร ข้าพเจ้าสงสัยว่าจะฝากขุนนางฝรั่งเศส แต่ขุนนางฝรั่งเศสจะเดินทาง
ผิดจากที่เคยไปกระมัง

(เล่ม 3, หน้า 183)

เสียใจ โทมัส

บัดนี้ข้าพเจ้ามีความเสียใจนัก กรมหลวงวงษาธิราชสนิทน้องข้าพเจ้าป่วยลง

(เล่ม 1, หน้า 37)

ถ้าเธอจะกลับคิดเห็น ไปดังนี้ก็จะเป็นที่ข้าพเจ้าเสียใจนัก

(เล่ม 1, หน้า 97)

อาการกรมหมื่นมเหศวรศิววิลาส นั้น ข้าพเจ้าเสียใจอยู่ กรมหมื่นมเหศวรฯ
ไม่ได้ให้รู้ว่าเป็นอย่างไรบ้างเลย

(เล่ม 1, หน้า 99)

ที่อาการกรมหมื่นมเหศวรศิววิลาสนั้นทรุดลงทุกวันทุกเวลา บัดนี้สิ้นชีพ
แล้ว... ๆ ข้าฯ เสียใจนัก ไม่สบายคิดจุ่นวายไปต่าง ๆ แต่ไว้กิริยาเรียบร้อยอยู่

(เล่ม 1, หน้า 218)

แต่กระหม่อมฉันเสียใจนัก ด้วยปีนี้ราชตระกูลนี้มีเคราะห์ร้าย ไม่มีข่าวดีซึ่ง
เป็นมงคลควรจะถวายออกไป

(เล่ม 1, หน้า 264)

แต่เสียใจอยู่ว่าฉบับที่ฝากมานั้นถึงพระยาวรพงศ์ ครั้นอ่านแล้วเจ้าของเขาก็
เอาของเขาไปเสีย

(เล่ม 2, หน้า 253)

พ่อเพิ่งจะได้ตงสารเอ็นดูเกิด ด้วยการอื่น ๆ ข้าไม่คิดเทียบอะไรเลย เสียใจนัก แต่ที่ไม่ได้หนังสือฝากตรงตัวเท่านั้น

(เล่ม 3, หน้า 34)

ถ้ามีธุระการงานมากจะบอกมาแต่ใจความสั้น ๆ ก็ไม่ว่าอะไรดอก เสียใจนัก อยู่อย่างเดียวแต่ที่ฉบับไม่ได้ไว้แก่ตัวสักฉบับหนึ่งเลย... แต่ข้าพเจ้าเสียใจนักว่าหนังสือข้าพเจ้า ฝากไปถึงเนื่อง ๆ ตั้งแต่เดือนเก้าปลายเดือนมาจนบัดนี้...แต่เห็นหนังสือจะส่งไปคอยอยู่ใน เมืองลอนดอนเสียหมด

(เล่ม 3, หน้า 48-47)

อนึ่งข้าพเจ้ามีความเสียใจว่า ชื่อเจ้าฟ้าอิศราพงศ์นี้ ย้ายชาวบ้านนอกชาวป่า พอใจพียงนัก เคียวนี้เกิดความอีก

(เล่ม 3, หน้า 101)

แต่เสียใจอยู่ว่าอังกฤษเฝ้าพุดจาเล่าถือถือว่าจริงอยู่เสมอเป็นนิศย์จนถึงครั้งนี้

(เล่ม 3, หน้า 105)

กรุงสยามมีความเสียใจ เพื่อจะได้ฟังความเสื่อมสิ้นพระชนม์ของสมเด็จพระราชชนนีและสมเด็จพระภักศดากรุงบริตาเนียซึ่งเป็นมาแล้วในปีหลังถึงสองจำ กรุงสยาม พลอยมีความโทมนัสด้วยจริง ๆ

(เล่ม 3, หน้า 123)

มองซิเออซาโนนกงศุลนั้นเรียบร้อยคันทนา มีกิริยาเป็นที่ชอบใจแก่ผู้ครอง ฝ่ายสยาม แต่กรุงสยามเสียใจนักหนานเพราะมองซิเออซาโนนอยู่ไปได้ไม่นาน

(เล่ม 3, หน้า 200)

ไม่ทราบ ไม่รู้

เข้ามาครั้งนี้ห้ามบอกความว่าจะมาเรื่องอะไรไม่ เป็นแต่จะขอเอาเรือรบขึ้นมา ที่กรุงเทพฯ ให้ได้ ก็จะมาคิดทำอย่างไรแก่กรุงเทพฯ คังท่าแก่เมืองตรังกานู้นๆ ฤาอย่างไรก็ไม่รู้เลย

(เล่ม 1, หน้า 45)

แต่กฎหมายอย่างธรรมเนียมข้างอังกฤษนั้น เราก็หาเข้าใจไม่ ไม่รู้ที่จะว่าอย่างไรเพราะมีอำนาจน้อย

(เล่ม 1, หน้า 48)

ก็ด้วยสำคัญว่าพระยาธัญญาทำตามฉันทั่ง ไม่ทราบจะทำตามรับสั่งที่บนเลย
(เล่ม 1, หน้า 65)

แลการที่เมืองอุคงมิไชยนั้นอย่างไรก็ไม่ทราบถนัด

(เล่ม 1, หน้า 72)

สู่ทางข้างเมืองลาวของท่านเป็นอย่างไรรู้ เดินข้างสำคัญมาจะยากจะง่าย
อย่างไร ข้าพเจ้าก็ไม่ทราบเลย

(เล่ม 1, หน้า 89)

ครั้นจะขึ้นใจก็ชีวิตรของผู้หนึ่ง จะไปขึ้นชีวิตรของผู้อื่น ก็เหมือนขึ้นให้คน
เชื่ออย่างอื่นถือศาสนาอย่างอื่น ข้าพเจ้าไม่รู้ ที่จะว่าอะไรเลย

(เล่ม 1, หน้า 111)

ข้าพเจ้ากลัวการจะเป็นอย่างนี้ไป ผิดถูกไม่รู้ เพราะชะตาเมืองไทยเป็นอย่างนี้

(เล่ม 1, หน้า 119)

ไพร่หลวงที่อื่นแต่ไพร่หลวงสังกัดพรรคจะหลุดจากเจ้าขุนมูลนายไปสักทำ
ไร ไม่ทราบเลย

(เล่ม 1, หน้า 181)

ด้วยเหตุ ๓ ประการนี้ วิตกอยู่ว่าในการปัจจุบันนี้ การที่เป็นอย่างนั้นในเมือง
นั้นจะถูกอยู่อย่างนี้สักกี่ปีก็ไม่รู้เลย

(เล่ม 1, หน้า 183)

แลอาการกงสุตออบาเรตนั้น เมื่อข้างขึ้น ๘ คำนัดว่าจะมาเฝ้าแล้วก็กลับป่วย
ไป...มาเฝ้าประเดี้ยวหนึ่งแล้วก็กลับไปอาการดูเต็มที่อยู่ดูรูปร่างหน้าตาเอาเถิด ก็กลายขึ้นคราว
นี้ใครรักษาไม่ทราบเลย

(เล่ม 1, หน้า 208)

การอย่างนี้เข้าใจผิดกันดาถูกกันไม่รู้ ทำให้ลำบากนักหนา

(เล่ม 1, หน้า 212)

ความคิดนี้จะเป็นความคิดพระยาบุรุษดาอย่างไรไม่ทราบ อย่าเอา ฯลฯ ด้วย

(เล่ม 1, หน้า 219)

ถึงจะเป็นอย่างไรก็ตามบุญตามกรรมก็ป้าผู้ยืมเสียดาไม่ลืมอย่างไรก็
ไม่ทราบเลย

(เล่ม 1, หน้า 256)

อุสหาหะพาทตามเสด็จลงมาหากระหม่อมฉันวันหนึ่ง การต่อไปจะเป็น
อย่างไรก็ไม่ทราบเลย

(เล่ม 1, หน้า 270)

ใครจะรักษาพยาบาลท่านสนิทชิดชมดีไปกว่าข้า ฉันก็ไม่ทราบเลยว่าท่านจะ
เสียใ้ใ้ใจใคร...ฉันเกรงใจป้านัก ฉันไม่รู้ที่จะอย่างไรเลย

(เล่ม 1, หน้า 281)

มีเหตุแต่พานทองหายใบหนึ่ง เห็นจะตกน้ำ...ยังคำอยู่จะได้หรือไม่ได้ก็ไม่รู้

(เล่ม 2, หน้า 6)

ท่านผู้อื่นเป็นเจ้าของแผ่นดินประการใด ข้าพเจ้าก็ไม่รู้แน่ในความรู้อของผู้
กล่าวนั้นเลย

(เล่ม 2, หน้า 49)

การจะหมองหมางขึ้นกับพระยาราชวรานุกุลอย่างไรก็ไม่ทราบเลย

(เล่ม 2, หน้า 66)

ช่างนั้นก็พึงได้ใหม่มานไปงานนั้นจะยาวออกมา เหมือนเช่นช่างเนียมที่ได้มา
แต่ เวียงจันทน์หรืออย่างไรก็ไม่ทราบเลย

(เล่ม 2, หน้า 70)

คำเท่านี้ฉันว่ามาแต่ตามความรู้ฉันเอง ที่ควรจะต้องซ่อมแซมอีกยังมีอยู่ แต่
ฉันไม่รู้ ว่าตงไม่ได้

(เล่ม 2, หน้า 76)

ของที่พนักงานจัดไว้จะให้เธออย่างไรก็ยังมี ยังไม่รู้ว่าจะอย่างไร กลัวจะ
เปล่าไป

(เล่ม 2, หน้า 111)

การที่ไปพูดนั้น เห็นจะร่วมคิดกันกับหม่อมเจ้าสามจันทร ว่ากล่าวกันไป
อย่างไรนั้น และกระหม่อมฉันไม่ได้ทราบด้วย ไม่ได้ใช้ไปจริง ๆ...เมื่อท่านสิ้นพระชนม์แล้ว
กระหม่อมฉันได้ตามหากากับพานสำหรับหนึ่ง จะเป็นทองหรือเงินไม่ทราบ

(เล่ม 2, หน้า 148)

ใ้ใ้ให้แก้ก็บอกว่แก้แล้ว แต่จะแก้หรือไม่ใ้แก้ก็ไม่ทราบเลย

(เล่ม 2, หน้า 203)

นางคนที่คุ้นเคยกับข้าพเจ้า ๆ ก็ให้คนไปสืบสาวเยี่ยมเยือนเอาใจใส่อยู่จะมี เหตุเภทภัยประการใด เขาจะบอกจริงหรือไม่บอกจริงก็ ไม่รู้เลย

(เล่ม 2, หน้า 228)

ข้าพเจ้ายังวิตกอยู่ว่าเครื่องจักรทำเงินที่หนังสือพิมพ์กล่าวไว้ ผู้ครองช้าง อังกฤษให้ทำจะถวายไปแก่เจ้าแผ่นดินกรุงไทยนั้น เขาจะให้มาในพระบรมมหาราชวังนี้หรือ จะถวายในพระบวรราชวังก็ยังไม่ทราบแน่

(เล่ม 3, หน้า 7)

คุณพระยาศรีสุริยวงศ์ท่านลงไปว่าจะดูท่านยังไม่ได้มาแต่ให้ฟัง ข้าพเจ้ายังไม่ทราบแน่

(เล่ม 3, หน้า 27)

ครั้งนั้นตัดสินใจกันอย่างไรข้าพเจ้าก็ไม่ทราบ การก็สงบกันไป...ที่ข้าพเจ้าว่าไป นั้นท่านเอาหูใส่หรือไม่เอาหูใส่ท่านจะได้ว่าหรือไม่ได้ว่าก็ไม่ทราบ

(เล่ม 3, หน้า 53)

ฝ่ายอังกฤษก็ว่าไม่รู้ก็ถือว่าไม่มีความจะว่ากับกงสุลใหม่ จะตกลงมีตกลง อย่างไม่ทราบ

(เล่ม 3, หน้า 54)

และเครื่องพิมพ์ทำเงินเหรียญนั้น จะเป็นอย่างไรก็ยังไม่รู้ ยังไม่มาถึง... และ ของที่จะทำนั้นจะเป็นของมักขยับง่ายหรือจะยับยากอย่างไรก็ยังไม่รู้

(เล่ม 3, หน้า 61)

หรือขุนนางอังกฤษเขาจะคิดกันทำให้หักอยู่จนสิ้นฤดูหนาวอย่างไรก็ไม่ทราบ

(เล่ม 3, หน้า 64)

ครั้งนี้ญวนนอกมันจะเข้ามาว่าจะทำไมตรี ญวนพวกนี้จะแตกตื่นไปอย่างไร อีกรู้ก็ไม่ทราบเลย

(เล่ม 3, หน้า 100)

ชาวสยามประเทศในการบัดนี้ก็ไม่เคยไปข้างประเทศยุโรปเลยยังไม่ทราบ ตั้งซึ่งควรและมิควร พระราชดำริพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจะโปรดอย่างไรยังไม่ทราบแน่

(เล่ม 3, หน้า 137)

น้ำกรุงเก่ามากกว่าปีหลังสองเศษ เป็นเหตุอย่างไรไม่รู้เลย

(เล่ม 3, หน้า 185)

ไม่พอใจ ไม่เห็นจริง ไม่ถูกกัน ไม่เชื่อ ไม่สู้ชอบใจ ไม่เข้าใจ ไม่ยอม ไม่สู้สบายใจ

เพราะของเหล่านี้เป็นกำลังสำคัญ ข้าพเจ้าไม่พอใจที่จะให้ได้ไปแก่พวก
สนองโทษ

(เล่ม 1, หน้า 36)

การที่คนพูดกันดังนั้น ข้าฯ ไม่เห็นจริง คงเห็นอยู่แต่ที่ท่านเสด็จไปตาม
สบายพระไทยของท่านเท่านั้น

(เล่ม 1, หน้า 55)

แต่ตัวข้าพเจ้าไม่เป็นหมอ แลลักษณะของหมอในบ้านเมืองนี้กับข้าพเจ้าไม่ถูกกัน
ที่เขาว่าอย่างหมอว่าตามตำราตามเคยนั้น ข้าพเจ้าไม่เชื่อเลย

(เล่ม 1, หน้า 100)

ก็การที่ไม่เป็นปรกติกายในแล้ว ยาคับพิศมมิใช่ข้าจับไม่ผ่าเชื่อเลยว่าจะเป็น
กุม

(เล่ม 1, หน้า 109)

ความสัตย์ความจริงหนทางนั้น ไม่สู้ชอบใจเลย ชัดอกขวางใจนัก เพราะกลัว
จะมีเหตุ ๓ ประการ

(เล่ม 1, หน้า 184)

ซึ่งพระขานบูรณะจะชิงเอาไปทำเป็นแทนที่กรมหลวงภูวเนตร เป็นที่พึ่งแก่ฮ้าย
เจ๊กฮ้ายจีนผู้ร้ายผู้ผิด ข้าฯ ไม่ยอมเลย จริง ๆ ข้าฯ รู้เท่าทันแล้วไม่โง่งมหลงไหล

(เล่ม 1, หน้า 220)

ให้พระยาวิสูตร โภษาสมทบช่วยกันด้วย แต่เขื่อนักก็ไม่ได้พาลจะพูดเสียงดัง
ไป

(เล่ม 2, หน้า 139)

กระหม่อมฉันฟังไม่ถนัดไม่สู้เข้าใจ ได้ความบ้างแต่เรื่องลูกเรื่องเดาก็สังเกต
ไม่ได้ถนัดนัก

(เล่ม 2, หน้า 146)

กระหม่อมฉันเคยติเตียนแขกที่สูบฝิ่นติดงอม ไม่ชอบใจเนื่อง ๆ

(เล่ม 2, หน้า 165)

และซึ่งฝากไปอย่างนี้ผิดสังเกตที่สังเกตเห็นไม่ชอบใจ

(เล่ม 2, หน้า 221)

หมอก็คงจะให้ฉีกนำชักอุงจาระแต่ข้าไม่ยอม ไม่เคยเอาอะไรใส่ทางทวาร

(เล่ม 2, หน้า 237)

แต่ถ้าถูกสาวขี้ริ้วขี้เหร่ของคนบางคนในพวกหูด ถ้ามาใช้เป็นคนเห้ยเรือน
ข้าพเจ้าอยู่ ข้าพเจ้าหาผู้ชอบใจไม่ ที่จะให้รับหนังสือแต่จีนลี่ ๆ ลับ ๆ

(เล่ม 2, หน้า 254)

อ่านหนังสือเคนคนอื่นอ่านไม่ชอบใจเลย

(เล่ม 3, หน้า 34)

ข้าพเจ้าไม่ผู้ศบายใจแต่ด้วยเรื่องธรรมเนียมหนังสือฝาก ถือตามธรรมเนียม
กำลังว่ามาแล้วทุกประการนั้นอย่างเดียว อย่างอื่นไม่มีติดเียนอะไรเห็นชอบด้วยหมด

(เล่ม 3, หน้า 87)

ท่าแสดงความรู้สึกในทางที่ไม่ดีนั้นเป็นการแสดงออกของความรู้สึกด้วย
ถ้อยคำที่ตรงไปตรงมาดังตัวอย่าง อารมณ์ความรู้สึกในทางไม่ดีนั้นเป็นไปเนื่องด้วยความ
เป็นห่วงเป็นใย ความเอาใจใส่ ความกังวลในเรื่องราวต่าง ๆ ทั้งเรื่องราชการและเรื่องส่วน
พระองค์ ซึ่งทำให้เห็นว่าพระองค์ทรงเป็นผู้ที่เอาใจใส่ในเรื่องราวต่าง ๆ เป็นอย่างดี

2.2 คำที่แสดงความรู้สึกในทางดี เป็นลักษณะของคำที่สื่อถึงความรู้สึกของ
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในทางที่พระองค์ทรงพอพระทัย ได้แก่ คำว่า ยินดี ,
ความยินดี , ความชื่นชมยินดี , ตบยใจ , รัก , ชอบ , ดีใจ คำเหล่านี้เป็นคำที่สื่อถึง
ความรู้สึกของพระองค์อย่างชัดเจน เป็คเศษ

ครั้งอีก ๒ วันไปบอกของเธอก็ได้มาถึงอีกฉบับหนึ่ง ๑ ของกองทัพไทยไป
ช่วย เมื่อได้ทราบดังนี้แล้วก็มี ความยินดี

(เล่ม 1, หน้า 29)

บัดนี้ได้ทราบตามหนังสือสมเด็จพระเจ้าฟ้าทะละหะมาถึงพวกเมืองพระตะบอง
ว่าองค์พระนโรดมฯ กับสมเด็จพระเจ้าฟ้าทะละหะยกครอบครัวออกจากเมืองอุคงมีไชโยไป จะตั้ง
กองทัพที่ขอให้ไปช่วยนั้นอยู่ที่เมืองโพธิสัตว์ ครั้งได้ทราบดังนี้ก็มี ความยินดี

(เล่ม 1, หน้า 30)

ได้บอกครั้งนี้ขึ้นมาถึงกรมบวรวิไชยแล้ว ที่ต่างก็มี ความยินดีอยู่แล้ว

(เล่ม 1, หน้า 43)

ซึ่งท่านโปรดให้พระพรหมชิบาลชำระเมื่อท่านเสด็จไปอยู่ที่ประทับบ้านสีทานั้น ก็ขอด้วยราชการอยู่ ฉันทก็ยินดี ด้วย

(เล่ม 1, หน้า 68)

ได้รับความถ้วนถี่แล้ว ได้รับหนังสือครั้งนี้มีความยินดีนักหนา เพราะตั้งแต่พระยาราชวราณุดออกไปในกลางเดือนยี่ไม่ได้ฟังข่าวคราวแต่เมืองอุคงมิไชยเลย

(เล่ม 1, หน้า 70)

ถ้าข้างนี้เป็นข้างนิยมจริง ข้าพเจ้าก็มีความยินดี มาก เพราะข้างนิยมง่ากันแท้ ได้ยินว่ามีแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเก่า

(เล่ม 1, หน้า 87)

หนังสือของท่านที่ส่งมาลงวัน ๖ ๓ ๕ คำนั้นได้อ่านทราบแล้วด้วยความยินดี

(เล่ม 1, หน้า 117)

แต่การที่พวกท่านได้เฝ้าเอบรอดถวายพระราชสาส์นได้ครั้งนี้ข้าพเจ้าก็เป็นสบายใจอยู่แล้ว

(เล่ม 1, หน้า 118)

โครงสัญญา ๒ ฉบับ ซึ่งท่านส่งมานั้น ได้มาถึงมือ ข้าฯ เมื่อวันอังคาร เดือน ๘ แรม ๗ ค่ำ ตรงกับวันที่ ๒๓ เดือนยี่โต ข้าฯ ได้อ่านทราบแล้วด้วยความยินดี

(เล่ม 1, หน้า 217)

ได้ยินว่าเขาชื่นชมยินดีด้วยพระเดชพระคุณอยู่ ถ้าเป็นคั้งนั้นจริงกระหม่อมฉันทยินดีด้วยนักหนา

(เล่ม 1, หน้า 253)

ฉันทมีความยินดี การต่อยศลาเฝ้าขุนนั้น ได้จัดการโดยเร็วไม่เสียเวลาฤดูที่ควรทำได้เป็นคืออยู่แล้ว

(เล่ม 2, หน้า 24)

เพราะเหตุที่ท่านทั้งปวงที่ออกชื่อมานี้ได้ปรึกษาพร้อมกันมารับชื่อเอาหนีหม่อมเจ้าเรไรเป็นเงิน ๘ ชั่ง ๑๗ ตำลึง ไปให้พ้นจากความที่บุตรภรรยาข้าพเจ้าต้องเป็นหนีหม่อมเจ้าเรไรอยู่นั้น ข้าพเจ้ามีความยินดีเป็นอันมาก

(เล่ม 2, หน้า 29)

สุดท้ายมเหษณ์ค้เข้าหาถึงบ้านเมืองครั้งนี้ ก็มีความยินดีจึงได้แต่ตัวเต็ม ตามยศตั้งเครื่องยศรับเป็นการนับถือ

(เล่ม 2, หน้า 36)

อีกฉบับหนึ่งลงวัน ๑๖ ๔ ค่ำ ได้มาถึงฉันทน์เมื่อวันที่ ๒ ๖ ๔ ค่ำ ได้อ่านแล้ว ด้วยความยินดี

(เล่ม 2, หน้า 90)

พูดของพระองค์จึงได้มอบเครื่องราชบรรณาการ...กรุงสยามมีความยินดีมี สำนัรับไว้แล้ว

(เล่ม 2, หน้า 173)

ซึ่งพระเจ้ากรุงบริตาเนียทรงยินดีมอบมานั้น มาส่งให้แก่กรุงสยามในที่ ประชุมใหญ่ กรุงสยามก็ได้เคารพด้วยความยินดียิ่งนักหน้ที่จะเปรียบได้

(เล่ม 2, หน้า 187)

ครั้งนี้มีความยินดี นักหนากว่าทุกครั้ง ซึ่งราชทูตอุปทูตเขียนหนังสือให้ถึง ตรงตัวข้าพเจ้านั้น ขอบนักหนาแล้ว...และครั้งนี้ได้หนังสือที่ใต้ดูงเหลือองตามฉบับนั้น มีความ เป็นอันน่าฟัง เป็นที่ยินดีได้ไว้กับตัว เทียวอ่านให้คนโน้นฟังคนนี้ฟัง เป็นเกียรติยศนักหนา

(เล่ม 3, หน้า 81)

อนึ่งกรุงสยามได้มีความยินดีเพื่อจะได้ฟังคำยืนยันบอกความมั่นคง..ว่ากรุง บริตาเนียได้โปรดรับว่ากรุงบริตาเนียจะรับทูตสยาม

(เล่ม 3, หน้า 115)

แต่บัดนี้กรุงสยามมี ความยินดียิ่งนักที่ได้ฟังว่า กรุงบริตาเนียได้มีพระราช นัดค้ำบังเกิดแต่พระราชธิดาและพระราชบุตร โดยสวัสดิ์ กรุงสยามของแสดคงความยินดีฮานวย อยวยรับมาโดยซื่อสัตย์

(เล่ม 3, หน้า 124)

ทรงมอบให้มองตจวิราชทูตนำมามอบแก่กรุงสยามแทนแผ่นดินราชนามบัตร สำหรับใช้ในการเขียนเขียน ด้วยได้สดับสำนักรุงสยามมีความยินดี ยิ่งนัก

(เล่ม 3, หน้า 131)

บัดนี้กรุงสยามมี ความยินดีด้วยได้ชองได้คราวที่จะส่งทูตไป

(เล่ม 3, หน้า 142)

จดหมายเหตุที่หนึ่งนั้น ได้เข้าไปถึงกรุงเทพ ฯ วัน ๓ ๑ ๖ ค่ำ ได้อ่านแล้ว
ด้วยความยินดี

(เล่ม 3, หน้า 150)

กรุงสยามขอแสดงความชื่นชมยินดีขอบคุณมาถึงท่านผู้บริสุทธิ์ด้วยความ
เมตตาอารีย์ไมตรีอันสนิทมาถึงกรุงสยามด้วยความในสมณศาสน์

(เล่ม 3, หน้า 191)

เราพระเจ้ากรุงสยามและพระราชวงศานุวงศ์และเสนาบดีและขุนนางผู้ใหญ่
ผู้น้อยฝ่ายสยามพึงด้วยความชื่นชมยินดีอัครรรยพิศวงเป็นที่ยิ่ง

(เล่ม 3, หน้า 196)

ใจฉันรักแต่การเกตุยกล้อมเส้าโลมให้ได้มาโดยนวล

(เล่ม 1, หน้า 13)

ข้าพเจ้ารักว่าศพแม่โสมนัสแม่เพชกรจะมีพิถับพลาเคียวสนามเคียวคังศพ
คุณปราสาทนั้นจึงจะงาม

(เล่ม 1, หน้า 162)

เดี๋ยวนี้ในหลวงก็ดีใจยอมให้ลูกชายลูกหญิงไปอยู่บ้านของตาของยายดาไป
เกี่ยวกับผู้หลักผู้ใหญ่ไม่รังเกียจรังอนอะไร ใครได้ลาได้บอกแล้วว่าจะไปอยู่ไปเกี่ยวกับท่าน
ผู้หลักผู้ใหญ่แล้วก็ไว้ใจท่าน ดีใจให้ลูกไปอยู่แต่เกี่ยวกับท่านเห็นอยู่ด้วยกัน

(เล่ม 1, หน้า 196)

การที่ผิด ๆ มาแต่หลังได้ขอโทษเสีย ฯ ข้าฯ ก็ดีใจนัก

(เล่ม 1, หน้า 219)

พระพุทธรูปหิ้งค์ของพระครูเทพมุนีนั้น ถ้าไม่ชำรุดก็ส่งมาเถิด กระหม่อม
ฉันจะดีใจรับไว้บูชา ด้วยเป็นพระพุทธรูปบุญเขตรอันดี

(เล่ม 1, หน้า 250)

หนังสือกับสิ่งของที่ฝากมานั้น ได้รับแล้วเข้าวันนี้ ดีใจว่าลูกกับตัวเจ้าและลูก
อื่นอีก ๘ เป็น ๘ ทั้งกรมหมื่นมเหศวรอยู่คืออยู่หมด

(เล่ม 2, หน้า 7)

อนึ่งข้าพเจ้าดีใจนักที่ได้ฟังข่าวมาแต่เมืองพระตะบองว่าพระยาสิงหราชฤทธิ
ไกรและพระกัมพูชภัคคิปีวนั้น ก่อยกตายขึ้นแล้ว

(เล่ม 2, หน้า 64)

คำข้างต้นนั้นฉันรักให้เรียงลงอีกฉบับหนึ่งกล่าวความว่าได้มีใบบอกมาถึงฉัน
(เล่ม 2, หน้า 77)

แต่ว่าถ้าจะแบ่งเขตแดนกันด้วยแม่น้ำดังนี้ ฉันรักให้เรียงเป็นข้อสัญญาวิเศษ
ต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นที่กันวิวาทบาดหมาง

(เล่ม 2, หน้า 85)

แต่การที่ว่าแบ่งปันเขตแดนเจรจาที่พระเจดีย์สามองค์ ดังบอกเข้ามาเมื่อข้าง
ขึ้นเดือนตามนั้นก็เป็นที่ชอบใจอยู่แล้ว

(เล่ม 2, หน้า 108)

และซึ่งว่ากับตันโฮโกเถยานมาชวนจะให้ไปทางฮ้อมทวีปอาฟริกา ขุดคอบ
คังเขียนมานั้นชอบด้วยราชการแล้ว อนึ่งขุดไม้ขึ้นที่ทำอาเคนเพราะอังกฤษเจ้าทำไม่มาหา
นั้นก็ชอบแล้ว ข้าพเจ้ายินดี ด้วย

(เล่ม 2, หน้า 252)

มองซิเออซาโนนกงสุลนั้นเรียบร้อยคินักหนา มีกิริยาเป็นที่ชอบใจแก่ผู้ครอง
ฝ่ายสยาม

(เล่ม 3, หน้า 200)

2.3 คำที่แสดงความรู้สึกมั่นคงใจ ได้แก่คำที่สะท้อนให้เห็นความรู้สึกมั่นคงใจของ
พระองค์ที่มีต่อเรื่องราวหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ การแสดงความรู้สึกมั่นคงใจด้วยคำสะท้อนให้เห็น
ว่าพระองค์ได้ทรงคิดพิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้วในเรื่องนั้น ๆ เป็นลักษณะอย่างหนึ่งของ
พระองค์ที่ทรงเชื่อมั่นในความคิดเห็นของพระองค์อย่างยิ่ง ได้แก่ เป็นแน่ , แน่แท้ , แน่ใจ ,
เป็นแท้ , เป็นแน่แท้ , แน่ , แน่แล้ว , เป็นหนึ่ง

ฝ่ายแม่ทัพที่ขึ้นมาแต่ก็คิดจะเอาแต่บำเหน็จความชอบแต่เจ้านายของตัว ไม่มี
กรุณาจะเอาตัวเป็นหน้าไฟให้ไปตายในการรบแลตายด้วยคอคอยากก่อนไทยดังนี้เป็นแน่

(เล่ม 1, หน้า 4)

ขรอยพม่าจะรู้เป็นแน่ว่าอังกฤษจะมีกำลังถอยน้อยกว่าตัวลง

(เล่ม 1, หน้า 6)

แต่ขุนรอนจะไกล่เกลี้ยเกลี้ยกล่อมให้ความแล้วก็คงจะรุ่งกันไม่ช้าวันในปีนี้
เป็นแน่

(เล่ม 1, หน้า 9)

ถ้าเราจะว่าจะแก้เมืองเชียงตุงยังไม่ได้ในปีนี้ เพราะขาดคนฝึกเคืองเสบียงอาหาร จะฝึกการว่าต่อปีหน้า คงเชื่อว่าแก้ฉับครั้งหนึ่ง ที่นี้นั้นไม่ได้เป็นแน่ เพราะถ้าอังกฤษเขาได้เขตพม่าซิคเชียงตุงเข้ามาทางเหนือแล้ว เราจะยกไปตีเชียงตุงทีหลัง พวกลาวเชียงตุงก็จะหวังเข้าพึ่งอังกฤษ

(เล่ม 1, หน้า 10-11)

กำหนดเจ้าพระยามุขมนตรีกับพระยาสิงหราชฤทธิไกร และพระยาฤทธิไกร เกรียงหาญทั้งสองกองจะได้ยกออกจากกรุงเทพ ฯ นี้ในวัน ๑๓ ๕ ค่าเป็นแน่

(เล่ม 1, หน้า 32)

ถ้าไม่มีเหตุที่เข้าใจจะต้องงคก็จะทำเป็นแน่

(เล่ม 1 หน้า 43)

ถ้าจะเข้ามาว่าด้วยเรื่องเมืองตรังگانู คงจะว่าการห้าอย่างแต่อย่างใดอย่างหนึ่งฤาสองอย่างเป็นแน่

(เล่ม 1, หน้า 46)

ก็เมื่อไม่เอาไปตั้งจำหน่ายต่อสุรัสวดีก็คงไปหาคนที่ฐานานกคล้ายคลึง แล้วก็ซ้อมชื่อ..ให้คุ้มสักคู่อื่นต่อไปเป็นแน่

(เล่ม 1. หน้า 67)

ข้างนี้สี่ตัวแกนแลเถิบขาวกว่าพระยาเสวตรไอยราที่ส่งมาแต่เมืองเชียงใหม่ แลพระยาเสวตรคชลักษณ์ที่ส่งมาแต่เมืองน่านครั้งโน้นเป็นแน่

(เล่ม 1. หน้า 89)

ก็ด้วยเป็นดังนี้จึงได้มีสมมติว่าหิวข้าวจนลมจับ..การสมมติเช่นนี้เป็นขึ้นด้วยเหตุนี้เป็นแน่

(เล่ม 1, หน้า 104)

อาการกรมหมื่นมเหศวรศิววิลาสครั้งนี้ ข้าพเจ้าลงใจเห็นเป็นหนึ่งว่ามีความพิการข้างใน...ยาซึ่งจะมีคุณเป็นยาหอลอเวก็ดี ยาอื่นก็ดี แต่ข้างปีด ๆ ไว้ทุก ๆ วัน ฤาดี ๆ วัน นั้นจะดีกว่าจะไม่ปีดเป็นแน่

(เล่ม 1. หน้า 112)

เห็นชัดว่าอย่างเดียวกับพระแสนเมืองมหาชัยแน่แล้ว... พระแสงสององค์นี้ องค์ใดองค์หนึ่งจะเป็นของเทวดาสร้างฤาว่าเหมือนพระพุทธรูปเข้าแท้แล้วจึงถ่ายอย่างกันข้างหนึ่งเป็นแน่

(เล่ม 1, หน้า 140)

การครั้งวังหน้าแผ่นดินพระพุทธเลิศหล้า ๗ โสกันต์กรมหมื่นกระษัตริย์
ศรีศักดิ์เดช... เมื่อที่ต่างเสด็จขึ้นไปก็เสด็จเข้าในพระที่นั่งพุทธไสสวรรค...ข้าพเจ้าจำได้แน่

(เล่ม 1, หน้า 161)

ครั้นก็ดูก็ได้ความว่า เมื่อวันคล่องข้างได้นั้นพร้อมกันกับวันเมื่อยกพระมหา
เสวตรฉัตรเฉลิมพระราชสมณเศียรใหม่ ณ ทิศตะวันออก ในวันศุกร์ขึ้นห้าค่ำเดือนหกปีมะแม
เอกศกนั้นเป็นแน่

(เล่ม 1, หน้า 238)

ที่จริงนั้นแต่คืนวัน ๑๗ ๖ คำ ข้าพเจ้าแน่ใจว่าเธอคงจะเข้ามาตา จึงได้หาผ้า
นุ่งห่มตั้งของเตรียมไว้พร้อมอยู่ข้างใน

(เล่ม 2, หน้า 110)

คนที่ปวงเขาก็รู้ว่าเธอไม่กระดากกับข้าพเจ้า ๆ ก็ไม่กระดากเธอเป็นแน่แล้ว
เขาจะเกียจกันไม่ให้เธอได้เข้ามาตาข้าพเจ้านั้นทำไม

(เล่ม 2, หน้า 113)

ข้าพเจ้าแน่ใจว่าห้องตรานั้นจะถึงท่านแล้ว

(เล่ม 2, หน้า 143)

อนึ่งจะได้เอาใจช่วยแขกเบงกตลืออย่างแผ่นดินเก่าก็หามิได้เพราะเห็นเป็นแท้
ว่าแขกจะสู้ไม่ได้

(เล่ม 2, หน้า 216)

ให้ดูหนังสือของคนอื่นอ่านแล้วนั้น ไม่ดู ไม่ฟัง ไม่อ่าน ถึงแก่

(เล่ม 2, หน้า 236)

แล้วทำตามน้ำหนักบาท สลึง เพ็ญ ตามน้ำหนักที่ราษฎรฝ่ายเราเคยใช้รู้
ทั่วกันแล้ว เห็นว่าจะเป็นที่เชื่อที่ไว้ใจใช้ได้เร็วกว่าเงินเหรียญตราเมืองอื่นเป็นแน่แท้

(เล่ม 3, หน้า 5)

สรรเพชกรคือข้าน้อยใจว่าไม่ไปช่วยรักษาบ้าน ด้วยห่างอยู่ แล้วเวลานั้น
เป็นต้นลม ด้วยเห็นเป็นแน่ว่าจะไม่เป็นไร

(เล่ม 3, หน้า 20)

แต่ข้าพเจ้าและท่านผู้ใหญ่ ๆ ทั้งปวงไม่ได้สงสัยเลย เพราะเข้าใจธรรมเนียม
ข้างอังกฤษอยู่ และทราบเป็นแน่แท้ว่าการทูตครั้งนี้ปกกันไม่ได้

(เล่ม 3, หน้า 104)

กรุงสยามแน่ใจว่ากรุงบริตานีจะไม่ทรงโทมนัสมากยิ่งไปนานเพราะเหตุนี้

(เล่ม 3, หน้า 115)

แต่หนังสือทั้งปวงนั้นเห็นจะไปกับเรือเมล์จะไปถึงก่อนพวกท่านทั้งปวง
เป็นแน่

(เล่ม 1, หน้า 157)

ข้าพเจ้าเห็นจะมีเหตุเป็นข้อขัดหรือสำคัญคิดเป็นแน่ จึงไม่มีหนังสือฝากมา
ถึงข้าพเจ้าเลยตามเดือนเศษมาแล้ว

(เล่ม 3, หน้า 184)

แต่หวังเชื่อได้เป็นแท้ว่า พระราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการนั้นคงจะได้
ไปถึงท่านผู้บริสุทธ์โดยอาการอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นแท้

(เล่ม 3, หน้า 193)

กรุงสยามมีความหวังเป็นแน่ว่าทางพระราชไมตรีนี้จะมีความวัฒนาการถาวร
สิ้นกาลนาน

(เล่ม 3, หน้า 197)

และมีความแน่ใจว่าพระราชสาส์นและเครื่องบรรณาการที่ไปด้วยกัน ท่านจะ
ได้รับด้วยความเห็นแก่ไมตรี แล้วจะเปิดเผยแก่คนทั้งปวง

(เล่ม 3, หน้า 226)

คำแสดงความรู้สึกของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้ง 3 ลักษณะ
ได้แก่ คำแสดงความรู้สึกในทางที่ดี คำแสดงความรู้สึกในทางที่ไม่ดี และ คำแสดงความรู้สึก
มั่นใจ นี่สะท้อนให้เห็นการแสดงออกทางความรู้สึกของพระองค์โดยตรงไปตรงมา เปิดเผย
ด้วยคำที่สื่อความรู้สึกอย่างง่าย ๆ เป็นลักษณะอย่างหนึ่งของพระองค์ที่ทรงเปิดเผยความรู้สึก
อย่างชัดเจน สื่อสารแก่ผู้รับให้ได้รับรู้และเข้าใจความรู้สึกของพระองค์ได้อย่างถูกต้อง

3. การใช้คำแสดงเจตนา

คำแสดงเจตนา หมายถึง คำที่สื่อถึงความปรารถนา ความมุ่งหมาย ความตั้งใจ
จงใจที่จะให้เกิดการ กระทำ หรือเพื่อให้งดเว้นการกระทำใด ๆ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของลักษณะ
พระราชหัตถเลขาในพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้คำเพื่อ

สื่อให้เห็นเจตนาของพระองค์อย่างชัดเจน เพื่อผู้รับสารจะได้สามารถปฏิบัติตามเจตนาของพระองค์นั้นได้อย่างถูกต้อง

8.1 คำแสดงเจตนาที่เป็นคำสั่ง ได้แก่ คำที่สื่อถึงการสั่งให้ทำคือคำว่า “จง” คำที่สื่อถึงการห้ามไม่ให้ทำคือคำว่า “อย่า” และคำที่สื่อถึงการขอร้องคือคำว่า “ขอ” , “ขอให้” , “โปรด”

8.1.1 คำที่สื่อถึงการสั่งให้ทำคือคำว่า “จง” ซึ่งบอกลักษณะของการบังคับหรือความหวัง

เหตุการณ์อันนี้เธอจงคำวิคูให้มาก ฉันจะคิดมาให้ก็โกถตา

(เล่ม 1, หน้า 4)

เธอจงคิดอ่านชี้แจงเสียให้ถาวผู้ดี ๆ เขารู้การที่จริง ๆ นั้นไว้มาก ๆ

(เล่ม 1, หน้า 5)

เธอจงอ่านเองแล้วคิดอ่านตรึตรงแต่กับเจ้าพระยาขมราชแลผู้ใด ๆ ที่จะเป็นเพื่อนคิดได้ราชการจริง ๆ นั้นเถิด

(เล่ม 1, หน้า 6)

จงคิดอ่านเอาเป็นทุนทำมาหากินเลี้ยงตัวต่อไป

(เล่ม 1, หน้า 15)

เมื่อเจ้าคุณจะฝากหนังสือฤตังไรมาในกรุงฯ จงมอบให้เขาฤตังให้เขา ฝากเขามาเรียกไฟให้ถึงพระพิเทศพานิชเถิด...เจ้าคุณต้องการอะไรจากกรุงบ้างอีกก็จงจดหมายฝากเขามา

(เล่ม 1, หน้า 25)

ของค์พระนโรดมฯ กับพระยาพระเชมรผู้ใหญ่ จงได้ไปพบกับเจ้าพระยา มุขมนตรีแม่ทัพแล้วคิดการที่ควรนั้นเถิด

(เล่ม 1, หน้า 31)

ถ้าองค์พระหริราชคณย์ไกรแก้วฟ้ามีความประสงค์จะให้ขึ้นไปช่วยคิดราชการที่เมืองอุคงมีไชยประการใด ก็จงมีหนังสือมาเรียกมาเชิญขึ้นไปเถิด

(เล่ม 1, หน้า 32)

จึงได้แต่งพระยาพระเขมรที่สัศย์ชื่อควรเชื่อถือไว้ใจได้... ไปรับเอาขึ้นมาจากเมืองกำปอดเกิด องค์ข้าบให้ระวังให้ดี เพราะของเหล่านี้เป็นของสำคัญ

(เล่ม 1, หน้า 36)

อนึ่งข้าพเจ้าให้ทำสาประกาศแก่คนทั้งปวงเป็นกลาง ห้ามไม่ให้ตื่นตกใจด้วยสำคัญไปผิด ๆ... องค์ท่านเกิด สาประกาศนั้นได้ให้แต่งเป็นภาษาเขมรมาด้วย องค์ออกแจกต่อ ๆ กัน ไปเกิดทุกหัวเมือง

(เล่ม 1, หน้า 37)

ถ้าท่านจะทราบให้วัดถาวรตลอดดินปลาย ก็ องค์เจ้าพนักงานกลาโหมมาออกค้นหนังสือที่ได้ตอบไปมาทั้งปวงไปแต่กรมพระกลาโหมแลกรมท่าที่ต่างแล้วกราบทูลถวายเกิด

(เล่ม 1, หน้า 41)

ถ้าเห็นควรจะถวายทอดพระเนตรจงถวาย ถ้าทรงแล้วก็ดี ถ้าไม่ได้ทรงก็ดี สิ้นต้องการแล้วจงส่งคืนมาให้ ๆ ข้าฯ

(เล่ม 1, หน้า 56)

จงให้ตำรวจในพระบวรราชวังที่เคยใช้สอยฤาจะใช้สอยได้ ให้ไปเกาะครองจับกุมมาว่ากล่าวชำระเอาเกิด องค์เป็นศาลรับสั่งของฉันทศาลหนึ่งด้วย

(เล่ม 1, หน้า 59)

แต่ก่อนนั้นต้นความจะมาแต่ข้าราชการในพระบวรราชวังว่าก่อน ฤาจะมาแต่ราษฎรอย่างไรไม่ทราบเลย จงยกไว้

(เล่ม 1, หน้า 159)

แต่จงเอาความอันควรกราบเรียนแม่หนุ่ม

(เล่ม 2, หน้า 5)

เมื่อจะจ้างคนได้เท่าไรก็ จงจ้างคนให้ทำเต็มมือเกิด

(เล่ม 2, หน้า 24)

ท่านผู้ใดเป็นใหญ่ในเครือญาติและจะเป็นที่พึ่งพิงอิงอาศัยของหม่อมเจ้าเราไรอยู่ ก็จงไปสำเรียนของบุญปัญญาท่านคิดอ่านตัดสินเป็นความแต่แรก... ถ้าท่านไม่รับตัดสินหรือตัดสินไม่เป็นที่ชอบใจ ก็จงมาร้องแก่ข้าพเจ้าโดยฉันทที่เป็นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน

(เล่ม 2, หน้า 32)

ถ้าผมมีอยู่ใช้ได้ก็ งงเขาได้รับเขาเกิด...

อนึ่งจงกราบเรียนคุณศรีสุริยวงศ์ว่าอาการพระยาพิศาลนั้นป่วยมาก

(เล่ม 2, หน้า 54)

อนึ่งจงกราบเรียนว่าจมีนทิพรักษากลับมาถึงแล้ว

(เล่ม 2, หน้า 55)

ครั้งนี้ข้าพเจ้าได้เขียนหนังสือถึงบาดหลวงนั้นฉบับหนึ่ง ครั้งก่อนก็ได้ฝากมาฉบับหนึ่งจงให้แก่เขาเถิด ถ้าเขาตอบก็จงรับฝากมา

(เล่ม 2, หน้า 58)

ที่เรื่องตามข้างสำคัญนั้น ก็จงติดตามไปตามกำลัง

(เล่ม 2, หน้า 67)

ถ้าฉันยังไม่กลับลงไปก็จงให้ท่านผู้ใดคนหนึ่ง ไปกราบทูลท่านให้ทราบ... ข้าในกรมและศิษย์วัดก็คนก็จงนัดหมายให้ตกลงกัน

(เล่ม 2, หน้า 87)

อนึ่งทูลตามทูลทั้งปวงจงรู้ว่า อาการเจ้าพระยานิกรบดินทร์ซึ่งบอกมาแก่นายพิจารณ์สรรพกิจแต่ก่อนนั้น บัดนี้อาการคลายแล้ว

(เล่ม 3, หน้า 6)

จงเรียนพระยาราชนิกูลว่าแม่เป้านั้น ธรรมดาแก่แล้วแต่ยังไม่คลอด... จงบอกนายพิจารณ์ว่า เจ้าพระยานิกรบดินทรอาการคลายแล้ว

(เล่ม 3, หน้า 32)

อนึ่งจงบอกพระยามนตรีสุริยวงศ์ให้รู้ว่ากล้องกับคุณนั้น ข้าพเจ้าชอบใจรับไว้ใช้

เอง

(เล่ม 3, หน้า 76)

จงเอาใจใส่หาเครื่องมือมา

(เล่ม 3, หน้า 162)

ครั้งนี้จงอุดหนุนให้ตั้งเกิดการรำเรียนการให้ได้ดี ๆ กว่าขุนทิพมงคลให้ได้... ถ้าเงินทุนในทูตไม่พอก็จงหยิบยืมแต่ผู้ครองฝ่ายฝรั่งเศสหรืออังกฤษ

(เล่ม 3, หน้า 164)

การจะยกธงถึงเสาเป็นสามวันหรือเจ็ดวันอย่างไร ก็จงคิดเป็นเกียรติยศแก่ข้าพเจ้าด้วย

(เล่ม 3, หน้า 176)

9.1.2 คำที่สื่อถึงการห้ามไม่ให้ทำคือคำว่า “อย่า” บอกรับห้าม หรือหวังไม่ยอมให้ทำการใด ๆ

อย่าให้มันเสียใจแตกร้าวหนักนั้นจึงจะดี

(เล่ม 1, หน้า 5)

อย่าเป็นคนใจเสาะเพราะเสียบองอาหาร ตรีตรองการให้รอบคอบเบื่องหน้า
เบื่องหลังนั้นเกิด

(เล่ม 1, หน้า 12)

ฉันได้ว่าการซับซ้อนไปแต่ทำให้คิดให้ราชบุตรมาคำนับเราเป็นเกียรติยศ อย่าให้อายน้อยหน้าพม่าเท่านั้น

(เล่ม 1, หน้า 12-13)

คิดถึงคำพ่อสั่งให้มากนักหนา อย่าสูบฝืนแกลย่าเล่นผู้หญิงไม่ดีชั่ว อย่าเล่นเพื่อนกับใครเลย มีหัวงมีเกิดแต่ อย่าให้ปกอลอกเอาทรัพย์สินของเจ้าไปได้สัก จงรักษาทูลรอนของพ่อให้ไว้เป็นเกียรติยศชั่วถูกชั่วหลาน... เจ้าจงอย่าเล่นเบี่ยงเล่นไปเล่นห่วยเลยเป็นอันขาด แลอย่าทำสุ่ยรุ่มสุ่ยร้ายให้เงินทองง่ายไม่คิดหน้าคิดหลัง จงคิดอ่านท่ามาหากินตรีตรองให้ดี อย่าให้นักเลงคนโกงมันหลอกหลวงได้... เจ้าจงอุตสาหะตั้งใจทำราชการแผ่นดินให้ดี อย่ามีความเกียจคร้านเชื่องช้าเป็นอย่างอื่น ๆ บรรดาที่ไม่ควรเจ้าอย่าทำ อย่าประพฤติให้ต้องตำหนิติเตียนตลอดถึงพ่อด้วยว่าสั่งสอนลูกไม่ดี... อย่าทำให้ท่านที่เป็นใหญ่ในแผ่นดินขัดเคืองกริ้วกราดชิงชังได้ จงระวังความคิดให้มาก อย่าตามใจมารดาแลคนรักนัก

(เล่ม 1, หน้า 15-17)

การครั้งนี้ก็ได้สั่งมาแก่พระศรีเสนาแลจอมมหาราชมาดย์ให้เอาอไว้ที่เรือก่อน
อย่าพ่อพาขึ้นบกไปด้วย

(เล่ม 1, หน้า 35)

ได้แต่งตั้งพระยาพิพัฒน์ โภษากับหม่อมราชวัชที่รับลงไปคอยรับอยู่ที่ คำนปากน้ำ เพื่อจะให้ใกล้เกลี้ยเกลี่ยกล่อมเสียดให้ดี อย่าให้ตื่นเข้าแย่งข้อมอุชชนวนปืนวุ่นวายไป

(เล่ม 1, หน้า 49)

เรื่องที่ว่าถึงคนฤๅที่ว่ามาข้างหลังนี้อย่ากราบทูลให้รำคาญพระกรรมเลข

(เล่ม 1, หน้า 55)

ใครไปให้ข่าวลือ ๆ ไปอย่างไร อย่าตื่นตกใจไป

(เล่ม 1, หน้า 56)

ฉันจะขอไปถอนเอาความเรื่องนั้นมาชำระเอง อย่าให้เป็นที่รังเกียจแก่ผู้ต้อง
คดี อย่าให้เสียประโยชน์เพราะไปติดความเนิ่นช้า

(เล่ม 1, หน้า 60)

ถ้าเห็นปักเห็นจับ เห็นปักออกอย่าตกใจ อย่าตื่นว่าจับออกไปเสียแรงจะตื่น
จะหิวจะลมจับ

(เล่ม 1, หน้า 113)

การทวอย่างไรงี้ก็ให้แนะนำมาตรง ๆ อย่าเป็นชั้นเป็นเชิง

(เล่ม 1, หน้า 160)

อย่าต้องปลูกพลับพลาเลยไม่ต้องการ

(เล่ม 1, หน้า 161)

การก็คงสุดแต่ความในหนังสือสัญญา ว่าแต่ทำนี่ดีแล้ว อย่าว่ามากไป

(เล่ม 1, หน้า 219)

แต่อย่าไปไล่ถามว่ากล่าวอะไร รุนวายน้อยมันจะคำให้อายเขา

(เล่ม 2, หน้า 4)

หรือเป็นแต่ระลึกถึงข้าพเจ้าจะกลับมาหาเป็นครั้งคราวก็ดี ก็อย่ากระดาก

กระดองเลข

(เล่ม 2, หน้า 116)

อย่าให้เขาเสียใจแก่ข้า อย่าให้เขาโกรธข้า

(เล่ม 2, หน้า 132)

แต่อย่าตื่นเครื่องกลไฟกลพิน...อย่าตื่นการปลาทักษิวงการปลาท

(เล่ม 3, หน้า 3)

ถ้าไม่ชอบใจก็อย่าโกรธถือโทษเลย

(เล่ม 3, หน้า 11)

ท่านจะไม่ได้หนังสือฝากก็อย่าให้ตกใจว่ามีเหตุเภทภัยอย่างไร

(เล่ม 3, หน้า 64)

แหวนที่ไว้ให้พระองค์เจ้าประสูติใหม่นั้น ข้าให้คิดตัวก็ อย่าวิตกรุนวายนเลย

(เล่ม 3, หน้า 76)

อย่าเดินพินดั้นไฟไป...อย่าเดินไปอย่าออกไปนิก

(เล่ม 3, หน้า 161)

3.1.8 คำที่สื่อถึงการตั้งหรือขอร้องคือคำว่า “ขอ” , “ให้” , “ขอให้” , “โปรด” เป็นคำที่สุภาพกว่าคำแสดงการสั่ง อื่น เป็นการขอร้องหรือวิงวอนเพื่อให้ทำในสิ่งที่ต้องการ

ก็ให้เธอคิดอ่านโต้แย้งอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วรีบเอาราชการตามประสงค์ของเราจงได้นั้น

(เล่ม 1, หน้า 11)

จะขอส่งผู้บุตรไว้ว่า...พ่อขอส่งแก่ตัวเจ้าไว้ ทรัพย์ที่มีหางว่าวจำนวนผูกติดกับหนังสือนี้ มีตราของพ่อปิดไว้เป็นสำคัญเท่านั้น พ่อให้แก่เจ้าคนเดียว

(เล่ม 1, หน้า 15)

ขอให้องค์พระมหाराชนนัย ไกรแก้วฟ้าบังกับบัญชาให้พระยาพระเขมรที่เมืองอุคงมีไชยมาช่วยกำกับเจ้าเมือง กรมการรักษาบ้านเมืองไว้ให้ดี อย่าให้มีโจรผู้ร้ายได้

(เล่ม 1, หน้า 32)

ขอให้เธอได้คิดอ่านจัดที่อยู่ประทับให้พระยามนตรีสุริยวงศ์พอสมควร ถ้าจวนวายุอยู่ช่วยการงานต่าง ๆ ก็ให้คิดกับพระยาราชวานานุกูล

(เล่ม 1, หน้า 85)

การที่หาหรือมานี่เธอจะเห็นชอบอย่างไร ขอให้ตอบมาให้ทราบ

(เล่ม 1, หน้า 97)

เมื่อเป็นอย่างนี้กลัวไรจะเจริญเร็วเหลือกำลังที่จะรักษา ขอให้แพทย์หมอผู้มีสติปัญญา แลบุตรภรรยาผู้ใช้ได้ปรึกษาคิดอ่านตรองดูตามคำที่ข้าพเจ้าว่า

(เล่ม 1, หน้า 115)

จะขอกล่าววิธีต่าง ๆ โดยสมควรในกิจการนัฏการแก่พระผู้มีพระภาคเจ้าพุทธเจ้านั้น

(เล่ม 1, หน้า 127)

จดหมายข้าพเจ้าขอหารือแก่กรมหมื่นบวรวิไชยชาญและพระยามณเฑียรบาล ขอให้คิดอ่านแนะนำสั่งสอนข้าพเจ้า

(เล่ม 1, หน้า 154)

จะโปรดอย่างไรก็โปรดว่ามาให้ชัด

(เล่ม 1, หน้า 258)

บ้างจะได้โปรดปรกษมาหาฤกษ์กับหม่อมน้อยใหญ่หม่อมน้อยเล็ก

(เล่ม 1, หน้า 282)

ฉันได้จัดเงินเท่ากับทองเพื่องำกับกันถวายขึ้นมาด้วยในครั้งนี้ ๖๐ เถา โปรด
แจกช่างหน้าช่างในที่ตามเสด็จไปด้วยตามสมควรเถิด

(เล่ม 2, หน้า 27)

ถ้าจะให้ฉันลงตราไปก็โปรดเรียงซ่อมแซมเสียให้ถี่ถ้วน

(เล่ม 2, หน้า 78)

โปรดจัดเรือมหาพิไชยเทพหรือเรืออะไรอื่นถวายท่านให้ทันใน ๒-๓ วันนี้...
โปรดจัดแจงด่วน

(เล่ม 2, หน้า 87)

ขอเรื่องรับไว้ใช้สอยนุ่งห่มให้เป็นมงคลเถิด

(เล่ม 2, หน้า 114)

ขอพระสติปัญญาทรงพระดำริตั้งบัญญัติให้ดีให้สมควรสักเรื่อง ๑ ของทรง
โดยความตามพระหฤทัยเถิด อย่าเกรงใจใครเลย

(เล่ม 2, หน้า 167)

ขอพระเมตตากรุณาของสมเด็จพระนางเจ้ากรุงบริตาเนียได้โปรดแก่คนที่เป็
นทูตานุทูตออกไปจากกรุงสยามครั้งนี้...ขอพระเมตตากรุณาพระเจ้ากรุงบริตาเนียและเมตตา
กรุณาของเสนาบดีในกรุงลอนดอนจงอนุเคราะห์แก่ทูตานุทูตฝ่ายสยามโดยสมควรเทอญ

(เล่ม 2, หน้า 190)

อนึ่งขอให้ได้ไต่ถามหารือและฟังการที่ควรจะได้ฟังแต่เสนาบดีผู้ว่าการ
ต่างประเทศฝ่ายฝรั่งเศสและขอให้ได้รู้จักการงานที่ควรจะเป็นประโยชน์แก่กรุงสยามบ้าง
และขอให้ได้รับอนุเคราะห์และสั่งสอนโดยสมควร

(เล่ม 2, หน้า 144)

ถ้าเขาต่อว่าก็โปรดช่วยว่ากล่าวชี้แจง ดังความข้าพเจ้าว่ามานี้ด้วย

(เล่ม 3, หน้า 54)

กรุงสยามขออำนาจต่อกรุงฝรั่งเศสมา การใด ๆ ผู้ครองแผ่นดินฝ่ายสยาม
เข้าใจผิดถึงพลาดทำให้กษัตริย์เคลื่อนอย่างไรไปบ้างขอพระเมตตากรุณาจงดุโทษโปรดดักเตือน
ให้ทราบความตามเหตุผล

(เล่ม 3, หน้า 211)

3.2 คำแสดงเจตนาที่แสดงความต้องการ ได้แก่ คำที่สื่อถึงความต้องการของ
พระองค์อย่างตรงไปตรงมาว่าทรงต้องการสิ่งใด นอกจากนี้ยังรวมถึงสิ่งที่พระองค์ไม่ต้องการ
ด้วย คำที่สื่อถึงเจตนาแสดงความต้องการ ได้แก่ อยาก , ใคร่ , อยากจะใคร่ , อยากใคร่ ,
ต้องการ , ไม่ต้องการ , ประารถนา , ความปรารถนา , ปรารถนาจะใคร่ , ประสงค์

อนึ่งอยากจะฟังข่าวราชการ....

อนึ่งฉันเองแต่คุณพระยาศรีสุริยวงศ์ก็อยากจะใคร่ฟังข่าวราชการช้ากองทัพ

(เล่ม 1, หน้า 2)

เราไม่โลกอยากได้บ้านได้เมืองสิบสองพันทนา แต่จะใคร่ กักขังครอบครัวของ
อุปราชาแถมารคานันท์ก็หาไม่ได้ แต่จะใคร่ได้แต่เกียรติยศให้ราชบุตรผู้เป็นเจ้าเมืองเชียงรุ่งมา
คำนับอ่อนน้อม

(เล่ม 1, หน้า 12)

อนึ่งฉันต้องการจะใคร่ได้พระพุทธรูปแก้วกะเขน...แต่ที่ทำเป็นลูกประจำแล้ว
ไม่ต้องการ

(เล่ม 1, หน้า 25)

ครั้งนี้ได้ทราบดังนี้ก็มีความยินดี จะใคร่ให้เจ้าพระยาบุญมนตรีได้พบกับองค์
พระนโรดมกิดราชการด้วยกัน

(เล่ม 1, หน้า 30)

เรื่องที่ว่าถึงคนดูที่ว่ามาข้างหลังนี้ อย่างราบรื่นให้รำคาญพระกรรมเลย ไม่
ต้องการจะให้ขัดเคือง

(เล่ม 1, หน้า 55)

ข้าพเจ้าอยากจะใคร่ ฟังข่าวคราวนักหนา เห็นเงียบไปถึง ๒ เดือน ๓ เดือน ไม่
ได้ข่าวมา

(เล่ม 1, หน้า 70-71)

ข้าพเจ้าอยากใคร่ได้เห็นเร็ว ๆ ถ้าพอที่จะพาเดินมาส่งที่เมืองตากให้ได้ในคืน
ฤดูน้ำ ก็ให้พระยาตากต่อแพลอยลงมาส่งที่เพนียดได้ก็จะดี

(เล่ม 1, หน้า 88-89)

ข้าพเจ้าอยากแต่จะรักษาสงวิตใจกับเธอ ไม่ให้มีขุนขี้ของหมองหมางด้วยเหตุ
ต่าง ๆ แต่ข้างโน้นข้างนี้

(เล่ม 1, หน้า 97)

พระเจ้าแผ่นดินกรุงสยามบัดนี้ก็มีพระราชประสงค์จะใคร่ประพาศติดตามอย่าง
แผ่นดินที่ล่วงแล้ว

(เล่ม 1, หน้า 136)

ถ้ามีการไต่กันดีที่บนเมื่อใด ถ้าข้าพเจ้าไม่ป่วยไข้จริง ๆ แล้วคงจะขึ้นไปโดย
สงวิต ถ้าไปก็ไม่ต้องการหลบพลาเลย...อย่างต้องปลุกหลบพลาเลย ไม่ต้องการ

(เล่ม 1, หน้า 160-161)

ครั้งหนึ่งเห็นว่าเรือไฟไปจอดอยู่ จะใคร่ไปให้ถึงเมืองนครสวรรค์

(เล่ม 1, หน้า 190)

ครั้งนี้ทรงพระราชดำริห์จะใคร่ให้พระสงฆ์เถิกใช้พั้นนี้เสีย

(เล่ม 1, หน้า 227)

พระนารายณ์นั้น ถ้าเป็นของชำรุดแล้วกระหม่อมฉันไม่ต้องการ

(เล่ม 1, หน้า 250)

ข้าพเจ้าจะใคร่ลองเรือ ไปเล่นเล่นในทะเลตามลมอากาศพอสบาย ไม่อยากขึ้น
บ้านขึ้นเมืองใด ไม่อยากได้ของถวายแกละไร ๆ ของผู้ใดดอก

(เล่ม 1, หน้า 288)

ได้มีไปสั่งถึงหัวศรีสังจา ท้าวโสภานีเวศน์ ให้เอาตัวงาไว้ให้มันคงกว่าข้าจะ
กลับลงไป อยากจะใคร่ให้เอาไปตัดหัวเสียดตามสกุลพ้อมัน

(เล่ม 2, หน้า 3)

อยากจะใคร่ ทราบฤดูฝนและลมที่สระบุรีบ้างจะเป็นอย่างไร

(เล่ม 2, หน้า 27)

ว่ามาทั้งนี้ด้วยประสงค์ จะให้ท่านเห็นความจริง

(เล่ม 2, หน้า 52)

ไหน ๆ จะได้พร้อมกันแบ่งเขตแดนให้เป็นแน่เป็นการดีแล้ว จะใครต่อให้ได้
รู้ประจักษ์แจ้งสว่างไสว

(เล่ม 2, หน้า 75)

ที่จริงนั้นไทยอยากจะแบ่งให้สิ้นสงสัยไม่ให้มีวิวาท

(เล่ม 2, หน้า 78)

ฉันมาอยู่กรุงเก่าดูเหมือนค่อยเย็นกว่าที่กรุงเทพ ฯ สักหน่อย ฉันอยากใคร่ ภา
อยู่หลาย ๆ วัน

(เล่ม 2, หน้า 81)

ข้าพเจ้าไม่อยากจะให้สิ่งทั้งปวงนั้นคลาดแคล้วไปจากเธอไปได้แก่ผู้อื่นเลย
อยากจะช่วยเธอให้ได้สิ่งทั้งปวงนั้น

(เล่ม 2, หน้า 114)

ข้าพเจ้าอยากให้ได้เป็นของเธอ โดยสะดวกจริง ๆ

(เล่ม 2, หน้า 115)

ว่ามาแล้วก็อย่าปากบอมนบอกข้างโน้นข้างนี้ ว่าข้าว่ามาอย่างนี้ อย่างนั้น จะก่อ
เหตุให้เขาขัดเคืองกัน ให้เขาเสียใจ ไม่ต้องการ

(เล่ม 2, หน้า 129)

เมื่อท่านสิ้นพระชนม์แล้ว กระทบฉันได้ดมหมากกับพานสำหรับหนึ่ง จะ
เป็นทองหรือเงินไม่ทราบ เป็นฝีมือทำมาแต่เมืองจีนประหลาดอยู่ จะใคร่ดู

(เล่ม 2, หน้า 148)

จะใคร่ขอรับประทานพระคำริในกรมตั้งให้เรียกคำนำชื่อเจ้าที่ควรจะเรียก

(เล่ม 2, หน้า 168)

แต่อยากจะได้ใคร่ที่ใหญ่ ๆ มาแกะเป็นพระพุทธรูป

(เล่ม 2, หน้า 211)

ข้าจะต้องการแว่นส่องกลมอย่างหนึ่ง เรียกชื่อว่าชิกเลอ

(เล่ม 2, หน้า 239)

เดี๋ยวนี้ข้าพเจ้าจะใคร่ได้เครื่องมือที่จะทำเงินเหรียญ

(เล่ม 3, หน้า 2)

ถ้าเห็นว่าจะไม่ทันก็จะไปฝากไปเพราะหนังสือจะไปพุดกับทูตเสียบ

ไม่ต้องการ

(เล่ม 3, หน้า 64)

อนึ่งจะใคร่ทราบว่ามีโอกาสจะได้กลับ

(เล่ม 3, หน้า 98)

บัดนี้ข้าพเจ้าอยากจะได้ใคร่พูดเข้ามาให้ท่านฟังอีก จึงเขียนคัดส่งมา

(เล่ม 3, หน้า 102)

กรุงเทพฯ กับเสนาบดีมีความปรารถนาจะใคร่ตั้งกงสุลของกรุงเทพฯ มาคอย
อยู่ฟังราชการในกรุงลอนดอนนายหนึ่ง

(เล่ม 3, หน้า 122)

อนึ่งกรุงเทพฯ กับเสนาบดีที่ปรึกษาราชการพร้อมกันมีความปรารถนาซึ่งนัก
ว่าจะแต่งราชทูตที่มีบรรดาศักดิ์ให้จำทูลพระราชสาส์นและกุมเครื่องราชบรรณาการออกมา
สำนัับเจริญทางพระราชไมตรี

(เล่ม 3, หน้า 136)

ถึงกระนั้นความปรารถนาอันกล้ายังนัก เพื่อจะแต่งทูตสยามให้กุมพระ
ราชสาส์นและเครื่องราชบรรณาการออกมาเจริญทางพระราชไมตรีจนถึงกรุงปารีสนั้น ไม่อาจ
ที่จะระงับไปได้

(เล่ม 3, หน้า 137)

กรุงเทพฯ มีความปรารถนาจะใคร่ส่งทูตานุทูตฝ่ายสยามจำทูลพระราชสาส์น
และกุมเครื่องราชบรรณาการออกไปเจริญทางพระราชไมตรีให้ถึงเฉพาะประพักตร์สมเด็จพระ
พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสสักครั้งหนึ่ง

(เล่ม 3, หน้า 140)

ถ้าดังนี้ใคร่ ทราบว่า พระยาตรังกานูมาหาทูตหรือไม่

(เล่ม 3, หน้า 153)

จะใคร่ทราบข่าวต่าง ๆ ของท่าน

(เล่ม 3, หน้า 183)

บัดนี้กรุงเทพฯ มีความปรารถนาจะใคร่ ท้าความที่กรุงเทพฯ คิดถึงพระเดช
พระคุณกรุงเทพฯ นี้ให้ปรากฏแจ้งชัด

(เล่ม 3, หน้า 202)

ก็ถ้าการอันนั้นไม่เป็นการใหญ่โตสำคัญนัก กรุงเทพฯ ปรารถนาขอให้ผู้ครอง
เมืองท่านจงอดคงโทษเสียบ้าง โดยสมควร

(เล่ม 3, หน้า 228)

คำแสดงเจตนาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้คำที่สื่อความอย่างตรงไปตรงมา ชัดเจน ว่าทรงปรารถนา ต้องการหรือไม่ต้องการสิ่งใด ผู้รับสารย่อมเข้าใจเจตนาของพระองค์ได้อย่างถูกต้อง มีการเน้นความต้องการด้วยการใช้คำที่มีความหมายซ้ำกัน ได้แก่ อยากรู้ อยากรู้ อยากรู้ ซึ่งเป็น การเน้นย้ำความต้องการให้ชัดเจนมากขึ้น

การใช้คำสื่อความหมาย 3 ประเภทตามจุดมุ่งหมายของการสื่อสารในพระราชหัตถเลขาได้แก่ คำแสดงความคิดเห็น คำแสดงความรู้สึก และคำแสดงเจตนาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นลีลาการใช้ภาษาที่ตรงไปตรงมาของพระองค์ในการสื่อความหมาย ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบของพระราชหัตถเลขาที่ต้องการความแจ่มชัดของสารที่ต้องการจะสื่อเป็นสำคัญ คำเหล่านี้ช่วยแยกส่วนต่าง ๆ ของพระราชหัตถเลขาออกอย่างชัดเจนทำให้ผู้รับทราบ ความคิด ความรู้สึก ความต้องการของพระองค์อย่างถูกต้อง อีกทั้งบางครั้งการใช้คำเหล่านี้จะเป็นลักษณะของการกล่าวซ้ำคำเหล่านี้ในข้อความ ซึ่งแสดงการเน้นย้ำความคิดความเห็นความรู้สึก ความปรารถนาของพระองค์ และบางคำมีคำขยายที่เพิ่มน้ำหนักของคำและเน้นความเห็น ความรู้สึกของพระองค์ เช่น “มาก” “นัก” “ยิ่งนัก” บางข้อความมีการลงท้ายคำที่แสดงอารมณ์ด้วย เช่น ดอก-ใช้เน้นประโยชน์ที่ทรงกล่าว แด-ลด น้ำเสียงให้นุ่มนวลอ่อนโยนลง เคย-ใช้ในการกระตุ้นหรือขอร้องมิให้ทำ แสดงความเห็นในการยืนยัน ที่เดียว-แสดงความเชื่อมั่น ความจริงที่คาดการณไว้ กระจ่าง-ใช้แสดงความไม่แน่ใจหรือขัดแย้งโดยไม่ให้ผู้รับขัดเคืองใจ เฉิด-ใช้ในการขอร้อง ชักชวน เสนอแนะ ซึ่งลักษณะการซ้ำ การใช้คำขยาย และการใช้คำลงท้ายประกอบกับคำแสดงความคิดเห็น คำแสดงความรู้สึก และคำแสดงเจตนาที่ช่วยในการสื่อความหมายและแสดงน้ำเสียงของพระองค์ในบริบทต่าง ๆ ให้มีความแจ่มชัด ลีลาการใช้ภาษา 3 แบบดังกล่าวทำให้เห็นอย่างชัดเจนว่าพระองค์เป็นผู้แสดงออกทางความคิด ความเห็น และความรู้สึกของพระองค์อย่างชัดเจน เปิดเผย ตรงไปตรงมา สารที่สื่อย่อมถึงผู้รับได้อย่างชัดเจนทำให้ผู้รับสารเข้าใจสารนั้นได้อย่างถูกต้อง

การใช้สำนวน

ขุนวิจิตรมาตรา กล่าวถึงการใช้ภาษาที่เป็นสำนวนเอาไว้ว่า

คำพูดของมนุษย์เราไม่ว่าจะชาติใด ภาษาใด แยกออกได้กว้าง ๆ เป็นสองอย่าง อย่างหนึ่งพูดตรงไปตรงมาตามภาษาธรรมดา พอพูดออกมา ก็เข้าใจกันได้ทันที อีกอย่างหนึ่งพูดเป็นชั้นเชิงไม่ตรงไปตรงมาแต่ให้มีความหมายในคำพูดนั้น คนฟังอาจเข้าใจความหมายทันทีถ้าคำพูดนั้นใช้กันแพร่หลายทั่วไปจนอยู่ตัวแล้ว แต่ถ้าไม่แพร่หลายคนฟังก็ไม่อาจเข้าใจได้ทันทีต้องคิดจึงเข้าใจ หรือบางทีคิดแล้วเข้าใจไปอย่างอื่นก็ได้ หรือไม่เข้าใจเอาเลยก็ได้ คำพูดเป็นชั้นเชิงนี้เราเรียกกันว่า “สำนวน” คือ คำพูดที่เป็นสำนวนอย่างที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “พูดสำบัดสำนวน”

(ขุนวิจิตรมาตรา, 2513:1)

ใบสิริ ปราโมช ณ อุรุยา (2539:4) กล่าวว่า สำนวนหมายถึงถ้อยคำที่มีได้มีความหมายตรงไปตรงมาตามตัวอักษรหรือแปลตามรากศัพท์ แต่เป็นถ้อยคำที่มีความหมายเป็นอย่างอื่น คือ เป็นชั้นเชิงชวนให้คิด ซึ่งอาจจะเป็นในเชิงเปรียบเทียบหรืออุปมาอุปไมย

กาญจนา นาคสกุล กล่าวถึงผลของการใช้สำนวนว่า

สำนวนนั้นแม้จะมีความหมายคล้าย ๆ กับความหมายของคำเดิมที่นำมาประสมกันแต่ไม่เหมือนกับความหมายเดิมที่เดียว ส่วนมากจะมีนัยหรือความหมายแฝง...สำนวนเป็นการใช้ภาษาเพื่อให้เกิดรส ซึ่งยากกว่าการใช้ให้เข้าใจความหมายธรรมดา ผู้ที่สามารถเลือกใช้สำนวนให้เหมาะแก่ความได้ นับว่าเป็นผู้ที่ใช้ภาษาได้บรรดรส คือ ได้ทั้งอรุณและรสพร้อม ๆ กัน (กาญจนา นาคสกุล, 2524:56)

จะเห็นว่าการใช้สำนวนในการสื่อความนั้นเป็นการแสดงให้เห็น “ชั้นเชิง” ทางภาษาอย่างหนึ่งของผู้พูด สำนวนช่วยสร้างความเข้าใจในความหมายที่ต้องการจะสื่อสารให้ลึกซึ้ง คมคายโดยไม่ต้องมีการอธิบายมาก อีกทั้งสำนวนยังสื่อแสดงถึงอารมณ์และน้ำเสียงของผู้พูดและทำให้สารที่สื่อถึงผู้รับมีรสของความอีกด้วย ในพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สำนวนเป็นลีลาภาษาและวรรณศิลป์ที่สำคัญประการหนึ่งที่พระองค์ทรงใช้อย่างมาก เพื่อแสดงความหมายที่ชัดเจนของการสื่อสาร และแสดงให้เห็นถึงอารมณ์ความรู้สึกและทัศนคติของพระองค์ในบริบทต่าง ๆ ได้อย่างแจ่มชัด คมคาย สะท้อนความเป็นผู้มีความสามารถในการใช้ภาษาในการสื่อสารที่ได้ทั้งความหมายและรสของข้อความนั้น ๆ สำนวนในพระราชหัตถเลขานั้นมีหลายลักษณะ ผู้วิจัยแบ่งออกเป็นสำนวนที่เป็นภายิตและสำนวนที่ไม่เป็นภายิต ซึ่งจะเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าพระองค์ทรงใช้สำนวนภาษาในหลายลักษณะ ในการนิยามความหมายผู้วิจัยใช้การนิยามความหมายของขุนวิจิตรมาตราเป็นหลักและใช้พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานประกอบ หากไม่มีคานิยามผู้วิจัยจะนิยามความหมายโดยการตีความจากบริบทนั้น ๆ และผู้วิจัยจะได้อธิบายการใช้สำนวนแต่ละคำเพื่อให้เห็นน้ำเสียงอารมณ์ความรู้สึก หรือผลของการใช้สำนวนนั้นในแต่ละบริบทการสื่อสาร

1. สำนวนที่เป็นภายิต

สำนวนที่เป็นภายิตในที่นี้หมายถึง คำกล่าวซึ่งเป็นสำนวนที่เป็นที่รู้จักและใช้กันทั่วไปมาเป็นเวลานาน ภายิตเป็นคำกล่าวที่ชวนให้คิดพิจารณา ด้วยมีเนื้อความในเชิงเปรียบเทียบ สร้างภาพและความเข้าใจที่ชัดเจน ทว่ามีความคมคาย ลึกซึ้ง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้สำนวนที่เป็นภายิต ช่วยสร้างความเข้าใจที่แจ่มชัดต่อสารที่จะสื่อ เราให้ผู้รับสารสนใจพิจารณา โครักรวญในคำกล่าวนั้นโดยไม่ต้องอธิบายมาก สำนวนที่เป็นภายิตบางสำนวนยังช่วยแสดงน้ำเสียงของพระองค์ในบริบทนั้น ๆ ได้แก่

หน้าหน้าไฟ

ฝ่ายแม่ทัพที่ขึ้นมาถ่า ก็คิดจะเอาแต่ป่าหนึ่งความชอบแต่เจ้านายของตัว
ไม่มีกรุณาจะเอาถาวเป็นหน้าหน้าไฟให้ไปตายในการรบ แลตายด้วยอดอยาก

(เล่ม 1, หน้า 4)

หนังสือไฟ หมายถึง ผู้ได้รับความเดือดร้อนก่อนผู้อื่น(ราชบัณฑิตยสถาน, 2540:90) ในบริบทนี้พระองค์เห็นว่าภารกิจที่จะไปตีเมืองเชียงตุงนั้นต้องใช้เสบียงอาหารจากลาว (หัวเมืองภาคเหนือ) เพื่อนำไปตีเมืองเชียงตุง ก็จะทำให้ชาวเมืองสาบมาก เป็นเหมือนหนังสือไฟ

น้ำท่วมทุ่ง

เธอจะว่าพูดมาอีกยาวเป็นนักหนาไม่มีบังคับบัญชาชี้ขาดอะไรไปสักคำ เป็นน้ำท่วมทุ่งไป

(เล่ม 1, หน้า 12)

ชื่อผื่นขายกัญชาก็มาเป็นธุระของทูตไปเสียหมด เอาใจใส่ น้ำท่วมทุ่งไปชอบที่ไหนบอกที่นั่น

(เล่ม 2, หน้า 223)

สำนวน “น้ำท่วมทุ่ง” หมายถึง พูดมากแต่ได้เนื้อความน้อย (ขุนวิจิตรมาตรา, 2538:290)

พลิกหน้ามือเป็นหลังมือ

พระยาพระเชษฐาพวกรนี้ ก็คงจะต้องเห็นว่าจะทำอย่างนั้นไม่ได้เหมือนกัน เว้นไว้แต่เขาที่มีแต่บ้านอื่นเมืองไกลบ้านใหญ่เมืองโต มีทุนมีรอนมามากมาลงทุนจ้างคนใช้ แล้วตั้งขนบธรรมเนียมบ้านเมืองเสียใหม่ พลิกหน้ามือเป็นหลังมือทีเดียวจึงจะทำได้

(เล่ม 1, หน้า 34)

พลิกหน้ามือเป็นหลังมือ หมายถึง ทำหรือแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงสิ่งที่มีอยู่แล้วขึ้นใหม่ให้ผิดไปจากเดิมทั้งหมด รวมถึงเรื่องหรือเหตุการณ์หรืออะไรที่เกิดขึ้นตรงกันข้ามกับที่คาดไว้ (ขุนวิจิตรมาตรา, 2538:391)

พันโกสัณ

ก็เมื่อฝรั่งเศสมาอยู่ในเมืองญวนฝ่ายใต้ ก็เป็นพันโกสัณกับเมืองเขมร

(เล่ม 1, หน้า 82)

ในพระราชหัตถเลขาใช้พันโกสัณ แต่ปัจจุบันจะใช้สั้นกับพัน หมายถึง การกระทบกระทั่งกันบ้างแต่ไม่รุนแรงของคนที่ไม่รู้จักกัน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2540:75)

เอาติข้างเข้าคั้น

ก็ความคิดนี่เป็นผู้โง่ง ๆ นอกเรื่อง ส่วนคนไทยเขาเรียกว่าเอาติข้างเข้าคั้น

(เล่ม 1, หน้า 118)

ในพระราชหัตถเลขาใช้ เอาติข้างเข้าคั้น ปัจจุบันใช้เอาติข้างเข้าถู หมายถึง
เถียง หรือแก้ตัวไปข้าง ๆ ถู ๆ อย่างไม่มีเหตุผล

ฉิบเบียรโกธมือ

ก็แต่คนคิดว่าฉิบเบียรโกธมือฉวยได้ฉวยเขาก็ยังมี

(เล่ม 1, หน้า 182)

ฉิบเบียรโกธมือ หมายถึง ของหรือประโยชน์ที่ควรได้ก็เอาไว้ก่อน (ราช
บัณฑิตยสถาน, 2540:85)

แผ่นดินมิใช่เท่าใบพุทรา

ครั้นเป็นดังนั้นในปัจจุบันนี้จะว่าไปถึงไหนก็จะไม่ว่าไปได้ ก็จะขุ่นข้อง
หมองหมางอยู่ในใจไปต่าง ๆ แผ่นดินมิใช่เท่าใบพุทรา เมื่อไม่สบายใจจะไปเที่ยวข้างไหนก็
ไปได้

(เล่ม 1, หน้า 184)

แผ่นดินมิใช่เท่าใบพุทรา ปัจจุบันใช้แผ่นดินไม่ว่างเท่าใบพุทรา หมายถึง
ไม่จืด (ขุนวิจิตรมาตรา, 2538:375) เป็นสำนวนที่เปลี่ยนแปลงไป อคติใช้ว่า “แผ่นดินมิใช่
เท่าใบพุทรา” ในบริบทนี้น่าจะหมายความว่า แผ่นดินนี้ยังกว้างขวางมีที่จะไปอีกมาก หรือ
มีเรื่องอื่น ๆ ให้คิดให้สนใจอีกมาก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แสดงน้ำเสียง
ประชดประชัน ว่าพระองค์จะไม่สนใจเรื่องนี้แล้ว

ข้ามอกเจ้า เข้าอกหม้อ ถูนอกพ่อ หลานนอกปู่

การแต่ก่อนเจ้านายน้อยตัวก็ไม่รู้ว่าไม่รู้ว่าไปข้างไหนหนัก ครั้นภายหลังเจ้า
นายมากขึ้นก็เกิดการรู้ว่าไปต่างๆ เป็นการข้ามอกเจ้า เข้าอกหม้อ ถูนอกพ่อ หลานนอกปู่
เป็นขึ้น

(เล่ม 1, หน้า 187)

บ้านอกเจ้า เข้านอกหม้อ หมายถึง การกระทำหรือประพฤติดะไรนอกออกไปจากคำสั่งหรือแบบอย่างธรรมเนียม ส่วนวนนี้ใช้หมายตลอดไปถึงการแอบอ้างตนว่ามี การเกี่ยวข้องกับผู้สูงศักดิ์หรืออะไรอย่างใดอย่างหนึ่งให้คนหลงเชื่อ ทั้ง ๆ ที่คนไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับอยู่ด้วย (ขุนวิจิตรมาตรา, 2538: 73) ลูกนอกพ่อ หลานนอกปู่ มีความหมายไปในทางเดียวกันคือ หมายถึงผิดแหกแตกต่างไปจากพ่อ ไม่เอาอย่างพ่อ ไม่ถือตามพ่อ ถือว่าทำ หรือประพฤติน่าติ (ขุนวิจิตรมาตรา, 2538: 280)

หักหินอย่าเอามาโยนดันโพธิ์

เธออย่าว่าอะไรในหลวงต่อไปอีกด้วยความเรื่องนี้ หักหินอย่าเอามาโยนดันโพธิ์เลย ในหลวงไม่ต้องการ

(เล่ม 1, หน้า 198)

หินหักอย่าเอามาโยนดันโพธิ์ เป็นสำนวนหมายถึง อะไรที่เสีย อะไรที่ไม่ดี ก็ซัดไปที่ผู้มีอำนาจยิ่งใหญ่ โดยที่รู้ว่าเมื่อทำอย่างนั้นแล้วก็ไม่มีการกล้าไปว่าอะไรได้ เรื่องก็เงียบไป ส่วนวนนี้เอาหินมาเปรียบคือ หินหักเป็นของเสีย ใช้อะไรไม่ได้แล้วจะไปทิ้งที่ไหน ๆ ก็จะถูกเกะกะกีดขวางคนอื่น ๆ เคลื่อนย้ายก็ลำบากเพราะหนัก ไม่เหมือนขยะคุยมผลอยอะไรจะได้กวาดไปง่าย จึงเอาไปทิ้งที่โคนดันโพธิ์ เพราะดันโพธิ์เป็นไม้ศักดิ์สิทธิ์ ไม่มีใครกล้าไปยุ่ง ไปแตะต้องทิ้งแล้วไม่เป็นที่เดือดร้อนแก่ใคร แปลว่าอาศัยบารมีดันโพธิ์เป็นที่พึ่งช่วยคุ้มครองป้องกันได้ (ขุนวิจิตรมาตรา, 2538: 640) พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงใช้สำนวนนี้ตำหนิเรื่องที่เจ้านายเสด็จออกนอกเมืองโดยไม่ทูลพระองค์ซึ่งเป็นเรื่องไม่ดีไม่งาม ทรงไม่ต้องการรับรู้หรือพูดถึงเรื่องนี้ อย่างนำเอามาให้พระองค์คิดแก้ไข ให้เคืองเบื่องพระยุคลบาท

กินอุกขย

พระยาบุรุษ ฯ ข้าฯ เลี้ยงมากก็จริง แต่เดี๋ยวนี้ กินอุกขยอ้ายเจ๊กจีนมาก

(เล่ม 1, หน้า 219)

สำนวน "กินอุกขย" อุกขย หมายถึง ขย ขกขยง เชิดชู (ขุนวิจิตรมาตรา, 2538: 516) ในที่นี้มีหมายความว่า เชื้อคำสั่งรเรตรีอุยเียนยอ แต่ในบริบทนั้น อุกขยหรือ คำขมนั้นเป็นของ "อ้ายเจ๊กจีน" ซึ่งเป็นคำเรียกที่แสดงการดูถูกดูหมิ่น การได้รับการสรรเสริญจากคนต่ำชั้น จึงแสดงให้เห็นน้ำเสียงประชดประชัน

บุช้างบูม่า, ขูอยู่นาตาอยู่ไร

เข่าบ่นต่าง ๆ จนเข้าหูกระหม่อมฉัน ถึงหูกระหม่อมฉันทุกวัน เขาเรียกว่า บุช้างบูม่าก็ดี อย่าให้กราบพูดให้วิตถารไปมากเลย

(เล่ม 1, หน้า 252)

แต่พวกนักเลงในวังเขาก็รู้อยู่ด้วยกันมากจนเข้าหูข้าพเจ้าถึงเป็นบุช้างบูม่า
ก็ดี

(เล่ม 3, หน้า 10)

อนึ่งตัวข้าเจ้าเป็นบุช้างบูม่า

(เล่ม 3, หน้า 67)

ด้วยข้าพเจ้าเป็นบุช้างบูม่าขูอยู่นาตาอยู่ไร

(เล่ม 2, หน้า 229)

ตำนาน "บุช้างบูม่า" หมายถึง 'ไม่รู้เรื่อง ไม่รู้สิ่งใด' บุช้างและม้าข่อมไม่รู้เรื่องสิ่งใดที่คนพูดกัน ตำนาน "ขูอยู่นา ตาอยู่ไร" หมายถึง 'ไม่รู้อะไร งามาย ไม่รู้เท่าทันเหตุการณ์ ฯลฯ (ขุนวิจิตรมาตรา, 2538:644) และเมื่อนำมาซ้อนกันก็ยิ่งก่อให้เกิดการเน้นย้ำความหมายให้มีน้ำหนักมากขึ้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ตำนานนี้ในน้ำเตียงตัดหื้อ น้อยพระทัยที่ทรงเห็นว่าไม่มีใครแข่งข่าวคราว สิ่งใดแก่พระองค์ ตำนานนี้ให้ภาพเป็นแนวเทียบด้วย ทำให้เข้าใจได้ชัดเจนทั้งความหมายและน้ำเตียงของผู้พูด

ออกจากปากเข้าหูคน ออกจากกันก็เหม็น

ในคำหยาบช้านั้นนายจุกกล่าวว่พระยาตากว่าทุกวันนี้ไม่เหมือนแผ่นดินก่อน ๆ พูดกลับไปกลับมจะเอางริงนั้นก็ไม่ได้ดังนี้ ก็คำโบราณว่า ออกจากปากเข้าหูคน ออกจากกันก็เหม็น

(เล่ม 2, หน้า 43)

ออกจากปากเข้าหูคน ออกจากกันก็เหม็น หมายถึง พูดจาอะไรออกไปย่อมไม่พ้นคนรู้ คนก็ได้รับได้ฟังแล้วอาจจะนำไปพูดต่อ ๆ ไปคนก็รู้เรื่องมากขึ้นทุกที (ขุนวิจิตรมาตรา, 2538:665) การพูดออกมานั้นถ้าเป็นสิ่งไม่ดี ไม่ถูกต้องก็ทำให้เกิดความเสียหายได้

บั้นนำเป็นตัว

จะว่านายขี้ไม่ได้ฟังแล้วบั้นนำเป็นตัวเอาที่เดียวก็จะได้ไม่ได้

(เล่ม 2, หน้า 52)

บั้นนำเป็นตัว หมายความว่า โทกหก เสกสรรปั้นเรื่องที่ไม่มีมูลปล่อยให้มีเป็น เรื่องขึ้น (ขุนวิจิตรมาตรา, 2538:332) เป็นการสร้างเรื่องขึ้นมาเพื่อหลอกลวง

กว่าชั่วจะตุงงาก็ไหม้

เพราะเห็นว่าเหตุนั้นกว่าจะทราบถึงกรุงเทพ ฯ ก็เช้าวันเช้าเวลา ก็จะเป็น เหมือนเช่นเขาว่ากว่าชั่วจะตุงงาก็ไหม้

(เล่ม 2, หน้า 62)

กว่าชั่วจะตุงงาก็ไหม้ หมายความว่า ลักษณะของการทำงานที่มีความถึงเต ใจ ทำให้แก้ไขปัญหาได้ไม่ทันทั่วทั้งที่ เมื่อได้อย่างหนึ่งแต่ต้องเสียอีกอย่างหนึ่งไป คุณเอาถั่ว กล้วยมาคั่วพร้อมกัน กว่าจะคั่วจนถั่วตุงงาก็จะไหม้หมดไปก่อน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2540:4)

ชีตาไม่พริบ

ตั้งแต่พระราชกณะผู้ใหญ่งดหมิ่นประมาทราชตระกูลประพฤติกเป็นเหมือน เช่นเขาว่าชีตาไม่พริบ

(เล่ม 2, หน้า 155)

ชีตาไม่พริบ ปัจจุบันใช้ว่า ชีตาไม่กระพริบ หมายความว่าคือมาก, ผู้สาขตา ไม่ยอมแพ้ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2540:23) หรือมีความหมายถึงการอวดดี ของหลง ไม่ยอม ง่าย ๆ

คนรักเท่าผืนหนังคนชังเท่าผืนเสื่อ

ตัวข้านี้ คนรักเท่าผืนหนังคนชังเท่าผืนเสื่อก็คือถึง ไม่มีใครรักก็คงมีคนรักบ้าง

(เล่ม 2, หน้า 233)

คนรักเท่าผืนหนังคนชังเท่าผืนเสื่อ หนัง หมายถึงหนังสัตว์เป็นผืนเล็ก เสื่อ เป็นผืนใหญ่เปรียบได้กับคนรักเรานั้นมีน้อยแต่คนเกลียดเรามีมาก(ขุนวิจิตรมาตรา, 2538:97)

ทรงใช้แสดงน้ำเสียงคัดค้าน้อยพระทัย ทรงขยายความสำนวนนี้ต่อไปด้วยว่า “ถึงไม่มีใครรักก็คงมีคนรักบ้าง” เพื่ออย่า ซ้ำความหมายให้ถึกซึ่งแสดงถึงน้ำเสียง ได้อย่างชัดเจน

ฟังความข้างเดียว

เหตุนี้จะเป็นอย่างไรไม่ทราบ เป็นแต่ได้ฟังความข้างเดียวจะเอาเป็นแน่ไม่ได้

(เล่ม 3, หน้า 13)

ฟังความข้างเดียว หมายความว่า รับรู้เรื่องราวจากฝ่ายเดียว แล้วด่วนตัดสินใจ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2534:392)

ก. ข. นโม

ในเมืองไทยนี้หนังสือคนอ่านก็ได้ น้อย ก. ข. นโม. ก็ไม่เป็นรตเรื่องอะไรเท่าใดนัก

(เล่ม 3, หน้า 161)

ก. ข. นโม. หมายถึง ไม่รู้หนังสือ อ่านไม่ออก เขียนไม่ได้ (ขุนวิจิตรมาตรา, 2538:12)

ทองแผ่นเดียว

ท่านทั้งปวงนั้นได้ทราบแล้วก็มีความยินดีพร้อมกันกับกรุงสยาม ด้วยได้เจริญราชอิศริยยศเกียรติคุณ ในที่ที่ได้รับพระราชสาส์นเจริญทางพระราชไมตรีมาตรงเฉพาะแต่สำนักกรุงเคนมาร์ค เป็นพระเจ้าแผ่นดินอันใหญ่สมควรเป็นทองแผ่นเดียวโดยพระราชไมตรี

(เล่ม 3, หน้า 244)

ทองแผ่นเดียว ปัจจุบันใช้ว่า ทองแผ่นเดียวกัน หมายถึง เป็นไมตรีกัน เป็นมิตรกัน เป็นพวกเดียวกัน หรือรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มูลเหตุของสำนวนนี้มาจากการทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี (ขุนวิจิตรมาตรา, 2538:258)

สำนวนที่เป็นภามิตเมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่าบางสำนวนอาจใช้คำไม่ตรงกับที่กล่าวกันในปัจจุบัน ซึ่งส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะว่าภาษาในพระราชหัตถเลขา มีลักษณะของภาษาพูดซึ่งอาจไม่ใช่ถ้อยคำในสำนวนอย่างครบถ้วนเมื่อเทียบกับสำนวนที่รู้จักกัน เช่น ฟัน

โกสัถีน (ถึนกับพิน) หรือ ทองแผ่นเดียว (ทองแผ่นเดียวกัน) เป็นต้น แต่ในด้านของความหมายแล้วก็มีความหมายเดียวกันกับปัจจุบัน

2. ส่วนวนที่ไม่เป็นภานิต

ส่วนวนที่ไม่เป็นภานิตในที่นี้หมายถึงคำกล่าวที่เป็นส่วนวนทั่วไปซึ่งอาจไม่ใช้การเปรียบเทียบหรือเป็นการเปรียบเทียบก็ได้ อาจเป็นส่วนวนที่รู้จักกันทั่วไปหรือเป็นส่วนวนที่ทรงเลือกใช้เฉพาะพระองค์ในแต่ละสถานการณ์ ซึ่งแสดงให้เห็นการเป็นคนเจ้าการมคมคาย เข้าส้าบักส่วนวนของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แบ่งส่วนวนในกลุ่มนี้ได้เป็นระดับคำ และ กลุ่มคำ

2.1 ส่วนวนที่เป็นคำ

นวด

ใจฉันรักแต่การเกลี้ยกล่อมให้ได้มาโดยนวด

(เล่ม 1, หน้า 13)

ส่วนวน “โดยนวด” มีความหมายตามรูปศัพท์ หมายถึงผิวที่งามหุคห่องละเอียดระออ การนำมาใช้เป็นส่วนวนจึงมีความหมายว่า สงบเรียบร้อยด้วยความละมุนละม่อม ไม่มีข้อขัดแย้งกันรุนแรง ส่วนวนที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวใช้นี้มีความสัมพันธ์กับความหมายของคำ “เกลี้ยกล่อม” ที่กล่าวมาก่อนสะท้อนให้เห็นทัศนคติที่พระองค์ไม่ต้องการให้เกิดความรุนแรงใด ๆ ในการแก้ปัญหา

จิด

ท่านก็ให้เตรียมว่าจะเสด็จ แล้วก็ได้เสด็จตามอย่างเคยในพระราชสาริจิด ๆ ของท่านนั้นและ

(เล่ม 1, หน้า 236)

ส่วนวน “จิด ๆ” โดยความหมายตามรูปศัพท์แล้วหมายถึงไม่มีรสชาติใด ๆ ทรงนำมาใช้เป็นส่วนวนในความหมายว่า ไม่ได้เรื่อง ส่วนวนนี้ยังแสดงน้ำเสียงในเชิงประชดประชัน และตำหนิด้วย เนื่องจาก คำว่า “จิด” ถูกนำมาใช้กับบุคคลและความคิดซึ่ง

ผิดจากหลักความถูกต้องของการใช้คำ จิตที่ใช้กับความคิดนั้นอาจหมายถึง “การไม่สนใจ เพิกเฉยไม่แยแส ไม่มีความอาทรเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่หรือระลึกถึง” (ขุนวิจิตรมาตรา, 2538:154)

ขวิค

จะทรงเชื่อถือทำตามไปจะก็ได้เป็นอันยากเข้า ๆ กันเข้าเองแล้วก็ขวิคกันเองด้วยยากที่จะเชื่อ

(เล่ม 1, หน้า 216)

สำนวน “ขวิค” ตามรูปศัพท์หมายถึง ขน, แทะงัดขี้เขี้ยวหรือเขา ทรงนำมาใช้ให้หมายถึงความขัดแย้ง ไม่ลงรอยกันระหว่างบุคคลซึ่งต่างมีอำนาจ สำนวนนี้ให้ภาพของการกระทำที่รุนแรง และผู้กระทำนั้นมีอำนาจเท่าเทียมกัน

บาน

บ่าวผู้หญิงข้างท้ายก็หัวร่อเขาะด้วยบานเต็มที

(เล่ม 2, หน้า 3)

สำนวน “บาน” ตามรูปศัพท์ หมายถึง เผลอออก คลี้ออก ขยายออก กระจาย หรือหมายถึง ปลานปลั้ม แซ่มซีน เบิกบาน ซึ่งทรงใช้ในความหมายของความเบิกบาน แต่การใช้คำว่า บาน คำเดิวนั้นแสดงน้ำเสียงและอารมณ์โกรธของผู้พูด เนื่องจากเป็นการเน้นคำ มีคำว่า “หัวร่อเขาะด้วย” นำมาก่อน อีกทั้งมีคำขยาย “เต็มที” ต่อท้าย บานจึงกลายเป็นกริยาที่เห็นได้อย่างชัดเจนที่ผู้เขียนต้องการเน้นเป็นพิเศษแฝงอารมณ์โกรธ

ขดม

ถ้าเราจะไปขดมขดม ๆ ว่ายอดเขาที่เป็นแนวน้ำตกมาทางไทยเป็นของไทย

(เล่ม 1, หน้า 76)

ครั้นให้ออกไปแล้วก็ว่าล่อมแถมขดม ๆ พบกันในเวลาเดียว...

เขาจะมาคิดขดมเอาในภายหน้าด้วยการล่อไล่หนีให้เราถันวจาเสียวง่าย ๆ

ในคราวนี้

(เล่ม 1, หน้า 79)

สำนวน “ขดม” หรือ คีขดม หมายถึง การฉวยโอกาสอ้างหรือถือเอาว่าเป็นของตน โดยเข้าใจเสียว่าทำได้ไม่มีใครรู้เท่าถึง (ขุนวิจิตรมาตรา, 2538:225) พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงต้องการให้พระยาตรีสุริยวงศ์ที่ไปราชการเรื่องปักปันเขตแดนกับ

อังกฤษนั้น มีวิจารณ์วิจารณ์ คิดให้รอบคอบก่อนตกลงทำสัญญาใด ๆ ไม่ให้อังกฤษฉวยโอกาสเอาเปรียบได้

บอบ

หนังสือมาแต่ในเวลาฉลองวัด ๕ วันนั้น ทั้งยาวทั้งสั้นทั้งใกล้ทั้งไกลนับได้ ถึง ๓๔ ฉบับ บอบเต็มทีด้วยอ่านด้วยแต่งและเขียน

(เล่ม 2, หน้า 81)

สำนวน "บอบ" หมายถึงอ่อนเพลียเหนื่อยล้า ไม่สดชื่น

กระดิก

หัตถ์ทำขึ้นก็เป็นแต่สำหรับถวายพระสงฆ์ เพาะพระสงฆ์ยังคงชอบใจว่า เครื่องประดับสำหรับยศผู้ใหญ่ไม่กระดิกเลยจนเท่าทุกวันนี้

(เล่ม 1, หน้า 225)

กระดิก ใช้เป็นสำนวน หมายถึง ไม่เปลี่ยนแปลงเลยแม้แต่น้อย หมายถึงรวมไปถึงความไม่รู้

ขวาง ๆ รี ๆ

การทำงานทั้งปวงเรียบร้อยอยู่พระองค์ปู่ไม่ได้ขึ้นมาไม่มีใครทำขวาง ๆ รี ๆ เหตุแต่พานทองหายใบหนึ่งเห็นจะตกน้ำ

(เล่ม 2, หน้า ๑)

ขวาง ๆ รี ๆ รี แปลว่ายาว ขวางแปลว่ากว้าง รีกับขวางใช้ร่วมกันหมายถึง ว่าไปตามยาวทางหนึ่ง กับไปตามขวางทางหนึ่ง หมายถึงพูดหรือทำอะไรขัด ๆ ขวาง ๆ ไม่เข้าท่า เกะกะขัดหูขัดตา ไม่สนิทแนบเนียน ฯลฯ (ขุนวิจิตรมาตรา, 2538:480)

2.2 สำนวนที่เป็นกลุ่มคำ

เข้ามือ

เมื่อเมืองตรังگانถูกอังกฤษยิงแล้ว จะพากันหนีขึ้นไปเข้ามือกันกับ

หวันอาหมัด

(เล่ม 1, หน้า 46)

สำนวน "เข้ามือ" หมายถึง ร่วมมือกัน เป็นมิตรกัน

ปลายมือ

แต่เมื่อเย็นก็กงแค้นแค้นหนักเข้าทุกชั้น จนถึงปลายมือชี้ฝั่งนั้นก็คงจะเป็น
ชี้ฝั่งศัตรูแข็งอยู่

(เล่ม 1, หน้า 103)

ก็ซึ่งเป็นโลหิตตกนั้นก็ดูคล้ายกับกรมวิชัยนารถเมื่อปลายมือ

(เล่ม 1, หน้า 109)

ถ้าเสด็จได้ทรงปรนนิบัติป้านุ้ยก็ไม่เห็นว่าสมควรจะเป็นที่ยินดีเมื่อ
ปลายมือ... เมื่อเวลาชราแลป่วยไข้เมื่อปลายมือเต็มพระกำลัง เสด็จก็จะได้ทรงชวนขวาย
พระกุศลมาก

(เล่ม 1, หน้า 255)

อนึ่งฉันก็สงสารป้ายิ่งนัก แต่ว่าป้าจะต้องเสียใจเมื่อปลายมือ

(เล่ม 1, หน้า 280)

บ้านเมืองก็เป็นปรกตคืออยู่ ไม่มีความใช้ความเจ็บ ผ่นกลางมือแฉ่งแต่
ปลายมือก็ชุกมาก

(เล่ม 3, หน้า 1)

สำนวน "ปลายมือ" หมายถึง บั้นปลาย, ตอนท้าย ในที่สุด เป็นสำนวนที่ให้
ภาพเปรียบเทียบด้วย เนื่องจากมีสำนวน "กลางมือ" ร่วมอยู่ด้วย

เต็มมือ

ทั้งหมดในตำแหน่งกรมการแลหมอช้าในกรม ก็เห็นเป็นอันพร้อมเพรียง
ทำเต็มมืออยู่แล้ว

(เล่ม 1, หน้า 278)

คิดว่ารายก่อนไปจ่ายในการก่อเตาปลูกโรงเปลืองไปเสียมากทุนจะน้อยไป
จะไม่พอทำเต็มมือสมแก่เวลาฤดูที่ควรจะได้งกคิดทำไปให้เต็มมือจนสิ้นเดือนสี่หรือเดือนห้า

(เล่ม 2, หน้า 24)

สำนวน "เต็มมือ" หมายถึง เต็มกำลัง สุดความสามารถ

เขียวเลือน

จนพวกตนเองโสมมรู้ว่าเขียวเลือนเทียนหักไปเสียแล้ว...เหมือนช่วยต่อเขียว
ต่อเลือนให้เธอบ้างเล็ก ๆ น้อย ๆ

(เล่ม 1, หน้า 35)

สำนวน "เขียวเลือน" หมายถึง กำลังฮ่านาง เขียวเลือน เป็นสัญลักษณ์ของ
กำลังฮ่านางดั่งกล่าว แต่นำมาใช้เป็นสำนวนให้เห็นภาพ เขียวเลือนเป็นอาวุธสำคัญในการ
ป้องกันตัว ผู้เขียนให้ภาพของฮ่านางที่ "เทียนหัก" อีกทั้งยังมีการเสริมกำลังฮ่านาง โดย
การ "ต่อ" พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้สำนวนที่เป็นภาพพจน์สัญลักษณ์
เพื่อสื่อสารให้เกิดความเข้าใจอย่างแจ่มชัด ชุ่มลึก

คั่นกัน

ก็อิผู้หญิงคั่นกันไปพระบาทนั้นตามใจมันทำไมนักหนา

(เล่ม 1, หน้า 184)

แต่ถ้าอิผู้หญิงคั่นกันขึ้นพระบาทคงจะไปเดือนยี่เดือนสาม

(เล่ม 1, หน้า 186)

สำนวน "คั่นกัน" หมายถึง อยากรำมาก ทรงใช้เป็นสำนวนแสดงนำเสียง
คำหึงผู้หญิงที่อยากไปพระพุทธรูปที่อยากไปอย่างมาก อาการคั่นนั้นก็ทำให้คนอยากจะ
เกาะอยู่แล้ว แต่เมื่อใช้กับ "กัน" ซึ่งเป็นที่ลับ กันแล้วไม่สามารถเกาะได้ก็ยิ่งแสดงให้เห็นถึง
ความอยากที่มีมากกว่าปกติ "คั่นกัน" จึงสื่อความหมายถึงการอยากไปมากของผู้หญิง

นั่งซ้ง

ก็เมื่อเขานั่งซ้งเป็นใหญ่เป็นโตอยู่นั้น ท่านผู้หลักผู้ใหญ่ซึ่งอุปถัมภ์แผ่นดิน
ปัจจุบันนี้ก็ทำไมเขาไม่ได้ไมใช่ๆ

(เล่ม 1, หน้า 189)

สำนวน "นั่งซ้ง" หรือ ขึ้นซ้ง เป็นสำนวนมาจากการเล่นควด นำมาใช้
หมายถึงใครก็ตามที่อยู่ในฐานะที่ได้เปรียบเหนือกว่าคนอื่น (ขุนวิจิตรมาตรา, 2538:80)

ไว้ตัว

เข้าซุกซิ่นไปอยู่วังหน้าก็จงหอง ไว้ตัวเป็นเจ้าของในหลวง
(เล่ม 1, หน้า 193)

สำนวน "ไว้ตัว" หมายถึง ย่อหยิ่ง ไม่ตุงตึงกับใคร หรือ วางตัวให้
เหมาะสม ไม่ทะเลาะแหวะจู้จี้จ้าน รักษาเกียรติท่วงที (ขุนวิจิตรมาตรา, 2538:543)

ปากบอน

ก็ผู้ที่เป็นปากบอนบอกให้รู้ความเรื่องนี้ ก็ไม่ควรที่จะได้รางวัล
(เล่ม 1, หน้า 197)

ว่ามาแล้วก็อย่าปากบอนบอกข้างโน้นข้างนี้ ว่าเข้าว่ามาอย่างนี้ อย่างนั้นจะก่อ
เหตุให้เขาขัดเคืองกัน

(เล่ม 2, หน้า 129)

สำนวน "ปากบอน" หมายถึง ชอบเอาเรื่องของฝ่ายหนึ่งไปเล่าให้อีกฝ่าย
หนึ่งฟังหมายไปในทางเก็บเอาเรื่องไม่ดีไปพูด ไปเล่าให้แตกร้าวกัน (ขุนวิจิตรมาตรา,
2538:335)

คางเหลือง

จ้งไรกินพ้อมันไม่ได้ก็กินตัวลูกเองก็มีบ้าง ไม่ตายก็คางเหลือง
(เล่ม 2, หน้า 137)

สำนวน "คางเหลือง" เป็นสำนวนที่มาจากกริยาวิเศษณ์หรือชกมวย
หมายความว่าเมื่อถูกคางแล้ว ถ้าไม่ตายก็ต้องมารักษา คางเหลืองจึงหมายถึง แขน่ คือสาบ
เกือบตาย (ขุนวิจิตรมาตรา, 2538:116)

ออกหน้า

คนทั้งปวงก็ลงเห็นว่า การจะสำเร็จเด็ดขาดก็สุดแต่ท่านผู้หลักผู้ใหญ่ใน
แผ่นดินจะเห็นพร้อมกัน หาได้กำเริบออกหน้าออกตาออกมือออกเท้ามากไปกว่าปากพูดกัน
อยู่นั้นไม่ ทั้งเจ้าทั้งไพร่

(เล่ม 2, หน้า 63)

ออกหน้า หมายถึง แสดงตัวให้ปรากฏ แสดงตัวเปิดเผย แสดงคนออกไป
 เค่นซัด (ขุนวิจิตรมาตรา, 2538:668) ออกตาออกมือออกเท้า มีความหมายในทางเดียวกัน
 ช่วยเสริมความเพื่อการเน้นย้ำความหมายในข้อความให้เค่นซัดขึ้น

ฉบคม

ถ้าจะให้ไปอาราธนาพระสงฆ์ ก็จะฉบคมราชตระกูลเสียนักเข้าด้วย

(เล่ม 2, หน้า 158)

สำนวน "ฉบคม" หมายถึง ทำหรือแสดงอาการดูถูก ดูหมิ่นเกียรติยศหรือ
 ยำนาจ ทำอะไรเป็นการลบถ้างำนาจ ความมีชื่อเสียง ไม่เคารพการระต่อความมีอำนาจ
 ความยิ่งใหญ่ ฯลฯ (ขุนวิจิตรมาตรา, 2538:494)

นอกเศษนอกเลย

พระสยามสุรานูรักษ์ เป็นแต่คนต้องรูต้องดอยคเก่า นอกเศษนอกเลยสิ้นคิด
 แล้ว จึงมาประจบเป็นกงสุตไทย

(เล่ม 2, หน้า 130)

ทั้งสองฉบับชื่อซ้ำไม่มีเลข เป็นนอกเศษนอกเลยไกลเสียนักหนาที่เดียว

(เล่ม 2, หน้า 221)

ตั้งแต่หนังสือชื่อ ๆ หา ๆ มาแต่ที่แพด้วยเรื่องผืนหรืออะไรก็ไม่รู้ จะขอดู
 ก็ไม่ได้ ทำเอาซ้ำเป็นนอกเศษนอกเลยเสีย

(เล่ม 2, หน้า 223)

ข้าควรพูดกับเจ้าของตัวตรง ๆ ไม่ควรจะฮ้อมค้อมไปหากนห่าง ๆ ให้ซ้ำ
 ได้ความลำบากและเป็นคนนอกเศษนอกเลย

(เล่ม 3, หน้า 34)

สำนวน "นอกเศษนอกเลย" หมายถึง ไม่เกี่ยวข้อง เป็นส่วนเกิน "นอก"
 หมายถึง ไม่มีส่วนร่วม ไม่เกี่ยวข้อง "เศษ" และ "เลย" คือ ส่วนที่เหลือใช้การไม่ได้ ไม่มี
 ประโยชน์ คือส่วนเล็กน้อยที่เกินไป ดังนั้นสำนวนนี้จึงเป็นการเน้นย้ำความเป็นคนที่ไม่
 เกี่ยวข้องในเรื่องนั้น การซ้ำความหมายซึ่งนอกจากจะไม่เกี่ยวข้องแล้ว ยังเป็นส่วนเกินที่
 ไร้ค่า เป็นส่วนเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ไม่สำคัญด้วย จึงแสดงให้เห็นน้ำเสียงตัดพ้อ น้อยพระทัย
 ของพระองค์ที่ไม่ได้ทรงรับจดหมายหรือข่าวคราวจากทูตโดยตรง

ให้ท้ายถือหาง

เมื่อนั้นกตัญญู โอบาเรตจะเข้าให้ท้ายถือหางทำรุ่นไป

(เล่ม 1, หน้า 118)

ถ้าเรอตกลงอยู่ในฝ่ายที่เข้าพเจ้าให้ท้ายถือหางแล้วก็เห็นจะมีแค่เป็นพิษเป็นสง
มากไป

(เล่ม 2, หน้า 115)

กตัญญูโอบาเรตจะเข้าให้ท้ายถือหางทำรุ่นไป

(เล่ม 2, หน้า 132)

สำนวน "ให้ท้ายถือหาง" หมายถึง คอยสนับสนุน ช่วยเหลืออยู่ข้างหลัง
ให้ท้าย และ ถือหาง มีความหมายใกล้เคียง หมายถึงคอยส่งเสริมหรือสนับสนุน อยู่ข้างหลัง
หรือเบื้องหลังให้อีกข้างหนึ่งทำไปจะคอยส่งเสริมออกหน้าหรือลับๆ ก็ได้ (ขุนวิจิตรมาตรา,
2538:253) ซึ่งเป็นการเข้าข้างด้วยความพอใจมากกว่าเหตุผล สำนวนนี้ยังให้ภาพของการ
กระทำเป็นแนวเทียบด้วย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ใช้คำซ้อน 2 กลุ่ม
คำที่เป็นสำนวนมาซ้อนกัน ทำให้เกิดการเพิ่มน้ำหนักของความหมายให้มีน้ำหนักมากขึ้น

ชูไวใจเบา, คุร่ายใจเบา, ใจเบาชูเบา

เพราะการเป็นคังนี้ก็ซบซิบกันอยู่บ้างในชายแลหญิงชาวเมืองนี้ที่ ชูไวใจเบา
แต่ไม่สู้เป็นมากนักดอก

(เล่ม 1, หน้า 45)

ข้าคิดจะให้เอาป็นอิงตามกฎหมาย ก็กลัวจะถูกคนตาย เขาจะถือไปว่า
คุร่ายใจเบาทำคนตายง่าย ๆ

(เล่ม 2, หน้า 3)

ด้วยข้าช้วนเป็นคนใจเบาชูเบาทุเหตุ กลัวมันจะคิดผิด ๆ ไป

(เล่ม 3, หน้า 100)

สำนวน "ใจเบา" และ "ชูเบา" หมายถึง เชื่อกล้อยตามได้ง่าย เมื่ออยู่ซ้อน
กับคำอื่นก็จะมีความหมายต่อเนื่อง "ชูไว" หมายถึง ตื่นเชื่อง่ายไม่คิดพิจารณาก่อน รู้เรื่อง
เร็ว "ชูไวใจเบา" จึงมีความหมายต่อเนื่องสัมพันธ์กัน คือ รับรู้เรื่องราวอย่างรวดเร็วแต่ ไม่
คิดพิจารณาสิ่งที่รู้ก่อนทำให้เชื่อกล้อยตามอย่างไม่มีเหตุผล ส่วน "คุร่าย" เป็นคำซ้อนที่
เสริมความให้เห็นลักษณะของบุคคลที่ นอกจากจะไม่คิดพิจารณาสิ่งใดแล้ว ยังมูทะลุไม่ฟัง

ใครอีกด้วย ส่วนวนในกลุ่มนี้จึงเป็นการเสริมความเพิ่มน้ำหนักของความหมายให้มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน

ร้อนรับร้อนเผล

เมื่อเสด็จมากกลางทางขึ้นบกลงน้ำร้อนรับร้อนเผล ถ้าพระอาการแปรผันเป็นอย่างไรไป จะกลับก็ไซ้จะไปก็ผิด

(เล่ม 1, หน้า 282)

ก็ถ้าหลงไหลพินเพื่อน จะพามาร้อนรับร้อนเผล ก็เป็นที่วิตกนัก

(เล่ม 1, หน้า 284)

ส่วนวน “ร้อนรับร้อนเผล” หมายถึง เร่วร้อนไป เทียวไปไม่อยู่เป็นที่ (ขุนวิจิตรมาตรา, 2538:468) ในที่นี้หมายถึงการเดินทางอย่างลำบากซึ่งต้องทั้งเดินทางบกและทางเรือ ซึ่งทำให้ไม่สะดวกสบาย

หน้าเป็นเล่นตัว

มาท่าหน้าเป็นเล่นตัวลื้อข้าค่อน้ำชากรำนัดนำซังนักหนา

(เล่ม 2, หน้า 3)

ส่วนวน “หน้าเป็นเล่นตัว” หมายความว่า “หน้าเป็น” หมายถึง อารมณ์แสดงทางสีหน้าว่าขบขันใช้ในเชิงล้อเลียน เมื่อนำคำว่า “เล่นตัว” มาซ้อน ก็เพิ่มความหมายให้มากขึ้นเพราะนอกจากจะล้อเลียนด้วยสีหน้าแล้วยังแสดงอาการทางร่างกายด้วย ทำให้การล้อเลียนนั้นมากขึ้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้น้ำเสียงที่แสดงอารมณ์โกรธ และมีคำขยายแสดงความรู้สึกนั้นด้วยคำว่า “น่าซัง” และย้าอีกด้วยคำว่า “นักหนา”

กึ่งก้อยและแม่มือ

ครั้นเมื่อผู้หลักผู้ใหญ่จัดแจงลงให้ คงเป็นกึ่งก้อยแถมแม่มือเจ้านายก็สบถสาบานต่อกันคึกกันไปหมดได้

(เล่ม 2, หน้า 63)

กึ่งก้อยและแม่มือ หมายถึง ตามลำดับใหญ่น้อย นิ้วมือเล็กใหญ่ต่างกัน นิ้วก้อยเล็กที่สุดมักเรียกกันว่า “กึ่งก้อย” ความใหญ่เล็กของนิ้วมือต่างกันจึงเอามาเปรียบเทียบกับคนในหมู่พวกเครือเดียวกันที่ต่างกันตามลำดับผู้ใหญ่ผู้น้อยว่า กึ่งก้อยหัวแม่มือ ไม่

ถือเหมือนกันไปหมด ซึ่งเป็นสำนวนหมายถึงทำให้รู้ตัวว่าคนไหนเป็นผู้ใหญ่ คนไหนเป็นผู้
น้อยต้องมีคารวะกันตามลำดับ (ขุนวิจิตรมาตรา, 2538:29) ในสถานการณ์นี้พระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกล่าวถึงการระงับความขัดแย้งในเขมรได้อย่างเรียบร้อยสามารถจัด
คนให้อยู่ในที่ที่เหมาะสมได้ มอบอำนาจให้แก่บุคคลต่าง ๆ อย่างสมควร

หางคอดหางกิว

ชาวบ้านชาวเมืองพวกหนึ่ง ก็เข้าใจว่าเป็นลูกคนแก่หลานคนไซ เป็น
หางคอดหางกิวจะไม่มีบุญไปถึงไหน

(เล่ม 1, หน้า 182)

สำนวน “หางคอดหางกิว” หมายถึงมีความสำคัญน้อย ไม่มีพวกพ้อง
สำนวนนี้เป็นการสร้างความเข้าใจโดยให้ภาพเปรียบเทียบกับ “หาง” ซึ่งเป็นส่วนท้ายที่มี
ความสำคัญน้อยกว่าส่วนอื่นและอยู่ท้ายสุด การซ่อนซ้ำทำให้น่าหนักของความหมายมาก
ขึ้น แสดงน้ำเสียงที่แสดงออกถึงการตัดพ้อ ประชดประชัน และมีการเสริมความสำนวน
ยิ่งขึ้นด้วย “จะไม่มีบุญไปถึงไหน”

ชิมฉางฉองใจ

เป็นแต่จะมาชิมฉางฉองใจไทยดู

(เล่ม 1, หน้า 47)

สำนวน “ชิมฉางฉองใจ” ชิมฉาง หมายความว่า ทดลองดูคาดเดาว่าจะเป็น
อย่างไร หรือทำอย่างไรอย่างหนึ่งเป็นการทดลองดูทำที่ก่อนว่าจะเป็นอย่างไร (ขุนวิจิตร
มาตรา, 2538:163) พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำ “ชิมฉาง” นำมาซ้อนกับ
คำ “ฉองใจ” ซึ่งสื่อความหมายชัดเจนอยู่แล้ว การซ้อนคำ “ชิมฉางฉองใจ” จึงมีความหมาย
เสริมความแก่กัน ให้ชัดเจนและเป็นการเน้นย้ำความหมายให้มีน้ำหนักมากขึ้น

หน้าตำหน้าเดว , ดับหน้าคำชื่อ

ข้าพเจ้าก็เป็นคนหน้าตำหน้าเดว ดับหน้าคำชื่ออยู่หัวบ้านหัวเมือง ไม่มีใคร
รู้จักมักคุ้น

(เล่ม 2, หน้า 44)

ข้าพเจ้าเป็นคนดับหน้าคำชื่ออยู่

(เล่ม 2, หน้า 52)

สำนวน “อับหน้าคำชื่อ” หมายถึง ไม่เป็นที่รู้จัก การใช้สำนวนนี้ทำให้เห็น
น้ำเสียงตัดท่อน้อยพระทัยว่าพระองค์ไม่เป็นที่รู้จัก ไม่มีใครสนใจ มีการเน้นความหมายและ
น้ำเสียง โดยซ้อน “ทนหน้าคำหน้าแล้ว” ซึ่งหมายถึงไม่เป็นที่รู้จักและไม่มีการคิดแต่อย่างใด
คำว่า “คำชื่อ” หมายถึง การปิดขำ ตัดทึง คือการไม่มีชื่อเสียงไม่เป็นที่รู้จัก

ทำสิงทำโต

ครั้งนั้นอำนาจอังกฤษยังน้อย พวกก็ยังไม่ทำสิงทำโตไป

(เล่ม 2, หน้า 84)

สำนวน “ทำสิงทำโต” หมายถึง อวดอำนาจ ทำใหญ่ทำโต สิงและโตมี
ความหมายเป็นสัญลักษณ์ของเจ้าป่ามีอำนาจมาก แต่เมื่อแยกคำความหมายของคำกลับ
เปลี่ยนไป กริยา “ทำ” คือการสร้างขึ้น ทำให้เหมือน ซึ่งเมื่อนำมาซ้อนกับสิงโตแล้ว
ความหมายของคำมีความหมายว่าการทำให้เหมือนมีอำนาจเพื่อขู่ให้กลัว แต่แท้จริงแล้วอาจ
จะไม่ฉลาดและไม่มีความอำนาจ

ได้ร่วมขง , ตั้งเสาขง, ดอนเสาขง

พวกแขกเทศถูกค้าที่อยู่ได้ร่วมขงอังกฤษก็สำคัญเสียหมิ่น ๆ ว่าแขกคอกมิใช่
อังกฤษ

(เล่ม 1, หน้า 7)

อังกฤษได้ ตั้งเสาขง ปักขงลงในบ้านในเมืองใด ที่จะดอนเสาขงไปไม่ได้

(เล่ม 2, หน้า 85)

สำนวน “ได้ร่วมขง” หมายความว่า อยู่ได้อำนาจ “ขง” เป็นสัญลักษณ์แทนผู้
มีอำนาจครองครอง ซึ่งในที่นี้หมายถึง อังกฤษที่ครองครองพม่าอยู่ การอยู่ได้ร่วมขงจึงหมายถึง
ถึงอยู่ภายใต้การปกครองดูแล การ “ตั้งเสาขง” “ปักเสาขง” “ดอนเสาขง” จึงเป็นสำนวน
ภาพพจน์ให้หมายถึง การเข้ามาครอบครอง สำนวนนี้จึงเป็นสัญลักษณ์ที่ให้ผู้สื่อสารได้
ตระหนักคิดตาม เร้าความคิดได้อย่างดี สร้างภาพที่ให้ความหมายที่ลึกซึ้ง กมคาย

เข้าช่องแคบ

การที่เราประสงค์จะเอาชัยชนะแก่เมืองเชียงตุงนั้น ก็เป็นการเข้าช่องแคบ
อยู่ในหว่างขามัดเข้าเฉพาะในปีจริง ๆ

(เล่ม 1, หน้า 9)

สำนวน “เข้าห้องแคบ” หมายความว่า ถูกบีบบังคับให้ทำ ไม่มีหนทางอื่น
 สำนวนนี้ให้ภาพที่บีบความรู้สึกให้รู้ดีกว่าไม่มีทางอื่น และมีส่วนเสริมความหมายคือ
 “จ้ำมัดเข้าเฉพาะ” ซึ่งทำให้เห็นความจำกัดไม่มีทางเลือก และเน้นความสำคัญด้วยคำซ้ำ
 “จริง ๆ” ทำให้ได้อารมณ์ความรู้สึกถึงการเน้น การย้ำความคิดให้มีความสำคัญ

ตามทางตรง

ด้วยเหตุนี้ราษฎรสิ้นที่พึ่งจึงได้พร้อมใจกันทำเรื่องราวเข้ามาร้องแก่
 ในหลวง เมื่อในหลวงได้ฟังเรื่องราวอย่างนี้ ก็ตามทางตรงที่ควรควรจะต้องว่าพระยาเพชรพญา
 (เล่ม 2, หน้า 93)

สำนวน “ตามทางตรง” หมายถึง ความซื่อสัตย์ตรงไปตรงมา ไม่คดโกง
 สำนวนนี้แสดงทัศนคติของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าทรงรักความซื่อตรง
 เห็นว่าเป็นสิ่งที่ “ควร” จะปฏิบัติ สำนวนนี้สร้างภาพพจน์แก่ผู้รับสารได้อย่างดีถึงความตรง
 ไปตรงมา

ยื่นตำรา

ให้จัดแจงการยกเสียใหม่มาให้ดี ก็จะได้ฟังข่าวทุกต่อไป ถ้าจะยื่นตำราเก่า
 อยู่แล้ว ข้าก็ขี้เกียจจะสืบข่าวพวกทูต

(เล่ม 2, หน้า 228)

สำนวน “ยื่นตำรา” หมายถึง ยึดถือการปฏิบัติอย่างเดิมไม่เปลี่ยนแปลง
 กริยา “ยื่น” หมายถึง การตั้งอยู่ การคงอยู่ ยึดอยู่ “ตำรา” หมายถึง แบบแผน ยื่นตำราจึงมี
 ความหมายถึงการยึดถือปฏิบัติสิ่งเดิม ในที่นี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้
 สำนวนนี้ในการตำหนิ เรื่องทูตไม่ส่งข่าวสารถึงพระองค์โดยตรง นำเสียงแสดงการประชด
 ประชัน เนื่องด้วย “ยื่นตำรา” หากใช้ในบริบทอื่น จะมีความหมายในทางที่ดี

ร้องแรงแ้งไรเร

กับหญิงอีกสามคนยังไม่มีชื่อ เป็นบุตรมารการ้องแรงแ้งไรเร ข้ายกให้ขาดเป็น
 หลานเลี้ยงของพระองค์เจ้าฟ้าโยคนหนึ่ง คุณศรีสุริยวงศ์คน ๑ ท่านกรมท่าคน ๑

(เล่ม 3, หน้า 75-76)

ร้องแรงแ้งไรเร ทรงใช้เป็นสำนวนหมายถึง ไม่สำคัญ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงได้รับการยกย่องว่าเป็นปราชญ์ทางภาษาย่อมแสดงให้เห็นได้ประการหนึ่งคือการใช้สำนวนในแบบต่าง ๆ ที่พระองค์ทรงใช้มากและเลือกใช้ได้เหมาะสมกับบริบทและจุดมุ่งหมายที่ต้องการสื่อสารทำให้ได้ผลทั้งทางความหมายของสารและรสของข้อความให้แจ่มชัดมากขึ้น อีกทั้งสำนวนเหล่านี้ยังสะท้อนทัศนคติและน้ำเสียง ความรู้สึกที่ต้องการสื่ออย่างชัดเจนตรงไปตรงมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำนวนเป็นการซ้ำความหมาย เพื่อย้ำและเน้นความคิดของพระองค์ให้แจ่มชัด ถึงภาษาและวรรณศิลป์จากการใช้สำนวน จึงเป็นลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพในการสร้างประสิทธิผลทางความหมาย และความงามของภาษาวรรณศิลป์ที่ก่อให้เกิดรททางวรรณกรรม

การใช้ภาพพจน์

ภาพพจน์เป็นกลวิธีการประพันธ์งานเขียนวิธีหนึ่งที่ถูกเป็น “ขนบ” ที่จะช่วยสร้างภาพให้เกิดความเข้าใจในสารที่สื่อแสดงออกมา มีผู้กล่าวถึงการใช้ภาพพจน์ และความสำคัญของภาพพจน์ ดังนี้

ภาพพจน์หมายถึง การใช้ถ้อยคำภาษาสร้างให้เกิดภาพ อาจเป็นการใช้กลวิธีการเปรียบเทียบหรือใช้คุณสมบัติของภาษาด้านต่าง ๆ มาสร้างภาพแก่ใจผู้อ่าน... กล่าวได้ว่า ภาพพจน์เป็นองค์ประกอบสำคัญของ การสร้างความงามเชิงวรรณศิลป์ (สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, 2541:119)

และ

ภาษาภาพพจน์ เป็นภาษาที่ผิดแผกไปจากภาษาตามตัวอักษร ในด้านการเรียบเรียงลำดับคำหรือความหมายของคำ ทั้งนี้เพื่อให้เป็นสำนวนที่แปลกใหม่และมีพลัง เพื่อให้มองเห็นภาพเพื่อพรรณนาโดยการเปรียบเทียบ และเพื่อให้เห็นความคล้ายคลึงในสิ่งที่ไม่คล้ายคลึงกัน ภาษาภาพพจน์คือข้อเขียนที่นำเอาภาพพจน์ (figure of speech) อย่างเดียวหรือหลายอย่างมาใช้ (พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม, 2539:108)

จากคำอธิบายข้างต้นทำให้เห็นความสัมพันธ์และสำคัญของภาพพจน์กับภาษาเพื่อการสื่อสารในงานเขียนได้เป็นอย่างดี พระราชหัตถเลขาแม้ว่าจะเป็งานเขียนที่มีเป็นเรื่อง

แต่ และมีได้มุ่งสุนทรียะทางวรรณกรรม แต่ด้วยความสามารถทางภาษาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การใช้ภาพพจน์จึงถูกนำมาใช้เป็นกวีวิธีสำคัญในการสื่อสารที่มุ่งสร้างความเข้าใจที่แจ่มชัด แก่สารที่ทรงสื่อออกไป ภาพพจน์เป็นรูปแบบหนึ่งของการสื่อความคิดเห็นด้วยเช่นกัน อีกทั้งภาษาภาพพจน์ของพระองค์ยังมีลักษณะทางวรรณศิลป์ที่งดงาม เช่นเดียวกับงานประพันธ์ที่สร้างสรรค์ขึ้นในงานอื่น ๆ ผู้วิจัยจำแนกภาพพจน์ที่ปรากฏในพระราชหัตถเลขา เป็น 3 ประเภทได้แก่

1. ภาพพจน์อุปมา ภาพพจน์แบบอุปมาเป็นภาพพจน์ที่นำสองสิ่งมาเปรียบเทียบกัน

ก็การที่แท้การเป็นเหมือนกับที่เขาวาดกันว่า คนหนึ่งฝัน คนหนึ่งแค้น ข้าพเจ้ากับพระยาราชวราวุฒตต่างคนต่างไม่รู้การกัน

(เล่ม 1, หน้า 75)

เป็นการเปรียบเทียบให้เห็นความไม่สอดคล้องต้องกัน การเข้าใจผิดกันไปอุปมาที่ใช้เป็นสถานการณ์แต่ก็เป็นสถานการณ์ที่สามารถเข้าใจได้อย่างชัดเจน

แก้อย่างนั้นจะเป็นเหตุให้โลหิตแลเสมหะยิ่งแค้นยิ่งแห้งหนักเข้าทุกชั้นไปเปรียบเหมือนไฟแลของอะไรที่ร้อนก็จริงอยู่ เป็นเครื่องจะหุงน้ำมันขึ้นให้เหลวออกไป ฤาโดยไฟยิ่งแจ้งจะหุงให้เหลวออกไปได้จริง แต่เมื่อโคเย็นแล้ว น้ำมันนั้นจะขึ้นจะงวดยิ่งกว่าแต่ก่อน เมื่อเอาขึ้นตั้งไฟอีกก็คงเหลวออกไป แต่เมื่อเย็นก็คงแค้นแลชั้นหนักเข้าทุกชั้น

(เล่ม 1, หน้า 103)

ทรงใช้อุปมาที่จะสร้างภาพเพื่อการอธิบายอาการประชวรของกรมหมื่นมเหศวรศิววิลาส ว่าการที่หมอในเมืองไทยมักจะรักษาโรคด้วยการให้กินของร้อน ซึ่งพระองค์เห็นว่าการกินของร้อนเข้าไปนั้นก็จะไปละลายเสมหะเพียงชั่วคราวเท่านั้น เมื่อเวลาผ่านไปเสมหะก็จะขึ้นขึ้นไปอุดตันทางเดินหายใจ

จะเปรียบอีกอย่างหนึ่ง เปรียบความว่าเหมือนอย่างนี้ ผู้สูบฝิ่นกินฝิ่นจะไม่มีเลย จะยังไม่มีใครรู้จักว่ายาฝิ่นเป็นอย่างไรเลย ก็จึงมีผู้ใดผู้หนึ่งเอายาฝิ่นมาเห็นในบุหรี่ยาขาดยาสูบ ถววงให้ผู้ใดผู้หนึ่งสูบแลกิน ฤาเอาแทรกในยาที่กินเป็นนิจเพื่อรักษาโรคอื่น ถอลวงหลอกผู้นั้นให้คิดยาฝิ่นเข้าแล้วก็พรากยาฝิ่นเสีย ครั้นเมื่อถูกพรากยาฝิ่น อาการที่เป็น เช่นคนเจียนฝิ่นก็จะบังเกิดขึ้น ผู้นั้นไม่รู้ว่าจะอาการที่เป็นนั้นเกิดเพราะตัวติดฝิ่น ถูกพรากจาก

ยาพื้น ก็จะสำคัญว่าอาการนั้นเกิดขึ้นเพราะโรคของตัว ก็จะไปเที่ยวหาแพทย์หาหมอต่าง ๆ มาประกอบยาแก้ไข ถึงจะแก้สักเท่าไร ยาอย่างไร ๆ ก็ดี จะมาแก้เจียนฝืนนี้ก็คงไม่หาย เมื่อไรผู้ดวงให้กินฝืนนั้นมารับรักษาเอายาเข้าฝืนให้กิน เมื่อนั้นโรคที่เป็นเช่นเจียนฝืนก็คงสงบหายไปในทันใด

(เล่ม 1, หน้า 105)

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปรียบเทียบให้เห็นว่า การที่รักษาโรคลมด้วยของร้อนนั้นก็จะเป็นเหมือนคนที่ตีค้อนโดยไม่รู้ตัว เมื่อได้รับฝืนอาการอยากก็จะหายไป แต่เมื่อเวลาผ่านไปก็จะอยากอีกไม่หายขาด

ความเปรียบเทียบสองนั้นแสดงให้เห็นทัศนคติที่ทรงไม่เห็นด้วยกับการรักษาแบบนี้ อีกทั้งการเปรียบเทียบว่าการรักษาแบบนี้เหมือนการแอบให้ยาฝืนนั้น เป็นการเสียดสีหมอที่รักษาด้วยวิธีการนี้ที่ไม่สามารถหายขาดได้ และหลอกลวงให้คนป่วยต้องรักษาด้วยหมอกินเค็มเรื่อยไป

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าหน้าที่ซึ่งทรงกะเกณฑ์มาให้ช่วยทำพระวิหารนั้นเป็นของเด็กเหมือนเรือน้อยท่อย้ายเรือใหญ่ อยู่นานไปใครไม่รู้เรื่องความพระราชพงศาวดารเป็นการที่แท้ ก็จะเข้าปรวนแปรว่าไปอย่างอื่นเป็นที่เสียดพระเกียรติยศไป โหน ๆ เกิดมาเป็นชายชีวิตยังไม่ทำลาย ไม่ควรจะประมาทดูหมิ่นกัน

(เล่ม 1, หน้า 166)

เป็นความเปรียบเทียบที่ให้เห็นภาพที่ชัดเจนถึงสิ่งทีเล็กน้อยที่ติดมากับสิ่งทีใหญ่กว่า ในบริบทนี้ทรงกล่าวเมื่อมีผู้จะให้พระองค์บูรณะวัดหงษ์ร่วมกับพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยที่จะให้พระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวจะสร้างตึกใหญ่ ให้พระองค์หรือพระอุโบสถเก่ามาปลูกเป็นวิหารที่หลังพระอุโบสถใหญ่ จึงทรงเห็นว่าไม่ควรที่จะทำเพราะพระองค์เป็นเจ้าแผ่นดินเป็นใหญ่แล้ว หากรับทำก็จะเป็น “เรือน้อย” มีข้อความแสดงน้ำเสียงไม่พอพระทัยต่อการนี้ต่อมาอีกว่าจะ “เป็นที่เสียดพระเกียรติยศ เกิดมาเป็นชายชีวิตยังไม่ทำลาย ไม่ควรจะประมาทดูหมิ่นกัน” พระองค์จึงไม่รับบูรณะวัดนี้ แต่จะปฏิสังขรณ์วัดเขมาภิรตารามแทน

ในหลวงถึงมีพระภูมิตามราคาเป็นผู้สูงศักดิ์มาแต่ก่อนก็สิ้นวาสนาเหมือน
จอมอินทราช แต่บ่าวไพร่ของตัวก็ไม่ได้หมายความว่าจะได้เป็นโตเป็นใหญ่ ก็ขรอยเทวดาจะช่วย
คลายผู้หลักผู้ใหญ่ให้ไปขุดไปขุดเอามาตั้งขึ้นเป็นเจ้าแผ่นดิน

(เล่ม 1, หน้า 189)

พระองค์ใช้ภาพที่ชัดเจนความเปรียบที่ชัดเจนในด้านของภาพที่สร้างความ
เข้าใจ ความเปรียบนี้แสดงน้ำเสียงน้อยพระทัย คัดพ้อเล็กน้อย ไม่จริงจังกนักเนื่องจากความ
ต่อมาเป็นความเปรียบที่มีความหมายถึงสิ่งสำคัญที่สุด ยิ่งใหญ่ที่สุด คือ “เป็นเจ้าแผ่นดิน”
แม้จะได้มาด้วยการ “ขุดขุย” แต่ก็เป็นการขุดขุยจาก “ท่านผู้หลักผู้ใหญ่” ซึ่งได้รับแรงคลาย
จาก “เทวดา” การได้มาเป็นเจ้าแผ่นดินจึงมีที่มาจากบุคคลที่ยิ่งใหญ่สำคัญเช่นกัน

ในเวลานั้นก็หาได้สำคัญรู้การในอนาคตว่าจะเป็นอย่างไรไม่ ครั้งนั้นไชย
วาสนาเข้าพเจ้าก็เป็นคนต่ำคนแถว มีชีวิตเหมือนกับชีวิตต้นกล้วยและชีวิตกอไผ่ไม่เป็นที่เสียด
คายและไร้หวังตั้งใจ หมายถึงหมายเฉพาะแก่ผู้ใดนัก แต่ผู้ที่จะรู้จักก็น้อยตัว

(เล่ม 2, หน้า 48)

เป็นความเปรียบที่แสดงให้เห็นน้ำเสียงคัดพ้อน้อยพระทัย สิ่งที่น่ามา
เปรียบคือ “ต้นกล้วย” และ “กอไผ่” ซึ่งเป็นสิ่งสามัญไม่มีความสำคัญอะไร จึงทำให้เห็น
น้ำเสียงของพระองค์ที่แสดงความรู้สึกน้อยพระทัยออกมาอย่างชัดเจน

แต่ข้าพเจ้ายังวิตกอยู่ว่าพวกที่ไม่ชอบใจองค์พระนโรดมนั้น ถ้ายังมีความ
ปรารถนาแข็งแรงในใจอยู่ แล้วก็จะไปเช่นงูมาดอบขบในที่มืด หรือจะระเข้มาดอบกัด และ
เงือกมาดอบสูบน้ำ

(เล่ม 2, หน้า 62)

ความเปรียบนี้ พระองค์ ใช้สถานการณมาเป็นความเปรียบให้เห็น
สถานการณ์ที่น่าไว้วางใจ “งู” “จระเข้” “เงือก” เป็นสัตว์อันตราย “ดอบ” เป็นกริยาที่
แอบซ่อนไม่ให้รู้ตัว จึงเป็นภัยที่อันตรายเหมือนกับความคิดของพวกกบที่อาจปองร้าย
องค์นโรดมได้ทุกเมื่อ ความเปรียบนี้แสดงให้เห็นลักษณะของความเป็นผู้รอบคอบ ระวังตัว
ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การซ้อนความเปรียบ 3 ชั้น เป็นการย้ำความคิด
ความเห็นของพระองค์ และทรงย้ำเตือนให้องค์พระนโรดมได้สติคิดระวังตัวไว้ ไม่ประมาท

พระยาราชวราวุฒและกองทัพไทยจะกลับเข้ามาเสียแล้วคิดไปก็ยังไม่ไวใจ
ยากอยู่ เพราะต้องคำโบราณว่า

ด้วยโอแตกไร่เอากวาดติด ถึงสนิทก็คงเป็นอันเห็นแผล
เมื่อไครพิจารณาเอาตาแฉะ คงเห็นแท้ว่าแตกแยกที่กัน

(เล่ม 2, หน้า 62)

เจ้านายที่สวดสาบานต่อกันคิดกันไปหมดได้ เพราะการที่ถูกยุยงเสริมส่งบ้าง
เล็กน้อยแต่ปากนั้น เหมือนกันกับด้วยขามที่ถูกเคาะเบา ๆ หรือไฟลนอ่อน ๆ ให้ร้อนเล็กน้อย
ไม่ถึงแตกถึงไร่ถึงจะรานบ้างอย่างขามสังคโลก ก็เป็นแต่ผิวไม่ตลอดถึงเนื้อ การจึงกลับเป็น
ปรกติได้ ช่างฝ่ายเมืองเขมรนั้นแตกไร่กันโตใหญ่ ถึงใกล้เกลี่ยกันเข้าได้ก็เหมือนขามแตก
เอากวาดติด ยากที่จะไว้ใจ

(เล่ม 2, หน้า 63)

ความเปรียบนี้เปรียบเทียบให้เห็นว่าแม้ว่าเหตุการณ์บ้านเมืองของเขมรจะ
สงบลงได้ ก็ยังมีความไม่เข้าใจกัน ร่องรอยของความขัดแย้งระหว่าง 2 ฝ่าย เป็นเหมือน
ด้วยแตกที่ยังเห็นร่องรอย ส่วนผู้ที่ได้สาบานเป็นมิตรกัน ที่หลงคิดไปแล้วกลับตัวได้นั้นก็
เป็นเหมือนด้วยที่ถูกกระทบเบา ๆ ยังไม่แตกไร่ เป็นความเปรียบที่ให้ภาพได้อย่างชัดเจน
ทำให้ผู้รับสารเข้าใจความได้เป็นอย่างดี แสดงความคิดเห็นของพระองค์ต่อสถานการณ์ของ
เขมร ว่าแม้เรียบร้อยแต่ก็ยังวางใจไม่ได้สัก แต่ก็มิมีน้ำเสียงของความชื่นชมที่ทุกฝ่ายสามารถ
กลับเข้ามารวมกันได้อีกครั้ง

ก็เมื่อผู้ใดว่าอย่างนี้ ว่าความพระราชวงศานุวงศ์รับไม่ได้ชำระไม่ได้ นั่น ก็
เป็นอันลบล้างเกียรติยศแผ่นดินที่ตั้งอยู่เป็นเหมือนอาณาจักรโจร

(เล่ม 2, หน้า 95)

ทรงเปรียบว่าหากพระบรมวงศานุวงศ์ทำผิดแต่ไม่ได้รับการพิจารณาความ
ก็จะเป็นเหมือนอาณาจักรโจร “อาณาจักร” แสดงขอบเขต “โจร” มีความหมายถึงคนชั่ว ดัง
นั้นอาณาจักรโจรจึงหมายถึงแหล่งที่อยู่ของคนชั่ว รวมทั้งหัวหน้าด้วย น้ำเสียงของพระองค์
แสดงความไม่พอพระทัยที่ไม่ชำระโทษพระบรมวงศานุวงศ์ที่ทำผิด สะท้อนทัศนคติที่ทรง
รักความยุติธรรม ให้ความยุติธรรมแก่ทุกคนทุกฝ่ายเท่าเทียมกัน

ก็การตามช้างสำคัญในป่าอย่างนี้ ก็ เหมือนกับลงมปลาดินน้ำลึก ข้างเช่นนี้
ก็มีมาแต่ก่อนหลายครั้ง เมื่อติดตามเข้าก็หายไปหายไป

(เล่ม 2, หน้า 134)

เป็นความเปรียบที่แสดงให้เห็นความยากลำบากในการจับช้าง ช่วยสร้าง
ภาพที่ชัดเจน ก่อให้เกิดความเข้าใจสาร และแสดงน้ำเสียงแสดงความเห็นใจ แต่ก็ต้องการ
ให้อาใจใส่ที่จะจับมาให้ได้

เมื่อว่าฉันเสียจริตก็คืออยู่ ถึงเสียจริตก็ได้เป็นเหมือนเจ้าภาพได้เผาศพท่าน
จริตดีมาหลายท่านแล้ว

(เล่ม 2, หน้า 138)

เป็นความเปรียบที่แสดงน้ำเสียงประชดประชัน และอารมณ์ขัน ว่าแม้จะมีผู้
ว่ากล่าวพระองค์ว่าเสียจริต แต่พระองค์ก็ยังคงดำรงพระชนม์ชีพได้อยู่ อย่างไรก็ตาม
พระองค์ก็ยังเป็นเจ้าภาพเผาศพคนที่อ้างว่าจริตดีมาก เป็นการประชดประชันผู้ที่ชอบว่า
พระองค์ให้ได้ตระหนกคิด และไม่ควรที่จะว่าพระองค์อีก

วัน ๔ ๓ ๕ คำ เวลาอย่าคำมีสีพุงได้ใหญ่สีตว่างเหมือนดอกไม้เทียน

๑๖

(เล่ม 2, หน้า 142)

เป็นความเปรียบที่สร้างภาพที่ชัดเจน กับสิ่งที่คุ้นเคย สีพุงได้ควงใหญ่นั้น
ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นบ่อย ๆ เมื่อพระองค์ทรงเล่าเหตุการณ์นี้ จึงทรงเปรียบกับสิ่งที่ผู้รับสาร
คุ้นเคยเพื่อให้ผู้รับสารเข้าใจ เห็นภาพได้ชัดเจนถูกต้อง

ภาพพจน์อุปมาที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเลือกใช้นั้นมี
ลักษณะของการเปรียบเทียบสถานการณ์ต่าง ๆ กับคำเปรียบเพื่อสร้างความเข้าใจที่ชัดเจน
ขึ้น มีความมุ่งหมายเพื่อจะเป็นกถวิธีที่จะสร้างความเข้าใจในสิ่งที่พระองค์ทรงต้องการ
อธิบายให้ผู้รับได้รับสารอย่างถูกต้อง ภาพพจน์อุปมาจึงไม่ได้จำกัดอยู่เพียงอุปมาที่มีคำ
บอกลักษณะอุปมาตามรูปแบบเท่านั้น แต่ยังเป็นการเปรียบเทียบทั้งข้อความ การเปรียบเทียบของ
พระองค์นั้นเมื่อเปรียบแล้วจะอธิบายขยายความต่อไปอีกมาก เป็นลักษณะของการซ้ำ การ
ย้ำ สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของการสื่อสารที่ต้องการความแจ่มชัดของสาร

2. ภาพพจน์อุปถัมภ์ เป็นการนำเอาสิ่งที่ต่างกัน แต่มีคุณสมบัติบางประการร่วมกันมาเปรียบเทียบกัน (พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม, 2539:138)

คิดถึงแต่ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นแลมากกว่าผู้อื่นถึงอื่น เป็นความสัตย์จริง เพราะท่านเป็นหัวใจแผ่นดิน

(เล่ม 1, หน้า 1)

การไม่ควรที่ข้าพเจ้าจะถือโทษเลยจริง ๆ ที่เคียว อย่างว่าถึงเวลานั้นเลย ถึงเวลาภาคนี้ คนนอกกรุงที่ไม่ใครได้ไปมาที่ในกรุงเทพมหานครนี้ จะรู้ที่ใหญ่ที่น้อยที่เป็นดวงใจแผ่นดินสิทธิ์ขาดในราชการทั้งปวงนั้น จะอยู่ที่ไหนแห่งไหนเห็นจะรู้ด้วยกัน

(เล่ม 2, หน้า 48)

“ดวงใจแผ่นดิน” เป็นอุปถัมภ์ที่สะท้อนให้เห็นทัศนคติของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงให้ความสำคัญกับความเป็นพระมหากษัตริย์ ดวงใจเป็นสิ่งสูงสุดที่ทำให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ การเปรียบว่าพระมหากษัตริย์เป็นดวงใจแผ่นดินนั้น จึงแสดงให้เห็นน้ำเสียงของความภาคภูมิใจ ในความสำคัญนี้อย่างที่สุด

ครั้นอังกฤษไม่ฟัง ว่าข่มขู่ต่อไปไม่เลิกแล้วเสีย ก็ไม่ใครออกมาหา พาโดว่าผู้มาว่าเป็นคนเมาศูรามิหนังสือไปเบงกลาว่าให้เปลี่ยนคนเจรจาความเมืองมาใหม่ คิดอุบายขวาง ๆ ไปโดยอุทธีโง่งม

(เล่ม 1, หน้า 8)

การเปรียบกับคนเมาศูรา ทำให้เห็นภาพของการไม่มีสติ พูดยาไม่รู้เรื่อง เป็นการแสดงความคิดเห็นของพระองค์ต่อกษัตริย์พม่าซึ่งขัดแย้งกับอังกฤษ

แต่ถ้าถือว่าเมืองนั้นเป็นเมืองสวรรค์ค่าแล้วทุกบ้านทุกเรือนมีแต่บรรเลงทำเพลงเสียงการสนุกสนานอยู่เป็นนิจ

(เล่ม 1, หน้า 181)

อุปถัมภ์นี้เป็นอุปถัมภ์ที่ปรากฏในพระราชหัตถเลขาที่ทรงมีถึงกรมหมื่นมเหศวรศิววิลาส โดยเทียบเมืองสระบุรีว่าเป็นเมืองสวรรค์ ซึ่งแสดงให้เห็นน้ำเสียงประชดประชันเนื่องจากทรงเห็นว่าเมืองนี้ เป็นที่ “ถึงสุขของพระสงฆ์ที่หลอกลวง แลนักเลงแลคนพาลต่าง ๆ ก็คนหลอกคนลวงแลนักเลงแลคนพาลต่าง ๆ เกิดเป็นขึ้นที่นั่น” (เล่ม 1, หน้า 179) การเปรียบว่าเป็นเมืองสวรรค์จึงแสดงน้ำเสียงประชดประชัน เพราะ

สวรรค์ควรจะเป็นที่อยู่ของเทวดา ผู้มีความดี แต่ในบริบทนี้สวรรค์เป็นที่ “สูงส่ง” ของคนไม่ดี อีกทั้งพระราชหัตถเลขาฉบับนี้ก็มุ่งหมายที่จะตำหนิกรรมหมิ่นมเหศวรทิววิลาศที่ไปพระพุทธรูปแล้วไม่บอกกล่าวพระองค์ก่อน

ถ้าเมืองไทย เมืองลาว เป็นเมืองสวรรค์ก็สวรรค์รุ่งรังนักไฟไหม้วิมานฉิบหายบ่อย ๆ

(เล่ม 2, หน้า 69)

การเปรียบว่าเป็นเมืองสวรรค์ แต่เป็นสวรรค์ที่รุ่งรัง ซึ่งขัดแย้งกับสภาพของสวรรค์ที่ควรจะเป็นที่เรียบร้อยสวยงาม แสดงน้ำเสียงประชดประชัน โดยใช้คำที่มีความหมายตรงข้ามกับ “สวรรค์” และ “วิมาน” คือ “รุ่งรัง” และ “ฉิบหาย”

อนึ่งที่ใช้เงินนั้นซื้อข้าวของเข้ามามากมายนัก ถ้าจะปรากฏว่าหาเอามาค้าขายไปนั้น วิตกกถัวอังกฤษเขาจะลงหนังสือพิมพ์นิพนทา ว่าทูตไปนั้นคือไปหาสินค้ามาขายดอก แต่จะว่าไทยเราก็เป็นที่ถูกนิทานอยู่แทบทุกสิ่งทุกประการ อย่าวิตกเป็นธุระร้อนไปเลย ไม่เสียราชการแล้วก็เป็นที่ดี อนึ่งถ้าอังกฤษจะนิทานว่าคืนก็ควรแล้ว ด้วยเราเป็นชาวป่าได้เข้าไปในเมืองสวรรค์ เสียใจอยู่แต่ว่าถึงเป็นเมืองสวรรค์แล้ว ผู้ที่ไปเป็นแต่ได้ชมนางเทพอัปสรก็ดูเฉา แต่จะซื้อมาเหมือนผู้หญิงจีนไม่ได้ต้องกลับมาແผลงรัง ถึงกระนั้นถ้าซื้อได้แต่เครื่องแต่งนางสวรรค์มาแต่งนางมนุษย์ ของเราที่นี้เล่นบ้างจะคืออยู่ พอลูเล่นประหลาด ๆ

(เล่ม 3, หน้า 108-109)

ชาวป่าหมายถึง คนไทย เมืองสวรรค์หมายถึง อังกฤษ เป็นความเปรียบในบริบทที่หนังสือพิมพ์อังกฤษลงข่าวว่าคณะทูตซื้อสิ่งของเอามาขาย เนื่องด้วยพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ให้คณะทูตซื้อสิ่งของต่าง ๆ มากมาย พระองค์ใช้ความเปรียบแสดงการประชดประชัน อย่างไรก็ตามก็มีความเปรียบต่อมาที่แสดงอารมณ์ขันของพระองค์ โดยการประชดคณะทูตที่ไปว่าได้เห็นสิ่งแปลก ๆ (นางสวรรค์) แม้จะนำกลับมาใช้ในประเทศไทย (นางมนุษย์) บ้าง แม้ว่าจะไม่สามารถเอามาได้ทั้งหมดจะนำมาเพียงบางสิ่งก็ได้ ซึ่งก็จะเป็นการดี

ด้วยเหตุที่พรรณนามานี้ ก็จะทำให้เห็นว่าราชบัญญัติที่ห้ามไม่ให้หม่อมเจ้าหนีไปนอกกรุงนี้ ผู้หลักผู้ใหญ่ที่เป็นกระฎุมพีแผ่นดินอยู่ในบัดนี้ก็ไม่เห็นด้วย ไม่ยอมทำตาม

(เล่ม 1, หน้า 195)

กระฎุมพี หมายถึง เสาหัว หรือ หลัก พระองค์ทรงเทียบให้เห็นว่าท่าน “ผู้หลัก” ผู้ใหญ่ เป็น “กระฎุมพี” ของแผ่นดิน ท่านเหล่านี้คือกลุ่มคณะที่มีบทบาทสำคัญในแผ่นดิน ทรงดำหนิว่า ท่านเหล่านี้ก็ยังไม่เชื่อถือพระองค์ ออกนอกกรุงโดยไม่กราบขูลซึ่งถือว่า “เลิขพระเกียรติยศแผ่นดิน”

ฝ่ายพระยาสุรวงศ์ออกกล่าววาทกรรมเสริญแค้นมองตึงกับบาทหลวงวิท พระสยามชราบุรุษคิดว่าพูดเจรจาอะไรฟังเป็นเสียงหีบฝ้ายไป

(เล่ม 2, หน้า 131)

หีบฝ้าย คือ เครื่องมือแยกเมล็ดออกจากฝ้าย (พจนานุกรม, 2539:575) คงจะมีเสียงที่ดัง ในความเปรียบนี้น่าจะหมายความว่าพูดไม่รู้เรื่อง ได้แต่มีเสียงดังเท่านั้น และสารนั้นไม่น่าสนใจ ไม่มีคามสำคัญ

3. ภาพพจน์อดีตพจน์ มีข้อความที่กล่าวให้เกินจริงสำหรับเน้นความ (พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม, 2539:117)

ควรจะตอบว่าอำนาจอังกฤษเป็นอำนาจโตใหญ่แผ่ไปทั้งบกทั้งน้ำรอบพิภพ พระอาทิตย์ตกไม่ถึง

(เล่ม 1, หน้า 48)

อังกฤษได้ตั้งเสาธงปักธงลงในบ้านโรมืออะไร ที่จะถอนเสาธงไปไม่ได้ พระอาทิตย์ขึ้นก็ชักธงขึ้น พระอาทิตย์ตกลงก็ชักลง เมื่อใดพระอาทิตย์ไม่มีขึ้นแล้วจึงจะเลิกธงอังกฤษ

(เล่ม 2, หน้า 85)

พระเจ้ากรุงบริตาเนียมีพระเดชานุภาพ และอำนาจโตใหญ่แผ่ไปในประเทศต่าง ๆ ทั่วทิศ มีพระราชอาณาเขตรอบภพไป จนพระอาทิตย์ไม่รู้ตกดับดวงเลย

(เล่ม 2, หน้า 188)

ความเปรียบพระอาทิตย์ไม่ตกนั้น แสดงให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของประเทศอังกฤษที่ไม่มีวันจบสิ้น พระอาทิตย์ไม่ตกนี้หมายความว่าอังกฤษมีอาณาภค

มากมายในทุกทวีป ถ้าหากว่าอาณาจักรเหล่านั้นเป็นประเทศอังกฤษที่กระจายตัวอยู่ที่ อังกฤษก็จะเป็นพระอาทิตย์ตลอดเวลา ความเปรียบว่า พระอาทิตย์ไม่ขึ้นเมื่อไร จึงจะเป็น อีตระจากอังกฤษนั้น สิ่งที่เปรียบไม่มีทางเป็นไปได้ที่พระอาทิตย์จะไม่ขึ้น

ถ้าได้ตาแล้วก็ให้ไป แต่ที่จะลอบหนีไปดั่งนั้น จะเป็นทางที่ให้แผ่นดินทะเล
น้ก

(เล่ม 1, หน้า 196)

บุตรที่บิดารักก็ดี ไม่รักก็ดี ถ้าเป็นที่สูงสูดคนพาลน้ก จะถือว่าบุตรก็ดี ว่า หลานก็ดี จะถือไปไม่ได้ จะทำให้แผ่นดินร้อนจ้งไรจะกินถึงบิดาถึงปู่

(เล่ม 2, หน้า 137)

แผ่นดินทะเล แผ่นดินร้อนจ้งไรเป็นความเปรียบที่กล่าวที่แสดงให้เห็น อารมณ์โกรธ เนื่องด้วยใช้ในบริบทที่ตำหนิการปฏิบัติคนพระเจ้าลูกยาเธอที่ไม่เหมาะสม ซึ่ง อาจส่งผลร้ายแรงแก่บ้านเมืองได้ ทำให้บ้านเมืองไม่สงบ ไม่มีระเบียบ

ถึงบางคนในพวกทูตจะได้เพชรใหญ่เท่าเม็ดสวาดหรือตะบ้ำหัวสิง และจะ ผากมาให้พ่อตาแม่ยาย ซ่อนถวายท่านผู้มีบุญอื่น ๆ นอกจากตัวข้าพเจ้า ก็จะได้ดอก ข้าพเจ้า ก็จะไม่รู้

(เล่ม 2, หน้า 254)

ความเปรียบอติพจน์ที่แสดงน้ำเสียงประชดประชัน น้อยใจคณะทูต ที่ไม่ ขอมเขียนจดหมายส่งข่าวให้พระองค์ทราบ

นอกจากภาพพจน์ลักษณะต่าง ๆ ดังได้กล่าวมาแล้ว ยังปรากฏลักษณะการ เปรียบเทียบที่ช่วยสร้างความเข้าใจแก่ผู้รับสารอีกประการคือ การอ้างถึง

การอ้างถึง คือ การกล่าวถึงเรื่องอื่นนอกเรื่องทีเขียน เช่นกล่าว ถึงบุคคล เหตุการณ์ นิทาน หรือวรรณกรรมอื่น ๆ.... การอ้างถึงเป็น การแสดงความรอบรู้ของผู้เขียน จุดประสงค์ของการอ้างถึงก็เพื่อที่จะ ขยายงานเขียนวรรณกรรมให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้นหรือทำให้เกิดความ หลากหลาย หรือให้ด้อยคำมีน้ำหนัก หรือให้น่าสนใจ ประทับใจ ยิ่งขึ้น และการอ้างถึงจะทำให้งานเขียนนั้นดีเด่นลึกซึ้งขึ้น ผู้เขียนมัก

คาดว่าผู้อ่านมีพื้นฐานความรู้ร่วมกับผู้เขียน และมีความรู้เกี่ยวกับ
สัญญา (convention) ทางวรรณคดีที่ใช้กันอยู่ทั่วไปตลอดจนมีความ
สามารถที่จะเข้าใจเรื่องที่น่ามาอ้างถึงนั้นได้ด้วย (พจนานุกรมศัพท์
วรรณกรรม, 2539:5-7)

ในพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการใช้ภาพ
พจน์โดยการอ้างถึง นิทานพื้นบ้าน บุคคลและเหตุการณ์ร่วมสมัย ที่ทั้งผู้แต่งสารและรับสาร
ต่างก็มีประสบการณ์รับรู้ร่วมกัน ซึ่งก่อให้เกิดความเข้าใจแก่สารที่ต้องการส่งถึงผู้รับอย่าง
แจ่มชัดยิ่งขึ้น ได้แก่

มีบิดามารดาก็ฮ้อยอิงวิงวอนให้พาไปพระพุทธรูปนั้นเป็นปรกติ จนเป็น
ลัทธิติดตำราเล่าเป็นนิยายเยาะเขี่ยกันสืบมาว่าเจ้าบ่าวไปนอนห้อยอยู่สามคืนแล้ว เขาส่งตัวเจ้า
สาว ๆ ไปอายนังกัมหน้าอยู่ เจ้าบ่าวจึงปราศรัยว่าปีนี้แม่จะพาไปพระบาทฤาไม่แน่จะ ซึ่ง
ปราศรัยเรื่องพระบาทขึ้นแต่ก่อน ก็เพราะว่าผู้หญิงนั้นคันอยู่ในที่อยากจะไปพระบาทยิ่งนัก
จะพูดให้ชอบใจจึงยกเรื่องนั้นขึ้นก่อน ก็ผู้ชายใจอ่อน ๆ มักตามใจผู้หญิงแล้ว คงไม่พัน
ผู้หญิงวิงวอนสาออยฮ้อยให้พาไปพระบาทแต่สักคนหนึ่งเลย

(เล่ม 1, หน้า 176)

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงกล่าวอ้างถึงการไปพระพุทธรูป
บาทว่าเป็น “ลัทธิติดตำราเล่าเป็นนิยายเยาะเขี่ยสืบมา” โดยทรงเล่านิยายเรื่องดังกล่าวเพื่อ
เสียดสีผู้ชายที่จะฮ้อยผู้หญิงก็ให้พูดเรื่องจะพาไปพระพุทธรูป เพราะผู้หญิงนั้นจะชอบใจ
มาก เรื่องเกี่ยวกับพระบาทนั้น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแสดงทัศนคติว่า
เป็นสถานที่ “สิงสู่ของพระสงฆ์ใจบาปใจพาลที่ตั้งใจไปถลกอกคนหลงตี้นทำบุญ...ผู้ชายพวก
โคไปพระบาทก็ถูกนิทานสองประการ นินทาว่าดูอำนาจแก่มารดาอย่างหนึ่ง นินทาว่าเป็น
ผู้ร้ายไปคอยตีชิงวิ่งราวอย่างหนึ่ง” (เล่ม 1, หน้า 177) การอ้างถึงนี้ปรากฏในพระราช
หัตถเลขาถึงกรมหมื่นมเหศวรศิววิลาสที่ไปพระพุทธรูป โดยมีได้กราบพูดให้พระองค์
ทราบ ทรงตำหนิว่าปฏิบัติคนไม่เหมาะสมตามธรรมเนียมที่ควรกราบพูดพระองค์ก่อน

ก็ขึ้นชื่อว่าเจ้าแล้ว ก็เป็นที่ของหอมของฮ้อยไพร่อีไพร่ คนที่อยู่ในกรุงเทพฯ
ไม่มีใครเรียกว่าเจ้าอย่างนายนทศเสนู ไปหัวเมืองก็มีผู้เรียกว่าเจ้าเทศ เมื่อแผ่นดินพระ

นั่งเกล้า ฯ เกิดเหตุเจ้าสุคนธ์เจ้าขั้วหนีไปอยู่ที่แขวงเมืองอินทบุรี ก็เกิดความโตใหญ่จนต้อง
ตกใจว่าเกิดกบด...

(เล่ม 1, หน้า 187)

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกล่าวอ้างถึง นายเทศเชษฐซึ่งก็คือ
พระเชษฐ ในเชิงประชดประชัน เนื่องด้วยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรง
เชื่อถือคริสตศาสนา พระองค์ทรงเคยกล่าวถึงพระเชษฐ ในพระราชหัตถเลขาภาษาอังกฤษที่มี
ไปถึง Mr. และ Mrs. Eddy ที่นิวยอร์ก เมื่อ พ.ศ.2392 ก่อนที่จะทรงขึ้นครองราชสมบัติว่า

ไม่มีใครเลยสักคนเดียวในพวกที่มีความรู้เช่นที่กล่าวนั้น จะระแวง
ว่าคริสตศาสนาอาจเป็นลัทธิหรือศาสนาที่ลึที่สุด หรือว่าเชษฐอาจ
เป็นบุตรจริง ๆ ของพระเจ้า หรือเป็นผู้ช่วยมนุษยชาติได้ พวกนั้น
เป็นแต่ตั้งความเห็นว่าจะเชษฐเคยไปมีกำเนิดในชาติที่โง่เขลาเบา
ปัญญา จึงเป็นเครื่องใช้ต่อกันในชาตินั้น การทำนายในเรื่อง
เชษฐตามคำกล่าวของผู้ทายเป็นต้นนั้นผู้มีความรู้เหล่านี้ไม่มีใครเชื่อ
เลย โปรดอย่าต้องลำบากเพื่อชักจูงเราให้เชื่อในลัทธินั้น
(พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2521:36) *

จากคำกล่าวที่แสดงทัศนคติของพระองค์ต่อพระเชษฐดังกล่าวนี้ ทำให้เห็น
ว่าเมื่อพระองค์นำพระเชษฐมาอ้างให้เห็นว่าคนที่ฉลาดมีความรู้ไม่มีใครเชื่อพระเชษฐ ซึ่งทรง
ใช้คำแทนว่า "กรุงเทพฯ" แทนคนมีความรู้ ส่วนคนไม่มีความรู้ โง่เขลาทรงใช้คำแทนว่า
"หัวเมือง" จะเชื่อว่าพระเชษฐเป็นบุตรพระเจ้า เทียบกับว่าเจ้านายในกรุงที่ตำแหน่งตำแหน่ง
ไปหัวเมือง ชาวบ้านก็จะตื่นเต็นจะเชื่อว่าเป็นเจ้านายใหญ่โต ความเปรียบนี้สะท้อนให้เห็น
ทัศนคติของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ไม่ทรงเชื่อในศาสนาคริสต์และพระเชษฐ

* ..but no one of such learned personages is doubting that lest Christianity
might be best system or religion or lest Jesus might be genuine or real son of God or
saviour of mankind. Merely they concluded that he was one of liar to the same ignorant
nation where he has met with his birth. His prediction from the word of profets.&c. all
in disbelieve of these wisemen. (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2521:13)

ว่าเป็นบุตรพระเจ้า จากความแตงน้ำเสียงที่เรียกพระเยซูว่า “นายเทศเชฐ” ซึ่งเป็นคำเรียกคน
ธรรมคาสามัญ

นอกจากนี้พระองค์ยังซ้ำการอ้างถึง โดยยกเหตุการณ์เมื่อแผ่นดินพระบาท
สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องเข้าสู่ศกกับเจ้าบัว ซึ่งเป็นข้าราชการผู้น้อยในกรุงเทพฯ ออก
ไปอยู่เมืองอินทบุรี ชาวบ้านเข้าใจว่าเป็นขุนนางใหญ่โต เข้ามาพึ่งมาทำให้กลายเป็น
ชุมชนกลุ่มใหญ่ จนพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเกรงว่าจะมีการก่อกบฏเกิดขึ้น ซึ่ง
เป็นเหตุการณ์ที่รับรู้ร่วมกัน

ท่านไม่ทำตามก็ได้เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ ท่านไม่ต้องกลัวต้องเกรงใจเจ้า
แผ่นดิน ท่านก็ทำสบายใจ ตามต้นฝรั่งอย่างเจ้ายังวะคืนพระดังกา ฤๅคืนวาสนาคัวท่านเอง
(เล่ม 1, หน้า 188)

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกล่าวอ้างถึง เจ้ายังวะคืนพระ
ดังกา ซึ่งเหตุการณ์นั้นน่าจะเป็นที่รับรู้ร่วมกัน เกี่ยวกับเรื่องเล่าของกษัตริย์พม่า

ครั้งมีวุ่นติดต่อกันมาไม่หยุด ถึง ๔๒ วัน ไม่หยุดสักวัน ผู้ที่อยู่ไกลก็อยากจะ
ให้เล่าว่าวุ่นอะไรบ้าง อย่าเล่าเลยกับกระต่ายฝรั่งจะแพงขึ้นราคาไป ฤๅถ้าเขียนในกระต่าย
ไทย กัดัวชาวบ้านบางซ່อนจะทำไม่ทัน

(เล่ม 1, หน้า 200)

ทรงอ้างถึงกระต่ายฝรั่งจะแพง และ ชาวบ้านบางซ່อนจะทำกระต่ายไม่ทัน
เป็นการอ้างถึงที่แตงน้ำเสียงประชดประชัน และมีอารมณ์ขัน เนื่องด้วยเรื่องกงสุต
ออบาเรตนั้นเป็นคนที่มีความยาวมาก เรื่องกงสุตออบาเรตนั้น สมเด็จพระ
ดำรงราชานุภาพ กล่าวไว้ว่า “เรื่องกงสุตออบาเรตครบถ้วนมาก ถึงผลัดออกหม่อมราชพิทย
บางคนว่าตบเอาแต่โยนหีบหมากมาแต่บนคิก เรื่องนี้ปรากฏในบางกอกกรีกอเคอร์ จนถึงต้อง
แต่งทูตพระยาสุรวงศ์ไวยวัฒน์ออกไปกรุงปารีส” (สมเด็จพระดำรงราชานุภาพ,
2506:205) การอ้างถึงชาวบ้านบางซ່อนซึ่งเป็นผู้ผลิตกระต่ายรายใหญ่จะทำกระต่ายไม่ทัน
หากเล่าเรื่องกงสุตออบาเรต จึงแสดงให้เห็นเป็นการประชดประชันที่สร้างอารมณ์ขันด้วย

ดูเหมือนที่มีผลประโยชน์ในป่าไม้อะไร เขาจะรู้แล้ว เขาจะมาคิดขูดเขา
ในภายหน้าด้วยการล่อไล่หนีให้เราถั่นวาจาเสียง่าย ๆ ในคราวนี้ กัดัวการจะเป็นเช่นนี้ เขา

เล่าว่าศรีธนญชัยขอที่เท่าแมวดินตายนั้นก็ดี หรือว่าโปรตุเกสขอที่ในเกาะมาเก๊าแก่จีนเท่าผืน
หนึ่งไร่ ครั้นจีนยอมแล้วหันหน้าไปรอบพื้น บิดาให้เล็กเท่าสายพานวงไปรอบเกาะมาเก๊า
เพียงเอาเกาะเดียวก็ดี ดูเหมือนจะเป็นแบบอยู่อย่างนี้กระมังจึงว่าพล่อย ๆ นัก

(เล่ม 2, หน้า 79)

ภาพพจน์ที่ทรงอ้างถึงศรีธนญชัยซึ่งเป็นนิทานพื้นบ้านไทยนั้น ช่วยสร้าง
ความเข้าใจแก่ผู้รับสารได้เป็นอย่างดี เนื่องจากเป็นเรื่องที่รู้จักกันดีในสังคมไทยมาช้านาน
และตอนที่นำมากล่าวอ้างถึงนี้ก็ก็เป็นตอนที่ได้รับความนิยมมากตอนหนึ่ง นอกจากนี้
พระองค์ยังทรงอ้างถึงเหตุการณ์ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับนิทานเรื่องศรีธนญชัย คือเรื่อง
อังกฤษขอเกาะมาเก๊าจากจีนด้วยอุบายเดียวกัน เป็นการไ้การกล่าวอ้างในลักษณะซ้ำเพื่อย้ำ
สิ่งที่ต้องการสื่อ พระองค์ใช้ภาพพจน์นี้ในพระราชหัตถเลขาถึงเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ที่ไป
ตกลงเรื่องการปักปันเขตแดนกับอังกฤษ เมื่อ พ.ศ. 2407 เพื่อให้เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ระวัง
ให้มีความรอบคอบในการตกลงกับอังกฤษ ซึ่งอังกฤษอาจใช้อุบายเดียวกันกับเรื่องที่
พระองค์กล่าวอ้างในการแบ่งเขตแดนฝั่งตะวันตกกับไทย

ครั้งนี้จะได้ฟังข่าวทูตก็ยากหนักหนา ต้องใช้คนสืบสวนไปมาหัวกระทบ
กันไปตะบากเต็มทีจึงรู้ข่าวบ้าง ข้ามีความวิตกนักกว่าทูตไปครั้งนี้ จะตื่นตระหนกเหมือนตาฟักไป
ลังกา ข้าได้ยินเขาเล่าว่าสรรเพชญ์ก็คิดบอกมาถึงภาษาฝิ่นว่า ราคาที่นอกขึ้นแพงไปเพราะที่
เมืองเบงกอล ที่เรียกว่าเมืองมั่งกะหล่า วนวายให้กคราคาฝิ่นเสียในกรุงให้แรงขึ้น การก็เข้า
เรื่องตาฟัก ครั้นนั้นออกไปเมืองสิงคโปร์ก็ไปคบกันกับจีนชุนขุนบาลว่าเป็นพวกห้องกับยาย
เล็ก กับหลวงนายศักดิ์อยู่ ว่าพวกห้องข้างตัวให้ซื้อฝิ่นเข้ามาขายกับเรือพุทธอำนาจ ตัวก็รับ
เงินของยายเล็กซื้อฝิ่นเข้ามา ครั้นเรือระบิลบัวแก้วไปลังกาไม่ได้ จะกลับเข้ามาก็เกิดหมอง
หมางกับนายน้อยเสมียนที่เป็นหลวงศรีเสาวภาคจนเกิดวิวาทกันขึ้น ตาฟักกับย้ายบ้านบุญ
เพ็งพี่น้องของฝ้ายยายเล็กต้องพาฝิ่นหนีไปเกาะหมาก พอเกิดความเมืองไทรก็ไปค้างอยู่ที่
นั้น มีพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวให้หา ก็ไม่ใคร่กลับเข้า
มา ส่งแต่หนังสือสื่อ ๆ หา ๆ มาแต่ที่แพด้วยเรื่องฝิ่นหรืออะไรก็ไม่รู้จะของลูกก็ได้ ทำเอา
ข้าเป็นนอกเศษนอกเลยเสีย ครั้นเข้ามาทางเมืองฉางฟังกา ฝิ่นมาถูกจับที่เมืองฟังกา ตาฟักก็
ไม่มาช่วยเดินเหินเที่ยวไปเที่ยวมาหาพระยาไชยาภรณ์ พระยาบริรักษ์ภูธรฮ้อนวอนขอเอาฝิ่น
คืน ครั้นเขาคินฝิ่นให้แต่เขาไม่ให้เอาเข้ามา ตาฟักก็ไปนอนขายฝิ่นอยู่สามเดือน ทำเดือน
เป็อนเต็มที เรื่องนี้สรรเพชญ์ก็ไม่รู้หรือ ตัวสรรเพชญ์ก็ถึงไม่ได้เป็นถูกขุนหลานนางที่มี

ตระกูล แต่ถึงกระนั้นเดี๋ยวนี้ก็เป็นคนโตแล้ว ต้องรักษาตัวอย่าให้เป็นคนตื่นทะเลเหมือน
อย่างตาฟักเมื่อครั้งไปตั้งกาจึงจะชอบ

(เล่ม 2, หน้า 223-225)

วิสัยหนังสือฝากกระบวนราชการ ก็ให้ตรงมาโดยราชการให้ทันราชการจึง
จะชอบ ก็มาเป็นเหตุเพราะหนังสือฝากเล็กน้อยดั่ง ๆ ลี ๆ กระฎุกกระจี้ ก็พาให้กระบวนราช
การเสียไป การเช่นนี้เคยเห็นมามาก ถึงไม่ได้รู้ก็ตะเนตุก เมื่อเป็นดังนี้แล้ว เห็นทูตจะไม่พัน
ครหาว่าทูตเมาทะเล เหมือนตาฟักไปตั้งกา

(เล่ม 2, หน้า 228)

คนในกรุงนี้อยู่บ้านเดี่ยวเมืองเดียวกันก็ย่อมห้วพันปฏิบัติห้วพันนับถือกันทาง
นั้นทางนี้ยุ่งไป ก็เป็นที่น้องข้างตัวบ้าง พี่น้องข้างเมียบ้าง โดยที่สุจดจนพระก็เป็นครูบา
อาจารย์ของตัวบ้าง ของเมียบ้าง แม้นคนคนเดียวประเดี๋ยวไปนับถือพวกนี้ ประเดี๋ยวไป
นับถือพวกนั้น แต่จะรู้ตามก็ไม่ทันเลย เปรียบเหมือนตาฟักแต่ก่อนเห็นตะแกนับถือชาวบ้าน
ในคลองบางหลวงว่าเป็นพวกห้องของแก มาภายหลังแกก็ว่าชาวแพบางอีขันเป็นพวกห้อง
ของแกไปเสียทั้งพวกทั้งผู้หญิงผู้ชาย... เดี่ยวนี้แกก็ว่าพวกบ้านพระยาศรีสหเทพ (เพ็ง) เป็น
พวกห้องแก แต่คนเดียว การก็ชักย้ายไปอย่างนี้ ก็เหมือนพวกทูตที่ไปตั้งกานายนี้ จะมีพวก
ห้องชักย้ายไขว้เขวไปทางไหนข้าพเจ้าก็รู้ไปไม่ทั่วเลย

(เล่ม 3, หน้า 66)

กรมหมื่นราชสีห์จะคิดไว้อย่างไร ว่าอย่างไร ข้าพเจ้าจำไม่ได้ไหลลิมไปเสีย
อย่างตาฟักแล้ว

(เล่ม 3, หน้า 97)

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกล่าวอ้างถึงตาฟัก ซึ่งเป็น
ข้าราชการที่ปฏิบัติหน้าที่ไม่เหมาะสม สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาถนอมบริพัตร ทรง
สันนิษฐานว่า ตาฟัก “จะเป็นพระยาศรีสุนทรโวหาร ซึ่งมักคำรัสเรียกว่าตาฟัก หรือเป็นคน
อื่นสงสัยอยู่ ถ้าเป็นพระยาศรีสุนทรโวหารคงเป็นเมื่อตอนแรกเสด็จถูกส่งไปตั้งกาเมื่อใน
รัชกาลที่ 3 ” (2506:224) เรื่องของตาฟักนี้น่าจะเป็นบุคคลที่รู้จักกันดีในสมัยนั้น เนื่องด้วย
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้อ้างถึงหลายครั้งในพระราชหัตถเลขาที่มีไปถึง

ขณะพูด ในเชิงตำหนิที่พูดไม่ส่งข่าวสาร และจดหมายตอบพระองค์ ซึ่งถือเป็นหน้าที่ที่ควรปฏิบัติแต่พูดละเลย และคาพิทคนนี้น่าจะก่อเรื่องต่าง ๆ อีกหลายเรื่อง เนื่องจากทรงอ้างถึงบ่อยครั้งในบริบทต่าง ๆ กันไป แต่เป็นในทางที่ไม่ดี ไม่ให้อาเป็นเยี่ยงอย่าง

การอ้างถึงคังกล่าวมานี้ เป็นการอ้างถึงบุคคล นิทาน เหตุการณ์ ซึ่งน่าจะเป็นที่รู้จักกันในสังคมสมัยนั้น การอ้างถึงสิ่งเหล่านี้ทำให้การสื่อสารระหว่างพระองค์และผู้รับสารเกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง ชัดเจนต่อกัน ในการอ้างถึงนั้นพระองค์จะทรงขยายความสิ่งที่อ้างนั้นด้วย เป็นการเน้นย้ำสารให้หนักแน่นขึ้น การอ้างถึงจึงเป็นกลวิธีหนึ่งที่พระองค์ทรงใช้สื่อสารเพื่อให้สารที่ทรงสื่อานั้นแจ่มชัดขึ้น

จากการศึกษาลักษณะภาษาร้อยแก้วที่เป็นลีลาภาษาวรรณศิลป์ ในระดับ คำ ตำนวนและภาพพจน์ นั้นจะเห็นว่า ภาษาที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าทรงใช้นั้นมีความมุ่งหมายเพื่อที่จะสร้างความแจ่มชัด ลึกซึ้ง ให้แก่ความหมายในสารที่ต้องการสื่อ ซึ่งสอดคล้องกับรูปแบบของพระราชหัตถเลขาที่มุ่งเน้นการสื่อสารให้ผู้อ่านรับสารที่แจ่มแจ้งชัดเจน ความชัดเจนแจ่มชัดของภาษานั้นสามารถสะท้อนให้เห็นทัศนคติบางประการต่อบริบทการสื่อสารนั้น ๆ อีกทั้งน่าเสียดายในบริบทต่าง ๆ ทรงสื่อความอย่างตรงไปตรงมา อันเป็นลีลาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากความแจ่มชัดแล้ว ภาษาที่ทรงใช้นั้นยังมีลักษณะภาษาที่งดงามสละสลวยด้วยการสร้างสรรค์ภาษาในรูปแบบต่าง ๆ นำมาใช้ร่วมกันเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการส่งสาร ทำให้เห็นพระอัจฉริยภาพทางด้านภาษาที่เป็นเลิศด้วย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย